

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

127

ULUSLARARASI SİSTEM TEORİSİ AÇISINDAN
1947 - 1972
HİNDİSTAN-PAKİSTAN ÇATIŞMASINA BİR YAKLAŞIM

(Yüksek Lisans Tezi)

C.TAYYAR ARI

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

BURSA-1986

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KISALTMALAR	
ÖNSÖZ	
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
SİSTEM TEORİSİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YERİ	3
A. GENEL SİSTEM TEORİSİ	4
1. TANIMLAR VE KAVRAMLAR	4
2. ULUSLARARASI SİSTEMİN GENEL NİTELİKLERİ	6
B. SİSTEM TEORİSİNE TOFLUM BİLİMCİLERİN YAKLAŞIMLARI	9
1. TALCOTT PARSONS	9
2. DAVID EASTON	11
C. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SİSTEM TEORİSİNE YAKLAŞIMLAR	14
GENEL	14
1. RICHARD N. ROSECRANCE	15
2. GEORGE MEDELSKI	18
3. MORTON A. KAPLAN	19
4. BÖLGESEL ALT SİSTEMLER	25
5. ELEŞTİRİ	26
İKİNCİ BÖLÜM	
HİNDİSTAN VE PAKİSTAN, JEPOLİTİK KONUM VE İÇ POLİTİKADA Kİ GELİŞMELER	31
A. HİNDİSTAN	32
1. HİNDİSTAN	32
2. JEPOLİTİK KONUM	33

3. HİNDİSTAN'DA İÇ POLİTİK GELİŞMELER	36
3.1. SİYASAL PARTİLER VE PARTİ SİSTEMLERİ	36
3.2. NEHRU VE DIŞ POLİTİKAYI BELİRLEYEN İÇ FAKTÖRLER	40
3.2.1. Siyasal Partiler	41
3.2.2. Parlamento	42
3.2.3. Basın ve Kamuoyu	43
3.3. GANDİ DÖNEMİ	44
B. PAKİSTAN	48
1. PAKİSTAN	48
2. JEC POLİTİK KONUM	49
3. PAKİSTAN'DA İÇ POLİTİK GELİŞMELER	52
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
1947-72 HİNDİSTAN PAKİSTAN ÇATIŞMASI VE ULUSLARARASI SİSTEM	63
A. ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISI, ÇATIŞMANIN OLUŞUM DÖNEMİ	64
1. SOĞUK SAVAŞ VE KUTUPLAŞMA	64
2. 1947 HİNDİSTAN-PAKİSTAN (KEŞMİR) ÇATIŞMASI	68
3. ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISI VE 1965 KEŞMİR ÇATIŞMA- SINA KADAR GELİŞMELER	72
4. 1965 HİNDİSTAN-PAKİSTAN (KEŞMİR) ÇATIŞMASI	88
B. 1971 HİNDİSTAN-PAKİSTAN ÇATIŞMASI VE BAĞIMSIZ BİR BENGLADEŞ	93
1. HİNT OKYANUSUN'DA SÜPER GÜÇLERİN VARLIĞININ ARTMASI	93
2. 1971 ÇATIŞMASI VE BAĞIMSIZ BİR BENGLADEŞ	95
DEĞERLENDİRME	102
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	108

KISALTMALAR

A.g.e. (a.g.e.)	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	: Bakınız
B.M.	: Birleşmiş Milletler
ed.by.	: Edited by (derleyen)
G.N.P.	: Gross National Product (Gayrisafi Milli Hasıla)
D A C	: Demokratik Alman Cumhuriyeti

Ö N S Ö Z

Sistem, en geniş anlamıyla ve "içeriğinden soyutlandırıldığında belirli ögelerden oluşan, bu ögeleri arasında bir etkileşim ve karşılıklı bağımlılık bulunan, tümü ögelerine indirgenemiyen ve gerek kendi iç ögelerinden, gerekse dışsal evrenden gelen etkilere bir bütün halinde tepki gösterebilen bir bütün olarak tanımlanabilir" (1).

Bu çalışmada, çözümlene konumuz olan, Güney Asya bölgesel alt sistemindeki Hindistan-Pakistan çatışması, sistem teorisi esas alınarak bir kavramsal çerçeve içinde çözümlenmeye çalışılmıştır. Özellikle II.Dünya savaşı sonrası Avrupa merkezli uluslararası sistemin ve buna bağlı olarak uluslararası ilişkilerin alanının Asya'dan Afrika'ya, Avrupa'dan Latin Amerika'ya kadar genişleyerek global bir hal alması herkesce bilinen bir gerçektir. Bu savaş sonrası ortamda gündeme gelen soğuk savaşla birlikte gelişen iki kutuplu sistemde blok önderlerinin, yani A.B.D. ve Sovyetler Birliği'nin uluslararası sistemdeki çatışma ve işbirliği ve bunun bölgesel alt sisteme yönelik gündeme getirdiği politikalar çerçevesinde bölge ülkelerinin politika ve davranışlarına bakılmıştır.

(1) Esat Çam; *Siyaset Bilimine Giriş*, (İstanbul; İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1977) s.157.

Çalışmamda bana önderlik eden sayın Hocam Esat Çem'in yardımlarını unutmayaçağım. Kaynak konusunda büyük yardımını gördüğüm Sayın Ali Yaşar Sarıbay Hocama minnet borçluyum. Ayrıca başından sonuna kadar çalışmamda yol gösterici birisi olarak yanımda bulunan değerli Hocam Mehmet Genç'e teşekkürü bir borç bilirim.

BURSA, 1986

GİRİŞ

Toplumsal olaylar, birarada yaşayan insanlar arasındaki ilişkilerden ortaya çıkar, şu halde toplum bilimlerinin konusu birarada yaşayan insanlardır. Dolayısıyla bir toplumsal olguyu kendisini etkileyen tüm faktörleri aynı anda ele alarak bir çözülemeye gitmek son derece zordur. Bu ise doğal bilimlerin, doğal çevreyi ve doğanın işleyiş kanunlarını inceleme konusu yaparken, toplum bilimlerinin toplumun işleyiş kanunlarını bulmaya çalışarak insanı konu etmesinden kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, doğa bilimlerinin aksine toplum bilimlerinde global bir teori geliştirmek zordur. Bu, özellikle toplum bilimleri ile doğa bilimleri arasındaki farktan ileri gelmektedir. Çünkü, doğa bilimlerinin konusu olan doğa, daha yavaş değişir ve kolayca gözlenebilirken, hızla değişen toplumların bütünü ile ilgili veri toplamak, onları gözlemek gerekir ki bu da imkânsızdır.

Bununla birlikte, son zamanlarda toplum bilimlerinde ki bu eksikliği doldurmak için birtakım çalışmalar yapılmış bulunmaktadır. Ancak bunlar toplumsal olgu ve olayların bütün yönünü açıklamaktan uzak olmasından dolayı global bir teori olmaktan çok bir yaklaşım niteliğindedirler ve bir "analiz çerçevesi" oluşturmaktadırlar.

Çalışmamızda faydalandığımız sistem yaklaşımı bunlar arasında gittikçe önemi artan ve gerek siyaset biliminde gerekse uluslararası politikada en çok kullanılan bir teori olma niteliğine bürünmüştür. Gerçekten siyaset bilimi araştırmalarında varılan en önemli aşama siyaset olgusunun bir sistem teorisi çerçevesi içinde açıklanması olmuştur (1).

Üzerinde yaşadığımız dünyada, devletler şeklinde örgütlenmiş bulunan uluslararası sistemde ilişkiler, birbiriy-le sıkı sıkıya bağımlı bir bütünlük içindedir. Uluslararası politikadaki gelişmelerin anlaşılması için uluslararası sistemin temel niteliklerinin bilinmesi gerekir. Dünyanın bölkelere ayrılmış olması, uluslararası politika alanındaki bir çok konunun uluslararası sistem düzeyinde ele alınmasını da birlikte getirmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, genel sistem teorisinin bir tanımı yapılarak, toplum bilimcilerin sistem teorisine katkılarından sonra, uluslararası ilişkilerde sistemci yazarların görüşlerini ortaya koyarak bir kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılacak.

İkinci bölümde, temel inceleme konumuz olan Güney Asya bölgesel alt sistemindeki Hindistan-Pakistan çatışmasını ele almadan önce, bu ülkeleri tanımak amacıyla, jeopolitik konumlarına ve iç politikelerindeki gelişmelerine kısaca bakılacak.

Çalışmanın son bölümünde, sistem düzeyi esas alınarak global uluslararası sistemde ve Güney Asya bölgesel alt sisteminde 1947-72 arası dönemdeki gelişmelere birlikte bakılacak.

(2) Bkz. E. Esat Çam; A.g.e., s.343.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİSTEM TEORİSİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLERDE YERİ

A. GENEL SİSTEM TEORİSİ

1. TANIMLAR VE KAVRAMLAR

Sistem kavramı bugün için hem siyaset biliminde, hem de uluslararası ilişkiler literatüründe oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Sistemin çeşitli şekillerde tanımı yapılmaya çalışılmıştır;

1. Birbiriyle içiçe ilişkiler seti,
2. Bir uluslararası sistemde siyasal değişkenler arasındaki ilişkiler seti,
3. Birbiriyle ilişkide olan değişkenler seti,

bunlar arasından birkaçıdır. *görsel - 61*

Sistem analizi, maliyet-etkinlik çalışmaları gibi çeşitli teknikleri kapsamaktadır. Fakat siyaset bilimin (literatürün) de sistem analizi ile sistem teorisi aynı anlamda kullanılmaktadır. Robert J.Lieber'e göre "sistem analizi, verilerin örgütlenmesini kolaylaştıran bir teknikler serisi durumundadır(3)Oysa Genel Sistem Teorisi insan bilgisine uygulanabilir durumdaki birbiriyle ilintili kavramları, hipotezleri ve önerileri içerir. Sistem teorisini veya Genel Sistem Teorisini, birindeki değişiklik diğerlerinde deği-

(3) Lieber, Robert J.; *Theory and World Politics* (Cambridge, Wintrop, 1972).

şikliklere yol açan ve aralarında herhangi bir nedenle ilişki bulunan öge veya birimler seti olarak tanımlanabilir. Anatol Ropoport'a göre sistem; "öğeleri arasında bağımlı ilişkiler bulunan bir bütündür" (4). John Burton ise sistemi şöyle tanımlamaktadır: Sistem, "birimler arasındaki ilişkilerdir. Bir sistemdeki birimler genel olarak ortak özelliklere sahiptir ve ilişkilerde bütünlüğün devamına yöneliktir" (5).

McClelland'a göre sistem gözlemci tarafından algılanan bir yapı olup öğeleri kendilerini dış çevreden ayıran ve belirlelenebilen sınırlar içinde etkileşmekte veya ilişki durumunda olan bir bütündür (6). Morton A.Kaplan ise, sistemi şöyle tanımlamaktadır. Sistem birbirleriyle bağımlı değişkenler setidir. Değişkenlerin dış çevreden ayrı olarak tanımlanabilen davranışsal düzenliği, birbiriyle olan iç bağımlılıklarını karakterize eder (7). Bu tanımlara göre, insan vücudu, Devletler, uluslararası örgütler, dünya ve gezegenler, Birleşmiş Milletler birer sistem olarak gösterilebilir.

Genel sistem teorisinin kurucusu sayılan Bertalanffy'ye göre evren, sistemlerden oluşan hiyerarşik bir düzendedir. Bu hiyerarşik düzen atom çekirdeğinden atoma, atomdan moleküllere, hücrelere, organizmalara ve organizmalardan insanüstü örgütlere doğru bir sıra izlemektedir (8).

-
- (4) Anatol Ropoport; "Foreword", Walter Buckley, ed., **in Modern System Research for the Behavioral Scientists** (Chicago:Aldine, 1968), s.XVII.
(5) J.W.Burton; **Systems, States, Diplomacy and Rules** (Cambridge: Cambridge University Press, 1968), s.6.
(6) Bkz.A.McClelland, **Theory and the International System** (New York, MacMillan, 1966), s.20.
(7) Bkz.Morton A.Kaplan; **System and Process in International Politics** (New York: Wiley and Sons, 1957), s.4.
(8) Bkz.Ludwig Von Bertalanffy; **General System Theory** (New York, George Brasilier, 1968), s.27.

Sistem gevşek veya sıkı olarak nitelenebileceği gibi, istikrarlı veya istikrarsız olarak ta nitelenebilir. İstikrarlı bir sistemde sistemin dengesinin bozulması için güçlü bir girdinin sistemi etkilemesi lâzım. Dıysa istikrarsız diye nitelenen sistemlerde sistem çok daha kolay bozulabilir. Her sistem yeniden eski dengesini kurabilir ve dengeye ulaşabilir. Eğer bir sistem yeni girdiler girmekle birlikte normal fonksiyonuna devam ediyorsa istikrarlıdır.

Büyük sistemlerin içinde küçük sistemler veya alt sistemler bulunur. Yine John Burton; "sistem içindeki alt sistemi, kendine özgü özellikleri ve kendi içindeki ilişkileri yönünden genel sistemden ayırmak mümkündür " (9) demektedir. Her sistemi, içinde yer aldığı çevreden ayıran özellikler vardır. Her sistem, bir anlamda kendi kendini düzenlemeye yarayan bilgi akımını mümkün kılan iletişim ağıdır. Yine her sistemde, input ve outputlar (girdi ve çıktılar) vardır. Bir sistemin çıktısı ona yeniden girdi olarak geri geldiği zaman bu sürece feed back denir.

ULUSLARARASI SİSTEMİN GENEL NİTELİKLERİ

Bağımlılık ve Etkileşim (İlişki):

Sistem kavramı ile yakından ilgili bir kavram olan bağımlılık genellikle global bir uluslararası sistemdeki ilişkileri anlatmak için kullanılır. J.David Singer'in belirttiği gibi, "Bir toplumsal sistem, birbiriyle oldukça bağımlı olan ortak inançları benimseyen ve birinin eylemi diğerlerini etkileyen insan topluluğudur" (10).

(9) J.W.Burton, *Systems, States, Diplomacy and Rules*, a.g.e., s.14.
(10) J.David Singer, *A.General Systems Taxonomy For Political Science* New York, General Learning Press, 1971), s.9.

Robert O.Keohane ve Joseph S.Nye ise, bağımlılığın belli ölçüde maliyeti de taşıdığını belirtmektedirler. "Bağımlılık belli ölçüde otonom (özerk) davranmayı kısıtladığından ilişkilerden beklenen yararın katlanılan zararı geçeceği konusunda bir teminat yoktur. Bu ise, ilişkilerin niteliğine olduğu kadar aktörlerin (11) değer yargılarına da bağlıdır (12). Aynı yazarlar, bağımlılık ve etkileşime bağlı olarak bir de hassasiyet ve dayanıklılık kavramları üzerinde durmaktadırlar. Hassasiyetle anlatılmak istenen, "bir ülkenin diğer bir ülkedeki değişikliklerden ne kadar az zararlar ve ne kadar hızla etkileneceğidir" (13). Diğeri ise, "belli bir politika takip edildikten sonra, dış çevrenin tepkisine karşı koyabilme derecesidir" (14). Keohane ve Nye'ında belirttikleri gibi bağımlılık, toplumsal, ekonomik, siyasal, askeri ve ideolojik nitelikte ve anlamda olabilir.

Etkileşim (ilişki), uluslararası ilişkilerde ve özellikle sistem teorilerinde oldukça sık kullanılan bir kavramdır. Bağımlılığın arttığı ölçüde etkileşimin artacağı şüphe götürmez bir olaydır. Sistemde zaten etkileşimin değişik şekillerinden oluşmaktadır. Bağımlılık ve etkileşim arttıkça, sistemin karmaşıklığı da o ölçüde artar. Etkileşim sadece ulusal devletlerin, uluslararası örgütlerin ve devlet dışı

-
- (11) Uluslararası ilişkiler sahnesinde, eylemleri yerine getiren öğelere, yeni uluslararası literatürde "aktör" denmektedir. Bu tanıma göre uluslararası ilişkilerin aktörleri; Devletler; uluslararası örgütler ve kişiler olmaktadır. Herhangi bir öğenin uluslararası aktör olabilmesi için, 1. açıkça belirlenmesi, 2. uluslararası sahnede belirli bir karar verme kapasitesi ve eylem özgürlüğü olması, 3. öteki aktörler ile etkileşmesi ve onların hesaplarında görülebilir etkisi olması, 4. belirli bir süre varolması gereklidir. Bkz. Andrew M.Scotte, *The Functioning of the International Political System* (New York, MacMillan (Company, 1967), s.37.
- (12) Robert O.Keohane and Joseph J.Nye, *Power and Inter dependence: World Politics in Transition* (Boston, Little Brown, 1977), s.9-10.
- (13) A.g.e., s.12.
- (14) A.g.e., s.13.

aktörlerin etki ve tepkilerini değil, aynı zamanda karşılıklı ticaret, turizm, yatırım, teknoloji transferi ve en geniş anlamda bilgi ve düşünce akımını da içermektedir.

Kısaca özetlersek, uluslararası ilişkilerde girdi-ler ve sorunlar, bulunan çözümlerden daha hızlı artarken, teknolojinin gelişmesiyle bağımlılık ve etkileşimde aynı hızla artmaktadır.

Bağımlılık ve etkileşim, sistemin dönüşümünü açıklamaya çalışan yazarlar için temel ipuçlarını oluşturmaktadır. 1648'deki Westfalya barışından, II.Dünya savaşının sonuna kadar devam eden Avrupa merkezli sistemin yerine kurulan 20.yüzyıl uluslararası sistemi bir anlamda teknolojik gelişmenin bir ürünüdür. Edward L.Morse'un belirttiği gibi, modernleşmenin etkisi iki yönlüdür; birisi devletler arasında büyük ölçüde bağımlılığın ortaya çıkmasına diğeri ise, uluslararası sisteme devlet dışı niteliklerin girmesine yol açmasıdır (15). Arthur Stein ve Richard Rosecrance'ın bağımlılık konusundaki görüşleri ise en genel anlamda bir devletin durumunu değiştirdiğinde diğerlerinin de bundan etkilendiği çıkar ilişkileridir (16).

(15) Bkz. E.Edward L.Morse; **Modernization and the Transformation of International Relations** (New York, The Free Press, 1974), s.14.

(16) Bkz. Richard Rosecrance and Arthur Stein; "Interdependence: Myth or Reality?" **World Politics** XXVI, No.1, (October, 1973), s.2.

B. SİSTEM TEORİSİNE TOPLUM BİLİMCİLERİN YAKLAŞIMLARI

1. TALCOTT PARSONS

Toplum biliminde, en çok adı duyulan bir sistemci olan Parsons'a göre, "bir aktör belirli bir enerji harcayarak kendisinden beklenen davranışı yerine getirmeye çalışmaktadır (17). Aktör ile çevreleri arasındaki ilişkiler devamlılık göstermekte ve tüm eylemler sistem içinde cereyan etmektedir. Parsons, her ne kadar birey ve nesne arasında bir eylemin varlığını belirtse de daha çok toplumsal bağlamdaki bir eylem veya "eylem sistemi" üzerinde durmaktadır. Parsons, kişileri öznel ve nesnel rollere yerleştirmekte, daha sonra bunlar arasındaki etkileşimi ele almaktadır.

Yine Parsons'a göre, bir sistemin hareket noktasını eylem oluşturmaktadır. Eylem ise özel amaçlara yönelmiş olan bir davranış biçimidir. Toplumsal değerler, toplumun öteki üyelerince paylaşıldığında ortaya örgütlenmiş eylemler çıkar. Bu da toplumsal sistemin varoluşu demektir. Sistemin temel birimi ise roldür. Toplumsal sistem bir roller ağından oluşur. Her toplumsal sistemde sistemin elemanları arasında etkileşim vardır. Parsons, bu etkileşimi toplumsal sürecin ilk yasası olarak adlandırmaktadır. Bu etkileşimler belli bir süre sonra sistem içinde dengenliğe yönelir (18).

Parsons'a göre aktör durumundaki kişi aynı anda birden fazla eylem sistemi içinde bulunabilir. Bunlar; ailesi, işi ve devleti olabilir.

(17) Bkz. Talcott Parsons and Edward A. Shils, eds., **Toward a General Theory of Action** (New York, Harper and Row, 1962), s.53.

(18) Bkz. Talcott Parsons, **The Structure of Social Action** (New York The Free Press, 1949) ve ayrıca bkz. **The Social System** (New York The Free Press, 1951).

Yazar, sistemini üç örgütlenme biçimi şeklinde ayırmaktadır:

1. Kişilik sistemi
2. Toplumsal sistem,
3. Kültürel sistem.

Bu sistemler biri diğerini etkileyecek şekilde bir eylem sistemi içinde etkileşmektedir.

Parsons belirli bir eylem sisteminin üyesi olan kişilerin (yani aktörlerin) eylemlerinin ayrı ayrı ele alınıp incelenebileceğini belirtmektedir. Kişi kendisine sunulan alternatifler arasından bir seçim yaparak eylemde bulunur. Kişilerin benimsedikleri ve gösterdikleri eylemler, hem daha önceki öğrenimlerine, hem de etkileşimde buldukları kişilerin davranışları hakkındaki beklentilerine bağlıdır. Parsons'a göre insanlar arasındaki etkileşim belli bir kültürün gelişmesini sağlamakta, bu da toplumsal sistem içindeki eylemlerde belirli bir rol oynamaktadır (19).

Parsons bütün toplumsal sistemlerde aktörlerin karşı karşıya olduğu 5 ayrı değişkenden söz etmekte ve bunlara kalıp değişkenleri demektedir.

1. Duygusallık ve duygusal olmayış (hissilik ve hissi tarafsızlık,
2. Kişisellik, toplumsallık (kendine yönelim, kolektif varlığa yönelim),
3. Özel standartlara yönelme, evrensel standartlara yönelme (tikellik-evrensellik),
4. Kişileri kendilerine atfedilen özelliklere göre değerlendirme, başarılarına göre değerlendirme (atıf özelliklere göre, beceriye ilişkin özelliklere göre),

(19) Bkz. Talcott Parsons; "An Outline of the Social System" in Talcott Parsons, Edward A. Shils, Kaspar Naegle and Jesse R. Pitts, eds., *Theories of Society* (New York, The Free Press, 1961), s.37.

muşlardır. David Easton'a göre, sistem teorisi siyasal yaşam düşüncesine dayanmaktadır (22). Easton'ur belirttiğine göre, bir toplumda değerlerin otoriter dağılımına yönelik olmasından dolayı siyasal ilişkiler diğer tür ilişkilerden ayrılmaktadır (23). Easton sistemi, siyasal yaşamı belirlemek, toplumsal yaşantının öteki yönlerinden soyutlamak için ele almaktadır.

Parsons'un, toplumsal sistem teorisinde genel toplumsal kurumlar siyasal kurumları da içeren bir düzeyde ele alınmıştır. Oysa Easton, sistem varsayımının toplumsal sistemlerden ayrı olarak incelenebilecek bir siyasal sistem için geçerli olduğunu ileri sürmektedir (24). Easton, bir toplum içinde siyasal etkileşimlerin bir davranış sistemi oluşturduğunu ileri sürmektedir. Siyasal sistem, sürekli olarak çevresiyle alışveriş durumundadır. Kendisine gelen girdileri bir süreçten geçirmekte ve çevreye çıktı vermektedir.

Genelde konuyla ilgilenen yazarlar, siyasal sistem üzerinde yoğunlaşırken onu bir girdi-çıkıtı süreci şeklinde ele almaktadırlar. Özellikle Easton'un çalışmalarında, daha açık olarak ve bir girdi-çıkıtı analizi olarak ortaya konmaktadır. Buna göre istekler, destekler ve bilgiler girdi olarak siyasal sisteme gelmekte karar olarak çıkmaktadır. İstekler sistemin içinden veya dışından gelebilir. Sadakat, katılım ve vatandaşların yasalara uyması şeklindeki destekler sistemin cevap verici kapasitesini arttırmaktadır. Easton'un modelinde, kararlar ve politikalar belli başlı çıktılardır.

(22) Bkz. David Easton; *A Framework for Political Analysis* (Englawood Cliffs, N.J. Prentice-Hall, 1965), s.25.

(23) Easton'a göre siyaset tanımının esası değer, otorite, dağıtım gibi başka kavramlardan gelmektedir. Yani Easton siyaseti, değerlerin toplum içinde otoriter dağılımı olarak kurmaktadır.

(24) Bkz. David Easton; *System Analysis; An Example of Functionalism* ed. by. James A Gould, *Contemporary Political Thought*, (New York, Holt, Rinehart and Winston, 1969), s.198-210.

Sistem yaklaşımı disiplinler arası farklılığı kapamak yolunda bir girişimi temsil ettiğini daha önce de belirtmiştik. Örneğin, uluslararası düzeyde de en az ulusal düzey kadar değerlerin otoriter dağılımına dayanan ilişkilere rastlamak mümkündür. Yani Easton; siyaseti değerlerin toplum içinde otoriter dağılımı olarak gördüğünden uluslararası düzeyde de değerlerin otoriter olarak dağıtıldığı bir ilişkiler sistemi görmek mümkündür demektedir. Diğer sistemlerden farklı olarak, uluslararası sistemde meşru bir otorite yoktur. Bununla birlikte gerek geçmiş dönemlerdeki büyük devletler, gerekse son zamanlarda Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler gibi birtakım uluslararası örgütler kaynak ve değerlerin uluslararası topluma dağıtılmasında önemli bir yere sahip olmuşlardır (25). O halde bir uluslararası sistemden söz edilebilir.

Uluslararası sistemi yönetecek gerçek bir otorite olmamasına karşın, uluslararası sistemde devletlerin karşılıklı anlaşmasına dayanan bazı davranış kalıpları bulunduğunu söyleyebiliriz. Hatta uluslararası ilişkiler de, evrensel ahlâk kurallarınının bazı öğelerinin de var olduğu ileri sürülmüştür.

(25) Bkz. David Easton, *A Systems Analysis of Political Life* (New York, Wiley, 1956), s.284-285, 484-488.

C. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SİSTEM TEORİSİNE YAKLAŞIMLAR

GENEL

Uluslararası ilişkilerde sistem teorisinin önemli isimlerinden olan M.A.Kaplan, sistemi birbiriyle çok sıkı ilişki halinde olan değişkenler seti olarak tanımlarken, bir eylem sisteminin varlığına da değinmektedir (26). Uluslararası ilişkilerde bir diğer sistemci olan A.Mac Clelland sistem teorisini, ulusal devletler arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını sağlayan bir teknik olarak tanımlamaktadır.

MacClelland'ın çalışmasında görüldüğü kadarıyla sistem teorisi bir etkileşim modeli veya bir sistem veya onun alt sistemi içindeki etkileşimi ölçmeye yarayan bir tekniktir. Sistem teorisi bunun yanında, bağlantıları ve süreklilik gösteren davranışları inceleme imkânı sağlamaktadır (27).

George Modelski, uluslararası sistemi yapısal ve fonksiyonel öğeleri olan bir toplumsal sistem olarak tanımlamaktadır. Uluslararası sistem, aralarında ilişki bulunan öğelerden oluşur. Yine uluslararası sistem, toplum ile birey arasındaki etkileşimi ve eylemi de içermektedir (28).

Richard N.Rosecrance'a göre, bir sistem bozucu girdilerden düzenleyici girdilerden (bozucu etkiler sonucu mey-

-
- (26) Bkz. Morton A.Kaplan; **Systems and Process in International Politics** (New York, Wiley, 1962), s.4.
(27) Bkz.Charles A.MacClelland "System Theory and Human Conflict" in Elton B.McNeil, ed., **The Nature of Human Conflict** (Englewood Cliffs, N.J.Prentice Hall, 1965), s.258.
(28) Bkz.George Modelski, "Agraria and Industria: Two Models of the International Systems", in Klaus Knorr Sidney Verba, eds., **The International System: Theoretical Essays** (Princeton, Princeton University Press, 1961), s.121-122.

dana gelecek değişikliklerden korur) ve çevresel kısıtlamalardan meydana gelmektedir (29).

Uluslararası sistem kavramı, davranış şekillerini ortaya koymak ve bir çerçeve oluşturmak imkânını sağlamaktadır. Dış ve iç politika etkileşimi ve bağımlılık şekilleri, devlet ve devlet dışı aktörler arasındaki ilişkiler ve davranışlar ampirik çalışmaların konularını teşkil etmektedir.

1. RICHARD N.ROSECRANCE

Rosecrance, Kaplan'da da göreceğimiz gibi, tarihi materyalleri uluslararası davranış modelleri üretmede ve onları sınamada bol bol kullandığını görüyoruz. Rosecrance sistem çözümlemesini dokuz tarihsel döneme ayırmaktadır (30). Avrupa tarihini 1740'dan 1960'a kadar dokuz döneme veya sisteme ayırmaktadır. Geliştirdiği iki modelden yola çıkarak dokuz ayrı uluslararası sistem döneminde tekrarlayan olayları ortaya koymaya çalışmıştır. Uluslararası denge şartları üzerinde durarak,

1. Bozucu kaynak ya da girdi,
2. Bunun etkilerine karşı koyan düzenleyici mekanizma,
3. Muhtemel sonuçları etkileyen çevresel kısıtlamalar,
4. Son olarak sonuçlar için temel

gibi temel faktörleri ele almaktadır. Bozucu girdilerle anlatılmak istenen, ideolojiler, istikrarsızlıklar, kaynak

(29) Bkz.Richard N.Rosecrance, *Action and Reaction in world Politics* (Boston, Little Brown, 1963), s.220-221.

(30) Bkz.James E.Dougherty and R.L.Praetzgraft, Jr.; *Contending Theories of International Relations*, 3rd.ed., (New York, J.P.Lippincott Company, 1971), s.126.

dağılımı bakımından devletler arasındaki eşitsizlikler, çatışan uluslararası çıkarlar ve benzeri durumlardır. Düzenleyici mekanizma ise, Avrupa uyumu, Birleşmiş Milletler gibi kurumlar veya gayri resmi anlaşmalar ve ittifaklardır. Çevresel kısıtlamalar ise, siyaseti şartlandıran ve sonuçları etkileyen fiziki kısıtlamalar topluluğudur. Rosecrance'a göre sistemin sonucu sistemin kendisi veya sistemin yapısıdır. İki kutupluluk ve çok kutupluluk onun sistem sonuçlarındandır. Bczucu veya düzenleyici faktörlerden birinin ağırlıkta olmasına göre düzeni dengeli ve dengesiz olarak ikiye ayırmaktadır. Roseurance, bu ögelerden dokuz ayrı sistemin herbiri için dört temel belirleyici ortaya çıkarmaktadır. Bunlar elitlerin yönelimleri, elitlerin kontrol derecesi, elitlerin sahip olduğu mevcut kaynaklar ve son olarak sistemin bozucu girdilere karşı koyabilme gücüdür. Görüldüğü gibi yazar, uluslararası davranışların içsel kaynakları üzerinde önemle durmaktadır.

İçsel belirleyiciler içinde özellikle siyasal birimlerdeki seçkinler (elitler) üzerinde durmaktadır. Yazara göre, iç elitlerin güvensizlikleri ile uluslararası güvensizlik korelasyon gösteriyor. Burada üzerinde durduğu noktalar, ilk olarak, elit içindeki durumundan memnun mu? ve uluslararası sistemde olup bitenler onu tedirgin etmekte midir? İkinci olarak, bulunduğu toplum içinde güvenliği veya kontrol etme gücü ne ölçüdedir? Veyahut elit durumunda bir zayıflama olduğunu hissetmekte midir? Üçüncü olarak elitlerin elinde bulunan kullanılabilir kaynaklar ve onların bunu harekete geçiretilme kapasitesi ne ölçüdedir? Son olarak, dengenin bir belirleyicisi olan bozucu etkileri, sistemin içinde eritme ve yumuşatma kapasitesi ne durumdadır (31).

Rosecrance kendi sisteminin ögelerini ortaya koyuyor ve kendi deyimi ile bu ögelerdeki değişikliklerin sistemde-

(31) Bkz. Richard N. Rosecrance; a.g.e., s.280-296.

ki değişikliklere sebep olduğunu ortaya koymaya alışıyor. Yani yazar, aktörlerin davranışları uluslararası sonuçları etkiliyor diyor.

Belirttiğimiz gibi yazar iki ayrı uluslararası sistem modeli ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi istikrarlı özelliklerin görüldüğü, yani kurallı ilişkilerin var olduğu sistemlerdir. Örneğin I. 1740-1789, ondokuzuncu yüzyıl, III. 1814-1822 Avrupa uyumu, IV. 1822-1848 dönemi, V. 1871-1890 Bismarc dönemi, IX. 1945-1960 savaş sonrası sistemleri istikrarlı yani, uluslararası sistemde düzenin hüküm sürdüğü kurallı ilişkiler sistemleridir ve uluslararası sistemde Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler gibi normun işlev ve ağırlığını arttıracak mekanizmalar vardır. Elitler statüsünden memnurlar (hem kendi ulusal birimlerindeki hem de uluslararası sistemin genelindeki mevcut durumdan). Genelde bu sistemlerde, elitlerin siyasal düşüncelerinde ideolojinin etkisi olmamakla birlikte, IX. 1945-1960 savaş sonrası uluslararası sistemde ideolojinin etkisi görülmektedir. İstikrarlı sistemlerde, elitler mevcut kaynakları sistemde değişiklik yapmak için kullanmamaktadırlar. Yani, bir devlet bu kaynakları diğer bir devlete karşı durumunu kuvvetlendirmek için kullansa da bu sistemin istikrarını bozmaya yörelilik değildir. İstikrarlı sistemlerde, çevresel kısıtlamalar temel bozucu etkileri ve düzensizlikleri engellemektedirler. Yani sistemde normun güç'e kurallı ilişkilerin kuralsız ilişkilere göre görelilik ve ağırlığı daha fazladır.

İstikrarsız sistemin özellikleri II., V., VII. ve VIII. sistemlerde görülmektedir. Yani, II. 1789-1814 Napolyon dönemi, V. 1848-1871 dönemi, VII. 1890-1918 Emperyalist milliyetçilik dönemi, VIII. 1918-1945 totaliter dönem ele alınırsa dönemin özellikleri daha iyi anlaşılır. Bu dönemlerde bozucu girdilerin etkileri oldukça yüksek olmasına rağmen düzenleyicilerin rolü minimum düzeyde kalmaktadır.

Elitler hem statusgo'dan hoşnut değiller hem de kendilerini güvensiz hissetmektedirler. Bunun yanında elitler gerek içeriye gerekse dışarıya karşı yani, hem ulusal düzeyde, hem de uluslararası düzeyde durumlarını kuvvetlendirmek istemektedirler. Bunun için milliyetçilik ve ideoloji gibi kaynaklara başvurmaktalardır. Öte yandan çevresel kısıtlamalar krizleri önlemekte yetersiz kalmaktadır.

Dört istikrarsız dönemin ilk üçünün iki kutuplu sistem özelliği gösterdiği dikkate alınır, üç kutupluluğun veya çok kutupluluğun istikrarlı sistemlerin bir özelliği olduğu çıkarılabilir. Yani yukarıda da belirttiğimiz gibi bu sistemlerde diplomasi ve benzeri konvensiyonel anlaşma metodları üzerinde durulmakta ve bir siyasal birim, sistemin genel istikrarını bozacak şekilde davranmaktan kaçınmaktadır. Özetlersek, Rosecrance'ın başlıca yeniliği uluslararası sistem içindeki değişikliklerin, uluslararası dengeyi bozulması ve Devletlerin iç buhranları nedeniyle meydana geldiğini ortaya koymasıdır.

2. GEORGE MODELSKİ

George Modelski, uluslararası sistemin karşılıklı bir analizini yapabilmek için iki model geliştirmiştir. İki uç olarak baktığı tarıma dayalı uluslararası sistemler ile sanayiye dayalı uluslararası sistemleri alarak analizini yapmaya çalışmıştır. Bu iki model geçmişte ve şu anda uluslararası sistemdeki öğeleri birleştirmekte ve bir çerçeve oluşturmaktadır. Agraria dediği tarım toplumuna dayalı uluslararası sisteme tarihten bol miktarda örnek verilebilirken, Industria adını verdiği sanayi toplumuna dayalı uluslararası sisteme geçmişten örnek bulmak zordur. Modelski'nin çalışması uluslararası sistemin özelliklerini biraraya getirmekte ve bir kavramsal çerçeve oluşturmaktadır. Bunun-

la beraber somut bir uluslararası sistemde örneğini göstermemektedir. Bu nedenle gerçek dünyadaki bir uluslararası sistem, bu her iki modelin ancak bazı niteliklerini yansıtmaktadır.

Industria oldukça büyük nüfuslu bir uluslararası sistemdir. Agraria'ya göre kaynaklar daha kolay harekete geçirilebilmektedir. Toplum büyük ölçüde homojendir. Bu sistemde, bir kişinin durumu atıf özelliklerden ziyade yeteneğe ve başarıya göre değerlendirilmektedir. Dünya örgütleri ve gelişmiş iletişim kanalları hem bilgiyi sağlamakta, hem de kültürün gelişmesine katkıda bulunmaktadır. (32). Agraria'nın tersine sanayiye dayalı uluslararası sistemde (Industria), gücünün kaynağı sanayi örgütleridir. Bunun ta, rıma dayalı uluslararası sistemden bir diğer ayırıcı özelliği de halk kitlelerinin bir ortak siyasal formda bütünleşebilmesidir. Diğerinden farklı olarak bir diğer özellik, savaşa fırsat verilmesidir. Sanayi toplumunda yok edici kapasite oldukça fazla olmasından anlaşmazlıkların çözümünde savaşa bütün toplumu yok edebileceği için başvurulmaz. Anlaşmazlıklar pazarlık ve manevra gibi yollarla çözülmeye çalışılır. (32).

3. MORTON A.KAPLAN

Uluslararası sistem teorisine önemli katkılarıyla bilinen Kaplan'da diğerleri gibi değişik uluslararası sistem modellerindeki etkileşim şekillerini ve kurallarını ortaya koymaya çalışmıştır. Kaplan'ın önemi bazı varsayımlara dayanan makro modeller geliştirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu modellerdeki genel varsayımları şu şekilde sıralayabiliriz (33).

(32) Bkz. George Modelski; a.g.e., s.138-139.

(33) Bkz. Morton A. Kaplan; *New Approaches to International Relations* (New York, St. Martin's Press, 1962), s.381-404.

1. Uluslararası sistemde tekrarlanan ve belli karakterde davranış örnekleri bulunmaktadır.

2. Uluslararası sistemin ögelerinin davranış biçimleri göstermelerinin nedeni, sistemin ögelerinin tutarlı olup ulusal ve uluslararası gereksinimleri yerine getirebilmeleridir.

3. Kurumsal davranış örnekleri uluslararası sistemde yer alan ögelerin tipleriyle ilgilidir.

4. Uluslararası davranış örnekleri, askeri, ekonomik, teknolojik, demografik ve öteki unsurlara bağlıdır.

Uluslararası sistem modellerini bu temel varsayımlara dayandıran Kaplan altı değişik uluslararası sistem modeli geliştirmiştir. Bu bir hipotez kurabilmemizi ve bir kavramsal çerçeve oluşturmamızı kolaylaştırmaktadır. Yazar her model için beş değişken seti öngörmüştür (34). Bunlar;

1. Esas kuralları,
2. Değişim kuralları,
3. Aktörleri sınıflandırıcı değişkenler,
4. Yapabilirlik değişkenleri
5. Haberleşme değişkenleridir.

Esas kuralları, sistemde dengenin devamı için gerekli davranışları ifade eder. Değişim kuralları ise, değişimin belirlenmesinde girdi olarak yer alan değişkenleri gösterir. Aktörleri sınıflandırıcı değişkenler ile anlatılmak istenen ise, aktörlerin yapısal karakteristiklerini ortaya koymaktır. Yapabilirlik değişkenleri, silahlanma düzeyini, teknolojik gelişmeyi ve aktörlerin kullanabilecekleri öteki güçleri gösterir. Son olarak haberleşme değişkenleri ise, sistem içindeki haberleşme düzeyini belirtmektedir. Yukarıda belirtmiş olduğumuz, Kaplan'ın bu altı modeli sırasıyla;

(34) Bkz. James E. Dougherty RL Praetzgraft JR.; a.g.e., s.127.

güç dengesi, gevşek iki kutuplu, sıkı iki kutuplu, evrensel, hiyerarşik ve tirim veto sistemleridir.

Kaplan'ın öne sürdüğü bu modeller, uluslararası politika modelleridir. Makro düzeydeki bu modellerden uluslararası politikanın özel olaylarının açıklanması beklenmemelidir. zaten Kaplan'ın kendisi de uluslararası sistem modelleriyle bazı özel olayların önceden tahmin edilemeyeceğini belirtmiştir (35). Bunun nedeni ise, uluslararası politikanın oldukça karmaşık bir yapısının olmasından kaynaklanmaktadır. Bu karmaşık ve içiçe girmiş bütün içinde etkileşimler tahmin edilemeyecek kadar çoktur. Ancak, Kaplan'ın modelleriyle bazı uluslararası sistemlerde karakteristik davranış biçimleri önceden belirlenmektedir. Kaplan'ın modellerinde, sistemin yapısının sistemin kendi işlerliğini belirlediği varsayımı vardır. Ancak Kaplan'ın öne sürdüğü bu altı modelin uluslararası tüm modelleri kapsadığı ileri sürülemez. Bununla beraber Kaplan, gerçek dünyadaki mevcut sistemlerin bir çoğunun kendi kurduğu sistem modelleriyle çakıştığını savunmaktadır.

Kaplan'ın altı modelinden ilki olan güç dengesi sistemi realist okulun mensuplarından Morghenthau'nun uluslararası sistem modeline benzemektedir (36). Bu sistemde siyasal birimlerin alt sistemlerinde bulunan karar verme metodları ve diğer düzenleyici kurumlar yoktur. Güç dengesi sistemi ondokuzuncu yüzyıl Avrupa sistemine benzer. Sistemin devamı için en az beş büyük devlete veya devlet dışı aktörlere gerek vardır. Adam Smith'in görünmeyen eli gibi güç dengesi sistemi de siyasal alt sistemlere gerek kalmadan kendi kendine devam etmekte veya tekrar dengeye gelmektedir. Güç dengesi sisteminde aktörlerin davranışları belli

(35) Bkz. Morton A. Kaplan; *New Approaches to International Relations*, s.g.e., s.385.

(36) Bkz. Hans J. Morghenthau; *Politics Among Nations* (New York, Knopf, 1978), s.173-228.

kurallarla sınırlıdır. Bu kurallar sırasıyla şunlardır (37);

1. Olanakları arttırmak için harekete geç, ancak savaşmaktansa karşılıklı görüşmeleri tercih et,

2. Olanakları arttırmak fırsatını kaçırmaktansa savaşa gir,

3. Vazgeçilmez (esaslı) bir ulusal aktörü ortadan kaldırmaktansa savaşmayı durdur,

4. Sistemin geri kalan kısmına göre başat duruma geçme eğiliminde olan bir aktörü ya da koalisyonu engelle,

5. Uluslararası örgütlenme ilkelerine bağlanma eğilimi gösteren aktörleri durdurmak üzere harekete geç,

6. Yenilmiş ve engellenmiş vazgeçilmez ulusal aktörlerin (Devletlerin) sisteme tekrar kabul edilebilir ortaklar olarak girmelerine izin ver, ya da evvelce vazgeçilmez olarak düşünülmemeyen bir aktörün vazgeçilmez aktör sınıflandırılmasına katılmasına çalış. Bütün vazgeçilmez aktörlere karşı kabul edilebilir ortaklar olarak davran.

Kaplan'ın ikinci modeli, gevşek iki kutuplu sistemdir. Birçok yönüyle II.Dünya savaşı sonrası uluslararası sisteme benzemektedir. Bu sistemde NATO ve Varşova paktı gibi blok aktörler, her blok içinde de Sovyetler Birliği ve ABD gibi önder aktörler vardır. Yine bu sistemde bunların yanında ayrıca Hindistan gibi bloksuz siyasal aktörler ve belli ölçüde evrensel nitelik gösteren Birleşmiş Milletler gibi aktörler vardır. Bu gevşek iki kutuplu sistem blokların iç yapılarını da yansıtmaktadır. Eğer her iki blokta hiyerarşik yapıdaysa üyelik çok katıdır. Eğer bloklar hiyerarşik şekilde örgütlenmemişse gevşek iki kutuplu sistem belli ölçüde güç dengesi sistemine benzer.

(37) Bkz. Kenneth Waltz, George H. Quester; **Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi**, Çeviren, E. Onulduran (Ankara, A.Ü. S.B.Fak.yayınları, 1982), s.65.

Kaplan'ın üçüncü modeli olan sıkı örgütlü iki kutuplu uluslararası sistemi birçok yönüyle gevşek iki kutuplu sisteme benzer. Bununla birlikte çok önemli ayrıcalıklar gösterir. Sıkı iki kutuplu sistemde, aktörlerin yapısında fazla çeşitlilik yoktur ve tüm aktörler bu iki bloktan birine bağlıdır. Bu sistemde tarafsız kalmak zordur. Yani tarafsız hiçbir devlet yoktur. Blokların yapısı sistemin istikrarını etkileyecek niteliktedir. Bu sistemde blok önderi olan iki büyük devlet diğer devletleri yönetmektedir. Eğer blok aktörlerinin her ikisi de hiyerarşik olarak örgütlenmemişse sistem, gevşek iki kutuplu sisteme doğru dönüşük gösterir. Eğer blok aktörleri hiyerarşik olarak örgütlenmişse sistem istikrarlıdır. Bu sistemde uluslararası örgütlerin hiçbir etkisi yoktur (38).

Evrensel uluslararası sistem adını verdiği dördüncü sistem gevşek iki kutuplu sistemde sözü geçen evrensel aktörlerin (Birleşmiş Milletler v.b.) fonksiyonlarının gelişmesiyle ortaya çıkmış olduğu düşünülebilir. Evrensel uluslararası sistem, yargı, idare, siyaset ve ekonomi gibi fonksiyonları yerine getiren bütünleştirici bir mekanizmaya sahiptir. Bu sistemde gücünü ve durumunu geliştirmeye ve arttırmaya çalışan aktör bunu barışçıl yollarla yapar. Uluslararası sistemdeki organlarda belli fonksiyonları buluran ögeler, kararlarını uluslararası sistemin gereklerini gözönünde bulundurarak verirler. Bununla beraber bu sistemde de istikrarsızlıklar görülebilir. Çünkü, çeşitli siyasal aktörlerin içsel değerlerini ortak bir sistemde bütünleştirmek her zaman için mümkün olmayabilir. Siyasal aktörler, evrensel sistemin hiyerarşik iki kutuplu veya güç dengesi sistemine dönüştürmek isteyebilirler. Çünkü bunlar kendi siyasal ve toplumsal yapılarında evrensel sistemin gerektirdiği de-

(38) Ėkz. Merlon A.Kaplan; **System and Process in International Politics**, a.g.e., s.45-58.

ğışıklıkları yapmak istememekte veya sistemin etkin bir şekilde işlemesi için gerektiği gibi fecakârlıkta bulunmaktadırlar (39). Görüldüğü gibi bu sistemde özde karşılıklı tolerans ve evrensel hukuk kurallarına dayalı federal bir dünya devleti modeli çizilmiştir.

Kaplan'ın beşinci modeli hiyerarşik-uluslararası sistemdir. Bu sistemde aktörler, ulusal aktörler yerine çıkar grupları gibi alt sistemin ögeleridir. Bu sistemin en önemli özelliği oldukça istikrarlı olmasıdır. İletişim kanallarının varlığı merkezi kontrolü kolaylaştırıyor. Sistemdeki ödüllerin dağılımı ülkelere göre değil fonksiyonlara göredir. Bu modelde fetih veya demokratik yolla oluşmuş tek bir dünya devleti bulunmaktadır.

Kaplan'ın altıncı ve son modeli olan birim veto sisteminde evrensel aktörler yoktur. Bütün aktörlerin çıkarları çatışır durumdadır. Yani, her an savaş durumuna girebilirler. Bu sistemin en büyük özelliği birinin diğerini yok edebilecek silah kapasitesine sahip olmasıdır. Yani, her devletin ötekini caydıracak nitelikte nükleer gücü vardır. Bu sistemde evrensel nükleer silahların yaygınlaşması sözkonusudur. Herhangi bir devletin diğer bir devlete karşı yıkıcı girişimlerde bulunması aynı zamanda kendisinin de yok olması anlamına geldiğinden aktörler, muhtemel bir hücum karşısında misilleme yapabilme hazırlığı içindedirler. Bunların herbirinin kapasitesi diğeri için caydırıcı bir rol oynadığından sistemde bir istikrar görünmektedir. Bununla birlikte, herhangi bir aktörün hareketi başarıya ulaşırsa sistemin dönüşüme uğraması sözkonusu olabilir. Bu yeni durumda siyasal birimlerin sayısı azalır. Eğer aktörlerden birinin diğer aktörlerin tümünü tehdit etme durumu ortaya çıkarsa birim veto sistemi, hiyerarşik sisteme dönüşebilir. Bu sistem çok kutuplu bir görünümündedir.

(39) Bkz.Morton A.Kaplan; a.g.e., s.60.

Görüldüğü gibi gevşekten sıkı örgütlüye doğru sıraladığı uluslararası sistem modelleri her ne kadar gerçek dünyadaki uluslararası sistemler kadar karışık olmasada makro düzeyde bir teori kurmak için temel oluşturmaktadır. Bunlardan güç dengesi ve gevşek iki kutuplu sistemlerin tarihte örnekleri yaşandı. Birim veto sistemi ise, çağdaş anlamda nükleer güçlerin var olduğu sisteme benzemektedir. Evrensel uluslararası sistem ise hem geç mişte hem de şu anda herkes tarafından ulaşılmak istenen bir sistemdir. Kaplan kendi teorisinin belli şartlar altında optimal devlet davranışını anlattığını, rasyonel ve bilgili devlet adamlarının varlığı halinde davranışları tahmin ettiğini ve parametrelerin denge değerinden ayrıldığı durumlarda sonuçları kestirdiğini iddia etmektedir.

4. BÖLGESEL ALT SİSTEMLER

Daha büyük sistemler içinde daha küçük sistemler bulunabilir. Bunlara alt sistemler denir. Örneğin; uluslararası siyasal sistem bir Devletin siyasal sisteminin üst sistemi olarak kabul edilir. Çünkü, uluslararası siyasal sistem herhangi bir devlet sistemine göre daha geniş kapsamlı bir sistemdir. Öte yandan devlet sistemi ise kendisinden daha büyük bir sistemi ifade eden uluslararası sistemin alt-sistemini oluşturur.

William R.Thompson'un belirttiği gibi bir alt sistemde aktörler birbirine yakındır. Yine bir alt sistemde ilişki ve etkileşimler düzenlidir. Öyle ki sistemin bir tarafında meydana gelen bir değişiklik diğerlerini de etkilemektedir. Bu arada büyük sistemdeki bir değişim alt sistemi önemli ölçüde etkileyecektir. Çünkü, az çok ortak bir dil hem sonra tarihi, kültürel, toplumsal ve etnik bağ-

lar vardır. Bunun yanında alt ve üst sistem arasında açık kurumsal ilişkiler vardır. Örneğin; bu bir bölgesel alt sistem ise ayrı ayrı askeri güçlere sahip olsalar da bir bölgesel denge ve bir ortak gelişme düzeyi bulunmaktadır (40).

Bir başka yazar olan Louis Cantori ve Steven Spiegel'e göre bir veya iki veyahut daha fazla sayıdaki birbiriyle etkileşim halinde olan siyasal birimler bir bölgesel alt sistemi meydana getirirler (41).

Bu ölçülerden hareket ederek sınırları farklı olmakla birlikte farklı gayeler için kurulan pek çok alt sistem belirlemek mümkündür. Kurumsal bir bakış açısıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu uluslararası sistemin bir alt sistemi olarak tanımlayabildiğimiz gibi coğrafik ve kültürel açıdan Batı Avrupaya ve Güney Asya alt kıtasına birer alt sistem olarak bakabiliriz. Yine Birleşmiş Milletler örgütünü bir sistem olarak ele aldığımızda Birleşmiş Milletler Genel Kurulunu, Sekreteryayı bu sistemin alt sistemi olarak ele alabiliriz. Dünyanın pek çok yerinde benzeri alt ve bölgesel sistemlerle örneğimizi zenginleştirebiliriz.

5. ELEŞTİRİ

Sistem teorisi siyaset biliminin temel yaklaşımlarından biri olmakla birlikte, oldukça fazla eleştirilmiştir. Örneğin; Parsons amprik olmayan kavramsal taslaklar öne sürmekle eleştirilmiştir. Fakat aynı konuda araştırma yapan Karl Deutsch, Parsons'un karmaşık ilişkiler bütünü biçimin-

(40) Bkz. William R. Thompson; "The Regional Subsystem: A Conceptual Explication and a propositional Inventory", *International Studies Quarterly*, 17, No.1, (March, 1971), s.93.

(41) Bkz. Louis Cantori and Steven L. Spiegel; *The International Politics of Regions: A Comparative Approach* (Englawood Cliffs, N.J. Prentice Hall, 1970), s.607.

de gözüken toplumsal sistemlerin araştırılmasında kavramsal taslağı ortaya koymasını yararlı bulmaktadır (42).

Easton'un siyasal sistem modeline ise, çeşitli eleştiriler yapılmıştır. Easton'un teorisinin herhangi bir sistemdeki temel değişimleri açıklayamadığı, güç ve etki sorunlarını önemsemediği ileri sürülmüştür. Ayrıca Easton, siyasal sistemi amaçlara yönelmiş bir sistem olarak görmesi nedeniyle, siyaset biliminin esas yönlerine gereken önemi vermemiştir.

Rosecrance'da ise, görünen şey daha çok devletler ve elitler üzerinde durmasıdır. Rosecrance, özellikle devlet ve devlet adamı üzerinde durduğundan sistem düzeyi ikinci plânda kalıyor ve yararlı olmuyor. Yani yazar, uluslararası politikaya bir sonuç olarak bakıyor ve gelişmesinde sistem düzeyi sonuç oluyor. Elitler üzerinde duran Rosecrance, uluslararası istikrar ve elitlerin durumları arasında sıkı bir korelasyonun varlığını gösteriyor. Başka bir deyişle bu modele göre, elitlerin durumunda bir değişme sistemin istikrarını tehdit edecek niteliktedir. Yani elitlerin güvensizlikleri ile uluslararası güvensizlik korelasyon gösteriyor.

Rosecrance Kaplan'da da gördüğümüz gibi analizinde dokuz tarihi sistemi ele almaktadır. Rosecrance 1740-1960 arası dönem için dokuz ayrı uluslararası sistem düşünmektedir. Ayrıca yazar bu sistemleri temelde istikrarlı ve istikrarsız sistemler olarak ikiye ayırmaktadır. Yani Kaplan'da gördüğümüz gibi Rosecrance'da analizini yürütürken kesin çizgilerle ayrılamayan uluslararası sistemi tarihsel dönemlere ayırmaktadır.

(42) Bkz. Karl Deutsch; "Integration and Social System: Implications of Functional Analysis" ed. by Philip E. Jacob and James V. Toscano, **The Integration of Political Communities** (Philadelphia, Praeger, 1964), s.180-181.

Yukarıda anlatılanlar Rosecrance'ın eleştirisinden çok onun ne yaptığıdır. Rosecrance, aktörlerin davranışları uluslararası sonuçları etkiliyor demekten başka bir sonuca ulaşmıyor. Onun kurduğu çerçeve devletler için bozucu rolünü uygun görüyor, ama devletler aynı zamanda sistemin düzenleyicisi olarak ta gösteriliyor. Çevre dediği uluslararası sistem ise aktör gözü ile bakılan birimler tarafından yönlendirilecektir. Rosecrance, kendi sisteminin öğelerini ortaya koyuyor ve kendi deyimi ile bu öğelerdeki değişikliklerin nasıl sistemdeki değişikliklere sebep olduğunu göstermeğe çalışıyor. Kendisi bu çabalarına empirik çözümleme adını veriyor. Onun yaptığı empirik ve analitiktir. Fakat hiçbir şekilde sistematik değildir. Rosecrance'ın çalışmasında sistem düzeyinde sonuçlar alt sistem düzeyinde nedenler buluyoruz. Rosecrance'ın yaklaşımı bu açılardan bakıldığında sistemik değildir. Doğru bir şekilde sistemik denilebilmesi için en azından devlet davranışı ve etkileşimi hakkında sistem düzeyindeki bazı beklentileri ifade etmesi gerekir.

Kaplan'ın ise devletlerin çeşitliliğini gözardı etmektedir. Kaplan, uluslararası sistemin siyasal aktörlere roller tayin ettiğini ve yapıların ihtiyaç ve amaçları belirlediğini varsaymıştır. Yani, modellerdeki aktörlerin davranışları sistemce belirlenmiştir. Dolayısıyla, aktörün davranışındaki ulusal nedenler gözönüne alınmamıştır. Kaplan, ayrıca iç güçleri ihmal ettiği için eleştirilmiştir. Yazar, altı uluslararası sistemi incelerken her sistemin durumunu açıklamaya yarayan beş değişken seti belirtmiştir. Ancak yazar bunlar arasındaki etkileşime ve bunların önemine açık ve net olarak değinmemiştir. Kaplan'ın kendisi de geliştirmiş olduğu bu modellerin uluslararası politikada genel bir teori olmaktan uzak olduğunu vurgulamaktadır. Ancak hemen belirtelim ki bunlar uluslararası politi-

kaya giriş teorisi niteliğindedirler. Kaplan'ın bu modellerinin entellektüel araştırmalardan başka bir şey olmadığı konusunda da eleştiriler var.

Yine Kaplan,ulusal aktörlerin davranışlarında ulusal nedenleri gözardı ederken alt sistemleri yani karar verme sürecini, siyasal baskıların niteliğini, sosyoekonomik nedenleri ve ideolojileri dikkate almamaktadır. Diğer önemli bir nokta ise, modellerin çok genel düzeyde ele alınmış olması ve bu durumun gerçekte model arasında bir bağ kurmayı zorlaştırması hatta bir kopukluk meydana getirmesidir.

Bunların yanında sistem teorisi olarak çeşitli eleştiriler almıştır.

Sistemcilere yöneltilen bu eleştirilerde genelde bunların bir belirlilik elde etmek için çerçeve oluşturmadıkları ifade edilmektedir. Bunların, biyoloji, sosyoloji, ekonomi, sibernetik ve astronomi gibi disiplinlerden alınan fakat uluslararası sisteme pek uymayan teknikleri kullandıklarına değinilmektedir.

Sistemci yazarlar birey ve toplumları iletişim sistemlerine indirgemekte ancak bu iletişim kanallarından taşınan mesajların önemini gözardı etmektedirler. Oysa iletişimin niteliğini gözardı ederek nicelik boyutuyla ilgilenip sadece bunları ölçmeye çalışmak bir eksikliklerdir. Çünkü etkileşimin ve iletişimin niteliği sayılarından ve miktarlarından çok daha önemlidir. Bunun yanında teoriyi mümkün olduğunca az sayıda hipoteze indirgemek ve basit bir hipotezi karışık olana tercih etmek eğilimi vardır.

Bütün bunlara ek olarak, sistem teorisinin makro düzeyde bir teori olduğu iddiasına rağmen uluslararası ilişkilerde pek çok özel olayı bununla incelemek mümkün değildir. Yani, birçok konunun inceleme dışı bırakıldığı söylene-

bilir. Sistem teorilerinde siyasal kurumlar, siyasal kültür ve öteki önemli iç değişkenler göze alınmadığı gibi tarihsel ve ideolojik unsurlara da yer verilmemektedir. Dolayısıyla belli bir uluslararası politika olayında küçük devletlerle ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere gibi büyük devletlerin aynı derecede etkilendikleri ve aynı ölçüde etkiledikleri varsayılmaktadır. Üzerinde durulması gerekli diğer bir nokta da, açık ve belirli olmamasıdır. Örneğin; güç ve istikrar kavrusundaki kavramlar yeterince açık değildir.

Uluslararası ilişkiler de makro düzeyde modeller geliştirmenin zor olduğunu, dolayısıyla yapılan çalışmaların bir kavramsal çerçeve oluşturmaya yaradığını sistem yaklaşımını gördükten sonra daha iyi anlamaktayız. Bütün bunlara rağmen makro düzeyde bir teori geliştirilinceye kadar sistem teorisi uluslararası politika alanındaki çalışmalarda çekiciliğini koruyacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

HİNDİSTAN VE PAKİSTAN, JEOPOLİTİK
KONUM VE İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

A . H İ N D İ S T A N

1. H İ N D İ S T A N

Modern Hindistan batıdaki İslam kültürü ile doğudaki Budist kültür arasında bulunmasıyla Güney Asya alt kıtasının kalbini teşkil etmektedir.

Geçmiş dönemlere baktığımızda bu alt kıta ilk defa kuzey batıdan gelerek Hindistan'da egemenlik kuran müslümanların ve daha sonra da deniz yoluyla gelen İngilizlerin idaresinde kaldı. Bu, 1947'de çoğunluğun hinduların meydana getirdiği bağımsız bir Hindistan devleti kuruluncaya kadar devam edegeldi. Dünyanın en kalabalık nüfuslu demokratik ve politik sistemi olan Hindistan'ın nüfusu 1970 sayımlarına göre 550 milyonu bulmaktadır. Bu nüfusa oldukça karışık bir kompozisyondan oluşan ülkedeki azınlıklarda dahildir. 50 milyon müslüman (% 11), 8 milyon Sih, 60 milyona varan ülkenin güneyindeki Dravidianlar ve 40 milyon kadar da diğer kabilelerden meydana gelmektedir. Bu farklılığın iç ve dış politikada karar verme sürecinde, karar vericiler üzerinde toplumsal ve siyasal etkileri görülmektedir.

çünkü dışarı

2. JEO POLİTİK KONUM

Kültürel, siyasal ve etnik temeli oldukça çeşitlilik, gösteren bir ülke olan Hindistan'daki bu pluralist yapı derhal göze çarpmaktadır. Bunun yanında bir milli benliğinde olmaması 1947'ye kadar yabancıların egemenliğinde kalmış olmasından kaynaklanmaktadır (43).

Hindistan'ın zengin bir tarihe sahip olması, uluslararası arenadaki durumunu ve dış politikasını açıklayabilmek için oldukça güzel bir bakış açısı oluşturmaktadır. Bunun büyük bir kısmı bugün olduğu gibi 2300 yıldır önemini koruyan jeopolitik faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Güney ve Batı Asya arasında kara yolunun kullanılmasıyla (Kiber geçidi bunlardan biri) yapılan ticari ve diğer alanlardaki ilişkiler sınırlı kalmış ve bunun her iki taraf için de ekonomik anlamda taşıdığı değer çok küçük olmuştur. Güney Asya'nın esas önemli rolü Akdeniz ile Güney Asya arasındaki deniz yollarından kaynaklanmaktadır. Hindistan'ın bir ticaret merkezi durumunda olması, alt kıtanın batı kıyılarını, 12 ve 14.yüzyıllarda Batı Asya'nın müslüman toplumlarından tutun da Portekiz, Hollanda, Fransa ve İngiltere'ye kadar buraya gelmiş olan deniz imparatorlukları için çekici hale getirmiştir (44). Hindistan, Asya'daki tür İngiliz imparatorluk ve ticaret sistemini dengelediğinden İngilizler için taşıdığı önem oldukça fazla olmuştur. Güney Asya'nın her üç tarafının da su ile çevrili olması Hindistan'ın bu durumunu geliştirmesine engel olmuştur.

Hindistan'ın bugün bile bu denizlerden yeterince faydalanamadığı bir gerçektir: Bu ise okyanusun, iletişim

(43) Bkz. Leo E. Rose; "India'in Wayne Wilcox", Leo E. Rose, Gavin Boyd, eds., Asia and the International System (Cambridge; Wintrop, 1972), s.62.

(44) A.g.m., s.63.

Handwritten note: "Kıtanın batı kıyıları?" with an arrow pointing to the text.

Handwritten note: "S.34 Akdeniz gelişti"

Handwritten note: "ne gibi?"

Handwritten mark: "P"

için bağlantı yerine bir engel teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, iletişimin çok zor olması hatta bir takım dolaylı yollardan sağlanması Hindistan'ın hem güvenliğine hem de ekonomik çıkarlarına ters düşmektedir. Güney Asya'nın dış dünya ile olan iletişimi Kuzey batıdan Orta ve Batı Asya'ya kadar uzanan kara yoluyla sağlanmaktadır. Gerçekten bu yolların Hint tarihinde önemli bir yeri vardır. Bu kara ulaşım sistemi özellikle politik ve stratejik özelliğe sahiptir. 3000 yıl önce bölgeyi işgal eden ve 16. ve 18. yüzyılda İngilizlerin işgaline kadar da ellerinde bulunduran Indouryanlar bu yolları kullanmışlardır. Ne var ki bu yollar şu anda Pakistan'ın kontrolünde bulunmaktadır (45). Hindistan'ın düşmanları ile sürekli işbirliği içinde olan bu devletten kuşulanmaktadır. Pakistan ile aralarında bir sürtüşme sebebi olan Keşmir'in kaybı Hindistan'ın stratejik durumunu etkileyecek niteliktedir.

Hem kuzey hem de kuzeydoğuda, Doğu ve Güneydoğu Asya ile direk ilişkiye mani olan engeller var. Himalayaların ve Assam dağlarının aşırı yalçın kayalıklarla kaplı olması ulaşım için büyük bir engel teşkil etmektedir. Bunun yanında kuzey doğu sınırında bulunan ve etrafını çevirer Hint, Tibet, Burma ve Çin kültüründen hiçbirine assimile olmayan kabile toplulukları bu bölgedeki ticari yolların bir çoğunun kullanılmasına engel olmaktadır. Hindistan'ın son zamanlarda Çin ve Burma ile çıkan anlaşmazlıklarının büyük bir kısmı İngilizlerin işgalinden sonra bu bölgedeki sınırın belirlenmesinde çıkan görüş ayrılıklarına dayanmaktadır.

Hindistan'ın kuzey sınırındaki jeopolitik durumu bağımsızlıktan sonra gelişen iki olaydan büyük ölçüde etkilenmiştir. Bunlardan ilki, Pakistan'ın bölünmesi ile Doğu

(45) Bkz.; A.g.m., s.63-64.

Bengal'deki müslüman çoğunluğun Pakistan'la birleşmesidir. Bu bölünme Hindistan'ı Assam'dan, Doğu ve Kuzeydoğu sınırında da Burme ve Çin'den ayırmıştır. Alt himalaya ve Doğu Bengal'de küçük bir koridor kalmıştır. Bunun 1962 sınır savaşında ilk tehlikeli sonuçları görülmüştür. Diğerleri ise, Hindistan'ın Himalaya sınır devletleri olan Nepal, Butan ve Sikkim'a ayrı birer siyasal varlık olma hüviyetinin verilmesidir. Çin'in bu tampon devletler üzerinde belli bir etkileme gücünün olması, Hint çıkarlarına oldukça ters düşmüştür. Hatta öyleki bu çıkar sürtüşmesi ve bu bölgedeki sınır anlaşmazlığı 1962'de Çin-Hint savaşına yol açacaktır.

Jeopolitik ve stratejik anlamda, Hindistan hükümetinin 1947'den sonra dikkati daha çok batı sınırındaki Pakistan ve kuzey sınırında Çin'in kontrolündeki Tibet üzerinde yoğunlaşmıştır. Pakistan'la birisi 1948, diğeri 1965'te çıkan savaşın her ikisi de Keşmir yüzünden ve Çin'le 1962'deki savaşta yine yukarıda belirtilen sınır devletleri üzerindeki anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Her ne kadar fiili olarak çözümlenmiş görünse de bu sınır meseleleri halâ canlılığını korumaktadır.

1971'e kadar Doğu Bengal en azından güvenliği açısından bir tehlike oluşturmamaktaydı. Hatta Keşmir meselesinde Hindistan Pakistan'ın doğu kısmını bir koz olarak kullanmıştır. Ancak 1971'in mart ve nisan aylarında gelişen olaylar ve Pakistan hükümetinin bölgede ayrılıkçılara karşı şiddete kadar varan bir eyleme girişmesi ve sonunda Bengladeş'in bağımsızlığının ilanıyla birlikte, bölgede Hindistan için hem yeni bir istikrarsızlık hem de sınırı için bir tehlike ortaya çıkmıştır. Gerçekten 1971'deki üçüncü Hindistan-Pakistan savaşına yol açan olaylar, bir taraftan Bengladeş'in bağımsızlığını kazanmasına yol açarken diğer taraftan bölgedeki istikrarsızlığın artmasına neden olmuştur. Bunun etkisi Hindistan için iki yönlü ol-

muştur. Birincisi içerde Bengalli milliyetçiler için bağımsız bir Bengal ulusunun kurulması yolundaki düşünceleri alevlendirmesi, ikincisi ise bu yeni kurulan devlet yüzünden Hindistan ile diğer süper devletler arasında rekabetin başlamasıdır.

Bundan başka süper devletler tarafından Hindistan'ın çıkarlarının tehdit edildiği bir diğer rekabet alanı da Hint Okyanusu bölgesidir. Hindistan, bu bölgeyi 1964'te Çin-Pakistan ve İndonezya arasında, özellikle Hindistan'a karşı olarak kurulan ittifaka kadar ihmal etmiştir. Ancak bu olaydan sonra, Hindistan bölgedeki stratejik çıkarlarının farkına varmıştır. 1965-1966'da Sukarno rejiminin yıkılmasıyla tehlike sona erer gibi olduysa da burada sınırlı da olsa askeri güç bulundurmaya devam edecektir. Gerek Sovyetler Birliğinin gerekse ABD, İngiltere ve Avusturalya'nın Hint Okyanusunda etki alanı oluşturmaya çalışmaları üzerine, Hindistan'ın bölgedeki hareket alanı kısıtlanmıştır.

3. HİNDİSTAN'DA İÇ POLİTİK GELİŞMELER

3.1. Siyasal Partiler ve Parti Sistemleri

Güney Asya'ya genellikle alt kıtada denilmektedir. Alt kıta Hindistan, Pakistan, Srilanka ile kuzeyde Nepal, Sikkim ve Butan gibi Himalaya devletlerini içine almaktadır. Hint Okyanusu ile Güney Asya'yı ikiye bölen kuzeydeki Himalayalar binlerce millik bir alanı kaplamaktadır.

Güney Asya'da veya Hindistan bağlamında ele alırsak burada modern anlamda ilk siyasal grup siyasal partilerden ziyade çıkar gruplarından oluşmaktadır. Hindistan'da bu sınıfın oluşum yeri İngiltere'nin 1856'da kurduğu üniversitelerdir. Üniversitelerden hukuk, tıp ve mühendislik eği-

?
timini alan bir orta sınıf meydana geldi. Aydınlar ortak çıkarlarını aralarında yaymaya ve düşüncelerini basında duyurmaya başladılar.

19.yüzyılın sonu ve 20.yüzyılın başında belli ölçüde kıpırdanmalar kendini göstermeye başladı. İşsiz durumdaki Üniversiteyi bitirmiş gençler, ilk yerli terörist hareketi başlattılar. Bu yeni hareket batıya karşı ve Hindistan'a bağımsızlık verilmesi ruhunu taşıyordu (46). Fakat bu hareketin sonucunda İngiltere'den fazla bir imtiyaz koparıldığı söylenemez.

Fakat I.Dünya Savaşından sonra sanayinin gelişmesiyle işçi sınıfının ortaya çıkışı ve kentleşmenin artışı yanında kırsal ekonomiden kopuşun başlaması, ayrıca anti-İngiliz ruhun gelişmesi milliyetçi hareketin niteliğini de değiştirdi.

Hareketin ilk çıkışı Mahatma Gondi'nin liderliğinde oldu ve I.Dünya savaşından sonra belli başlı üç şekilde gelişti. İlk olarak, harekete katılanlar bunun ülkenin sadece bir bölümünden ziyade bütün toplumu temsil ettiği inancı içindeydiler, ikincisi illere, ilçelere ve köylere kadar uzanan bir toplu örgüt niteliğinde olmasıdır. Üçüncüsü ise, toplu destekler, gösteriler ve protesto hareketleri için örgütlenmeleridir.

negatif?
Bu milli hareketin heterojen niteliği yanında toplu bir özelliğinin de olması milliyetçilik ruhunun gelişmesini kolaylaştırdı (47). Yeni kelimeler, yeni semboller ve yeni liderler zaman içinde mücadeleye katıldılar. Çok farklılık gösteren bir toplumdaki bir ulus doğru. Yeni ideolo-

(46) Bkz.Gabriel Almond and James S.Coleman; The Politics of the Developing Areas (Princeton; Princeton University Press, 1960), s.185.

(47) Bkz.Gabriel A.Almond and James S.Coleman; A.g.e., s.186.

jiler ortaya çıktı. Bunların yanında, 1930'larda aydınlar arasında sosyalist ve marxist düşünceler yayılmaya başladı. Bu milli hareketi oluşturan toplu gücün nasıl kullanılacağı, bağımsızlığın nasıl kazanılacağı ulusal harekete yansıyan belli başlı görüş ayrılıkları oldu. Nihayet bütün bu farklı düşünceleri uzlaştıran bir lider ve bir örgütsel mekanizma gelişti. Hindistan Milli Kongre Partisi, hareket içindeki bütün çıkarları ve düşünceleri temsil eden bir program hazırladı.

Kongre'nin bu toplu niteliği güçlüğünün ana kaynağı oldu. Kongre Partisi 1947'de bir hükümet oluşturarak ülke için bir anayasa hazırladı. Olgunlara oy hakkı tanıyan ilk genel seçimleri yaptı. İlk beş yıllık plâni ortaya koydu. Ancak Gandhi'nin öldürülmesi, Pakistan'dan milyonlarca göçmenin gelmesi Hindistan'ın güneyinde sol hareketin başlaması bütün bunlardan daha önemlisi Keşmir'den dolayı Pakistan'la savaşılması tam anlamıyla bir düzen ve istikrarın kurulmasını engelledi (48).

Fakat Hindistan, yine de 1947'de bağımsız bir devlet olduğunda yeni bağımsızlığına kavuşan birçok devletin sahip olmadığı avantajlara sahip bir devlet durumundaydı. Yani, bir devlet olmanın vasıflarının hemen hemen çoğunu elinde bulundurmaktaydı. Örneğin; işler durumda bir sivil hizmet sektörü, kapasiteli bir ordu, oldukça iyi tanımlanmış sınırlar ve bir temsili hükümet sistemi vardır. Bunlar az da olsa hükümetin siyasal görüşüne yansımaktadır. En önemlisi, Hindistan Milli Kongre'si gibi kurulmuş bir parti bulunmaktadır. Pandit Jawarharhal Nehru'nün bunların başında bulunduğu pek çok zeki kimsenin yönetiminde olan parti, çıkarların bütünleştirilmesi doğrultusunda çok önemli işlevler görmüştür.

(48) A.g.e., s.186-187.

Kritik ne?

Hindistan Milli Kongre Partisi 1885'de kurulmuş olduğundan Üçüncü Dünya devletlerindeki pek çok özgürlük hareketine de önderlik etmiştir (49). Pakistan ve Bengladeş'in de içinde bulunduğu pek çok ülke ne aynı nitelikte bir partiye ne de sürekli bir lidere sahip olmuştur. Kongre, yalnız Hindistan'ın bağımsızlık isteği konusunda değil, bağımsızlıktan sonra bile, Hindistan'ın çıkarlarıyla ilgili konularda müslümanların bir bölümü hariç geniş kitleleri biraraya toplamıştır.

Hindistan'da, bir temel yasanın bir anayasanın yapılması oldukça kısa bir süre içinde olmuştur. Bu hiç bir tartışmanın olmadığı anlamına gelmemelidir. Bazı konularda görüş ayrılıkları olmuş hatta belli ölçüde değişiklikler yapılmıştır. Bununla birlikte, Hindistan'ın federal bir devlet olması, evrensel oy sistemine sahip parlamenter demokrasi ile idare edilmesi ve özgürlüklerin anaya ile güvence altına alınması konularında oybirliği sağlanmıştır.

İlk anayasanın yapılması tamamen Nehru'nun ürünü denilmese de anayasa için çalışanların başında gelmektedir. Nehru demokrasi, sosyalizm, laiklik ve bağılantısızlık gibi 4 temel prensibi temel amaç olarak benimsemiş birisidir (50).

Bağımsızlıktan sonraki ilk seçimlerden sonra parti içindeki uyumsuzluklar ortadan kalktı ve 1951-1952 seçimlerinden tek parti olarak çıktı.

(49) Bkz. Craig Baxter; "India", *Journal of International Affairs* Winter, 1985, Vol.38, No.2, s.308.

(50) A.g.m., s.309.

3.2. Nehru ve Dış Politikayı Belirleyen İç Faktörler

Hindistan, 1947'de İngiltere'den idari bağımsızlığını kazandıktan sonra, uluslararası ilişkilerde etkin bir işleve sahip olmaya başladı. İngiltere'nin yönetimindeyken Hindistan'ın dış politikasını belirleyen Yeni Delhi'den ziyade Londra olmuştur. Hindistan'ın Nepal, Tibet, Afganistan ve diğer eyaletlerle ilgili ilişkilerin idaresi, İngilizlerin başında bulunduğu siyasi dairenin elindeydi. Bundan dolayı Hindistan, bağımsızlığını kazandığı sırada iç politikada olduğu gibi dış politikada da tecrübesizdi.

Dış politika, dışişleri bakanlığının kurulmasına kadar geçici taslak ve prosedürlerle idare edilmeye çalışıldı. Çin'e ve İngiltere'ye gönderilen ve belli ölçüde özerklikleri sözkonusu olan elçiler yalnız Nehru'ya bağlıydı (51). Bu elçiler, Hindistan dış politikasının ve diplomatik ilişkilerinin gelişmesinde çok önemli fonksiyonlar gördüler.

Dışişleri Bakanlığının kurulmasıyla kısmen rastgelelik taşıyan ve elçilik düzeyinde yürütülen ilişkiler bir plân ve programa ve bir tüzük ve kanuna bağlanarak bir idari yapının kurulması sağlandı. Hindistan'da bununla beraber, dışişleri bakanlığı diğer idari yapılara göre daha özerk bir konuma sahipti. Bu özellikle içişlerinde, örneğin; personel seçme gibi konularda daha iyi görülür.

Dış politikanın hazırlanmasında ve uygulanmasında bakanlığın rolü çeşitli yönlerden sınırlandırılmıştı. İlk olarak tüm dış politika kararlarında kabinenin onayı gerekiyordu. Nehru'nun hem Dışişleri Bakanı hem de Başbakan olduğu dönemlerde alınan kararlar kabinede tartışmasız kabul edilmiş ve bir problem olmamıştır. Fakat 1964'te onun ölü-

(51) Bkz. Leo E. Rose; a.g.e., s.66.

münden sonra, iki bakanlık birarada yürütülemediğinden Dışişleri Bakanlığı'nın fonksiyonu azalmaya başlamıştır. Dış politikada karar verme, Başbakan ve Dışişleri Bakanlığı ile birlikte Savurma, Maliye ve İçişleri Bakanlığından oluşan bir grubun sorumluluğundadır. Ayrıca, dış yardım ve ticaret gibi pek çok önemli konuda hükümetin diğer daireleri de kararları etkileyebilmektedir.

Hindistan dış politikasının temel prensiplerinin tanımını bağımsızlık sonrasına dayanmaktadır. Bağımsızlık hareketine önderlik eden Kongre Partisinin bütür dikkatleri 1947'den önce iç politikada yoğunlaştığından dış politika-ya gerekli önem verilmemiştir. Bağımsızlıktan önce, uluslararası politikayla sadece Kongre Partisi liderlerinden Nehru ilgilenmekteydi. Nehru, sosyalist düşünce ile İngiliz dünya görüşünün çelişkili karışımını anti-kapitalist ve anti-sömürgeci duygularla bütünleştiren ilginç bir görüşe sahipti.

Hindistan dış politikasının temel prensiplerinin tanımını yapma işi ilk defa Nehru tarafından ele alınmıştır.

3.2.1. Siyasal Partiler

İç politikada Başbakanın karşı karşıya olduğu görüş farklılıkları nisbeten belirsizdi. Bununla beraber sınır komşularını ilgilendiren belli konularda Kongre Partisi'nin diğer üyeleri bile Nehru'dan farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Ancak gerçek şu ki, ne sağda ne solda Nehru'nun Kongre Partisine alternatif oluşturacak bir parti çıkmamış ve bunlar dış politikadaki belli eksiklikleri iç politika sürecinde değerlendirememişlerdir (52). 1953'te Komünist Par-

(52) Bkz.; a.g.m., s.69.

tisi (CPI) Stalin'in ölümüne kadar Sovyetler'den uzak bir politika izliyor diye Nehru'yu eleştirmekteydi. 1954-1955'ten sonra Komünist partisi Moskova'dan aldığı direktiflerle Nehru'yu eleştirmeyi bırakıp, dış politikada onu desteklemeye başlamıştır.

Sağ kanattaki Jana Sangh partisi, Pakistan'a karşı yumuşak bir politika izlemesinden dolayı hükümeti suçlamakta, Sosyalist Partiye mensup bir kısım siyasilerde 1951'de Çin'in Tibeti işgal etmesine karşı hükümetin sessiz kalmasına duydukları üzüntüyü bildirmekteydiler. Fakat hiçbir parti Nehru'yu politik seçeneklerinden vazgeçirecek ölçüde kamu oyunu etkileyememişlerdir,

3.2.2. Parlamento

Hindistan, temelde İngiliz Parlamenter sistemine benzemekle birlikte federal yapısı ve yargı organlarıyla Amerikan kurumsal yapısını andırmaktadır. Resmi, bir anayasa-ya sahip demokratik bir ülkedir. Dış politika konularında Başbakan, Kabine ve hükümetin diğer daireleri halk tarafından seçilen parlamentoya karşı sorumludur. Hindistan dış politikasının bağlantısızlık, barış içinde birarada yaşama ve Doğu-Batı ilişkilerinde Asya ülkelerinden ayrı bir politika izleme ilkeleri 1947-1954 arası dönemde Parlametoda tartışmasız kabul edilmiştir. Hatta Hindistan'ın çıkarları açısından hayati önem taşıyan birer konu olan 1949'da Keşmir'de plebisit yapılması ve 1950-1951'de Çin'in Tibeti işgali, Nehru tarafından parlamentoya bile getirilmemiştir. Nehru, parlamentoya saygı duymakla birlikte ona fazla da güvenmemekteydi. Öyleki 1954-1959 arasında Çin'in sınırdaki eylemlerinden parlamentoyu bilgilendirme gereğini bile duymamıştır (53).

(53) Bkz.; a.g.m., s.69-70.

3.2.3. Basın ve Kamu Oyu

Hindistan'da bir demokratik politik elit sistem olarak işlev gören basının ve kamu oyunun iç politik konularda sesleri oldukça fazla çıkmasına rağmen dış politika konularında varlıkları hissedilmemekteydi. Az sayıda gazeteci bir tarafa bırakılırsa, genel eğilim hükümetin bu konulardaki politikasını hiç bir eleştiriye tabi tutmadan aynen kabullenmek tarzındaydı. Yani, dış politika konularında tam bir sezgisizlik gözleniyordu. Hatta, 1950'lere kadar Üniversiteler bile dış politikada farklı bir görüş ortaya koymaktan kaçınmaktaydı.

Bütün bu sözü edilenlerden, dış politika kararlarında, Hindistan hükümetinin parlamentoyu, basını ve kamuoyunu hiçe saydığı anlaşılmamalıdır (54). 1951'de Keşmir konusundaki politikasını liberalleştirmek eğilimine girdiğinde de, özellikle Pakistan'dan gelen göçmenlerin çoğunluğu oluşturduğu kuzeydeki halk tarafından engellenmiştir. Yine buna benzer diğer bir örnek ise yaklaşık 50 milyona varan müslüman azınlığın kongre partisinin Orta Doğu konusundaki politikasının değişmesinde dolaylı da olsa etkili olmasıdır. Fakat bunlar yine de istisnai durumlardır.

Nehru, dış politika bağımsızlıktan hemen sonraki ilk on yıl içinde, sonraki yıllara göre daha serbest hareket etmiştir. Çünkü, bundan sonraki yıllar hükümetin birtakım problemlerle karşılaştığı yıllar oldu. Oldukça karışık konularda ve Hindistan için çok önemli meselelerde parlamentonun, basının, kamuoyunun hatta bazen kongre partisinin bile desteği sağlanamıyordu.

Ciddi bir konu olan Çin'le 1954'ten beri bozulan ilişkilerden 1959'a kadar kamuoyuna bir açıklama yapılmamıştır. Hindistan'ın 1962'deki sınır savaşında yenilgiye uğraması üzerine kamuoyunda, Nehru'nun dış politikasına karşı duyulan

(54) Bkz., a.g.m., s.70.

güven sarsıldı. 1958-1962 arası dönem parlamentoda Nehru ve dış politikasına eleştirilerin arttığı bir dönem oldu. Nehru, bu dönemde yasama organının görüşünü almadan hareket etmekle suçlanıyordu (55).

1964'te Nehru'nun ölümüyle birlikte onun dış politikası da zaafa uğramaya ve her taraftan temel dış politika ilkelerine hücumlar başladı. En fazla saldırıya maruz kalan ilke "Bağılantısızlık" politikası oldu. Haleflerinden Lal Bahadır Şastri (1964-1966) ve Bayan Gandhi (1966-1984) nin başlıca görevleri dış politikada derlenip, toparlanmak ve kamu oyunun güvenini tekrar kazanmaktı. Buna çok ihtiyaç vardı ve yapılması da gerekirdi. Bu daha önceki politika ve ilkelere fazla bir değişiklik yapılmadın büyük ölçüde başarıldı. 1970'lere gelindiğinde dış politikada karar verme 50'lere göre daha karmaşık bir hale gelmiştir. Çünkü, hem dış şartlar çok değişmiş hem de içerdeki sürtüşmeler ihmal edilemeyecek boyutlara ulaşmıştır.

3.3. Gandhi Dönemi

Hindistan'da 1966'da Shastri'nin ölümüyle başa geçen Indra Gandhi muhafazakar Desai'nin tam tersi radikal birisiydi (56). İlk ziyaretini Washington'a yaptı ve 12 milyon ton buğday ve 400 milyon \$ da parasal yardım aldı. Gandhi, bununla beraber, askeri teknolojik veya diplomatik yardımlar konusunda daha çok Moskova ile ilişki içine girdi. Gandhi hiç bir zaman tek bir kaynaktan gelen yardımlara bağlı kalmadı. Hem kendi siyasasında hem de milli hedeflere ulaşmak için zaman zaman ulusal ve uluslararası kuruluşlardan, yani yerli ve yabancı kaynaklardan yardım aldı.

(55) Bkz.; a.g.m., s.71.

(56) Bkz.; Stanley Wolpert; *Roots of Confrontation in South Asia* (New York, Oxford University Press, 1982), s.133.

Diğer taraftan, Bayan Gandhi, parlamentoda çoğunluğu aldıktan sonra Kongre partisinde bölünmeler başladı. Bu olay bazı muhalefet partilerine karar verme sürecini etkileyebilme fırsatını verdi. Hükümet Sovyet güdümlü Komünist partisi, Merkez partisi ve arasına da Sosyalist partinin desteğiyle ayakta durmaktaydı.

Savunma ve dış politika konularında kendi kendine yetme prensibi temel slogan olmaya başladı. Oysa Hindistan için o günün şartlarında ekonomik ve askeri alanlardaki gelişme hedeflerinden fedakârlıkta bulunmadan bunun başarılması çok zor görünüyordu. Öyle ki, hükümet çok küçük şeyleri bile dış politikada bağımsız davrandığını ve büyük güçlere bağımlı olmadığını göstermek için dramatize ediyordu. 1962'den sonra iç politik faktörler çeşitli şekillerde karar vericilerin dış politikadaki davranışlarını etkilemeye başladı. Buna paralel olarak Yeni Delhi'nin de kamu oyuna karşı duyarlılığı gittikçe artmaya başladı.

Gandhi'nin 1971'de büyük bir çoğunlukla seçimleri kazanmış olması ona dış politikada çok büyük esneklik kazandırdı. Artık Komünist Partisi'nin desteği de eskisi kadar önemli değildi. Seçimleri kaybeden sağ kanat partileri hükümetin dış politikasını sürekli eleştirmekteydiler. Fakat bunun faydasız olduğunu onlar da anladılar. Seçim sonuçlarında dış politikanın oynadığı rol fazla önemli olmamakla birlikte Gandhi ve Kongre Partisi sonuçları hem iç politika-ya hem de dış politikaya bağlı olarak değerlendirdiler. Bu ise tekrar Hindistan hükümetini özellikle Çin ve Pakistan'a karşı yeni girişimlerde bulunmaya itti. Hemen belirtmek gerekir ki, Gandhi döneminde de parlamento, dış politikada karar alma sürecini etkilemekten mahrumdur (57).

(57) Bkz. Leo E. Rose; a.g.m., s.72-73.

1973'te Brejnev'in Hindistan'ı ziyareti sırasında ekonomik ve ticari işbirliğinin geliştirilmesini içeren bir anlaşma imzalandı. Bundan sonra Sovyet bilim adamları mühendisler ve uzmanlar Yeni Delhi'ye gelmeye başladı. Brejnev'in bu 1973 ziyaretinde ayrıca Hint Okyanusu'nun nükleer silahlardan arındırılmış barış bölgesi olmasını içeren bir ortak deklarasyon yayınlandı.

Ancak, Ülkede 1970'lerin ilk yıllarında süren kuraklığın, 1973'te OPEC üyesi ülkelerin petrole zam yapmaları yüzünden artan enflasyonla birleşmesiyle ülkedeki öğrenci, işçi, köylü ve sabit gelirli orta sınıfta tedirginlikler başladı (58) Bu olaylar Indra Gardi'nin kamu oyundaki prestijini sarsarken muhalefet lideri Morarji Desai'ye puan kazandırıyordu.

Gandi, 25 Haziran 1975'te ülkede sıkıyönetim ilân ederek durumu önlemeye çalıştı. Guojarat'ta eyalet hükümetinin görevden uzaklaştırılması ve Pñhar'da bir bakana karşı şiddetli halk muhalefeti Gandi'nin 1975'te 19 aylık olağanüstü hal ilanına götüren olaylar oldu. Anayasa ile güvence altına alınan kişi hakları askıya alınmış, muhalefet liderleri tutuklanmış ve anayasada birtakım değişiklikler sözkonusu olmuştur. Bu değişikliklerden biri de, devlet ileri gelenlerinin, özellikle Başbakanın eleştirilmesinin yasaklanmasıdır. Bunun yanında parlamentoda, alt meclisin süresinin 5 yıldan 6 yıla çıkarılması kabul edildi. Bu son değişiklikle 1976'da normal seçimlerin yapılması önlenmiş oldu (59).

1977'de muhalefet liderleri serbest bırakılarak genel seçimlerin yapılması kararlaştırıldı. Seçimler sonucunda muhafazakâr Morarji Desai Hindistan'ın dördüncü Başbakanı seçildi. Ardından Washington ile yakın ilişkilere girdi. Desai döneminde, Carter ile Desai arasında Truman ve Kenedy yıllarını andıran ilişkiler sözkonusu oldu.

(58) Bkz., Stanley Wolpert; a.g.e., s.169.

(59) Bkz. Craig Baxter; a.g.m., s.309-310.

Ne var ki yeni hükümetin işbaşına geçmesinden sonra durum düzelmeyecek, işsizlik ve enflasyon devamlı artacak, grevler ve karaborsa gittikçe çoğalacak, sanayi kesiminde işler yavaşlayacaktır. Kısaca, ekonomik durum gittikçe kötüye gidecektir (60). Bütün bu gelişmeler Gandhi'nin halk arasındaki popülaritesini yeniden erttirecek, Desai, 1979'un ortasında Janata koalisyonundan sol kanadın çekilmesi üzerine parlamentoda desteğini kaybettiği gerekçesiyle istifa edecektir. 1980 Ocak ayında yapılan seçimler Gandhi'nin Kongre partisininin 452 sandalyeden 351'ini alarak parlamentoda üçte iki çoğunlukla iktidarı kazanmasıyla sonuçlanacaktır.

(60) Bkz. Stanley Wolpert; a.g.e., s.179.

A . PAKİSTAN

1. PAKİSTAN

Pakistan, 1947'de İngiltere'nin Güney Asya'dan çekilmesi ve İngiliz hint imparatorluğunun bölünmesiyle bağımsızlığını kazanmıştır. Yeni devlet büyük Önder (Kevaid-i Azam) Muhammed Ali Cinnah'ın liderliğindeki Müslüman Birliği partisinin başarılı politikasının bir ürünüdür. Kültürel tarihi ve birtakım değerlerle hindulardan ayrılan 100 milyon müslümanın ayrı bir devletinin olması, savunulan temel görüş olmuştur. Ayrılık diplomasisi, Hindistan milli kongre partisi ve İngiltere'ye karşı başlatılan harekete yön vermiştir. Nihayet seri halde arka arkaya yapılan konferans ve kampanyalar başarıya ulaşmış ve Pakistan 14 Ağustos 1947'de bağımsızlığını kazanmıştır.

Bölünme, kendisiyle birlikte birtakım problemleri de birlikte getirdi. Her iki ülkede de binlerce hindu ve müslüman göçmen akımı devam edegeldi. Hindistan'da kalan 40 milyon müslüman belirli bir azınlığı oluştururken, aynı zamanda iki ülke arasında bir uzlaşmazlık konusu olmaya başladı. Bunun yanında ayrılıkla birlikte bin millik Hindistan'la iki kısma ayrılan Pakistan'ın bir kısmı Güney Asya'nın kuzey batısında, diğeri kuzey doğusunda kaldı. Pakistan, bölünmeyle birlikte müslümanların anavatanı olarak varlığını korudu. Bununla birlikte, periyodik savaşlar ve sınır çatışmaları Pakistan'ın iç güvenliğini ve ekonomisini sarstı ve zayıflamasına yol açtı. Doğu Pakistan'ın otonomi isteğinin ayrılıkçı harekete dönüşmesi, Pakistan'ın şiddete varan ağır baskı önlemleriyle birleşince 1971'de iki ayrı bağımsız siyasal varlığın ortaya çıkmasına yol açtı.

1971'de gelişen bu olaylara kadar Pakistan'ın en olumlu yönü dış politikasındaki başarısıdır. Güvenliğin korunması, ekonomik gelişmesi ve dış dünyada sesini duyurabilmesi bu başarılı dış politikanın ürünüdür. ABD, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi büyük güçlerden belirli derecelerde yardım alarak gelişmesini sağlamaya çalışan sınırlı sayıdaki ülkelerden birisidir.

2. JEO POLİTİK KONUM

Pakistan'ın bağımsızlığa kavuşması sırasında en olumsuz gelişme, ayrılık sırasında Pakistan'ın da iki kanada bölünmesidir. İngiliz Hindistan'ın ayrılmasının da nedeni olan bu coğrafik durumun kaynağı büyük ölçüde dindir (61). Müslümanların büyük çoğunluğu batıda indus havzasında ve doğuda aşağı ganj havzasında yaşadığından, ayrılık sırasında ikiye ayrılan Doğu ve Batı Pakistan arasındaki bağ özellikle ortak duygu ve inanca dayanmaktaydı.

Pakistan'ın bağımsızlığından önce Doğu Pakistan Kalküta'da birkaç fabrikaya sahip, jüt üreticisi ve toplam nüfusun yüzde 55'inin yaşadığı bir eyalet durumundaydı. Nüfusun ancak yüzde 5'i şehirlerde yaşamaktaydı. Doğu Bengal, halâ dünyada nüfus yoğunluğu en fazla olmakla birlikte, kişi başına düşen gelirin en düşük olduğu ülkelerden biridir. Kalküta'nın temsil ettiği bir kültürleri var. Bir entellektüel merkez olarak önemini korumakta olan bu şehirde, 20.yüzyıldan beri Bengal'li müslüman ailelerin çocukları eğitim görmektedir.

(61) Bkz. Wayne Wilcox; "Pakistan"ın Wayne Wilcox, Leo E. Rose, Gavin Boyd ed., *Asia and the International System* (Cambridge; Wintrop, 1972), s.93-94.

1940'da Müslüman Birliği partisi bir müslüman devleti kurulması için mücadeleye çağırıldığında Bengal'li müslümanlar yardımlarını esirgemediler (62). Bu birlikte hareket, betıda bir müslüman devletin ortaya çıkışını netice verirken bağımsız bir Bengal'in de ilk adımını oluşturmaktaydı.

Pencap eyaletinin bir kısmıyla, Kuzey Batı sınır eyaleti, Sind, Balucistan ve on kadar küçük eyaletin meydana getirdiği Batı Pakistan, İndus havzasında kurulmuştur. Hindistan alt kıtasının bu kısmı dünyanın en geniş sulak ovalıdır. Pakistan bu alanlara sahip olduğu sırada sulama imkânlarının yetersiz olmasından dolayı nehirlerin kaynakları Hindistan'ın elinde kaldı.

Doğu Pakistan gibi, Pakistan'ın bu kısmı da geniş çapta tarıma dayanmaktaydı. Sadece bir pazar kasabası durumunda olan lahor ve küçük bir liman niteliğinde olan Karaçi biraz daha gelişmiş durumdaydı. Doğu Pakistan'dan farklı olarak Batı Pakistan'ın yeni İndus havzasının insanı çok farklı dilleri konuşmaktaydı. Pencap ovasında halk Pencak dilini konuşurken aşağı İndusta Sindçe konuşulmaktadır. Balucistan kabileleri arasında ise Faktu, Baluçi ve Braha dillerini konuşanlara rastlanmaktaydı. Entellektüel tabaka ise Lahor ve Yeni Delhi'den Patna'ya kadar uzanan, Hindistan'ın kuzey bölgesindeki müslümanların konuştuğu urducayı konuşmaktadırlar. Bağımsızlıktan sonraki 5-6 milyonluk bir göçten sonra urducayı konuşanların sayısı da artmıştır.

Doğuya göre Batı Pakistan'da siyasal ve toplumsal değişim daha yavaş oldu ve eyaletler arasında birlik uzun süre sağlanamadı. 1940'da Müslüman Birliği yeni bir Pakistan devletinin kurulması için mücadeleye çağırıldığı sırada Batı-

(62) Bkz., a.g.m., s.94.

deki müslüman politikacılar arasında görüş farklılıkları bulunmaktaydı. Muhammed Ali Cinnah ve müslüman birliğini oluşturanlar Batı Pakistan'lı (İndus havzasından) olmadıkları gibi Bengal'li de değildiler. Bunlar Hindistan'ın kuzeyindeki müslümanları temsil etmekteydiler. Muhammed Ali Cinnah Bombay'li ve ilk Başbakan Liyakat Ali Han ise yeni Delhi'dendir (63).

1937'den beri süregelen Hint-müslüman sürtüşmesinin gelişmesi ve nihayet had safhaya gelmesi Pakistan'ın mücadelesini başarıya ulaştırmıştır. II.Dünya savaşının etkisiyle çıkan kriz, enflasyon ve toplumsal dengesizlik iki toplum arasındaki anlaşmazlıkların daha da tırmanmasına yol açtı. Nihayet 1947'de eyalet meselelerinin üstüne çıkan dini ayrılık ve ekonomik sınıf farkı Pakistan'da bir hindu karşıtı hareketin doğmasına yol açtı. Bu özellik daha sonraki yıllarda da Pakistan dış politikasının en temel ögesi haline gelecektir.

Pakistan gibi daha kurulurken bir çok problemi de beraberinde taşıyan ikinci bir devlete çok az rastlanır. Daha kuruluş sırasında, yani ayrılık hareketi sırasında binlerce kişi ölürken Pakistan'a gelen göçmen sayısı on milyonu bulmuştu. Bu büyük ölçüdeki nüfus hareketiyle iş bitmedi ve milyonlarca müslüman Hindistan'da kalırken milyonlarca Hintli de Pakistan'da kalarak her iki ülkede yaklaşık yüzde 11'e varan bir azınlığın doğmasına yol açtı.

Oldukça önemli diğer bir problem ise, Hintli idarecilerin, ne Pakistan'la ne de Hindistan'la birleşmeyi kabul etmedikleri Jammu ve Keşmir eyaletidir. İki devlet arasında Keşmir yüzünden çıkar sürtüşmeler biri 1948'de diğeri 1965'te olmak üzere iki defa savaşa sebep oldu.

(63) Bkz., a.g.m., s.96.

"Pakistan'ın kuzeyinde bulunan Keşmir verimli topraklara sahip ve daha çok buğday ve pirinç yetiştirilmektedir. Keşmir'in yüzölçümü 82000 mil karedir. Kuzeyde Afganistan'a ve Çin'e, güney ve batısında Pakistan'a ve doğu ve güneyinde de Hindistan'a komşudur. Halkının büyük çoğunluğu müslüman olmakla beraber, İngiltere 1946'da Keşmir'in idaresini bir Hintli Mihrace (Maharaja Hary Singh)ye vermişti. Hindistan ve Pakistan bağımsız birer devlet olduklarında yine bu Mihrace ailesinin idaresindeydi" (64). 1947'de 4 milyon nüfusun % 77'si müslümanlardan meydana gelmekteydi (65).

3. PAKİSTAN'DA İÇ POLİTİK GELİŞMELER

Pakistan dış politikasını anlamak için iç politik yapıya bakmak gerekir.

Dini ve milliyetçi bir ruhtan kaynaklanan ve Pakistan'ın bağımsızlığına yol açan iç politik gelişmeler yeni liderlerin aşırı milliyetçi bir dış politika izlemelerine neden oldu. Müslüman bir ülke olması onu müslüman dünyasıyla işbirliğine sevk etmekteydi.

Dış Politikayı yönlendiren kimseler genelde batı düşünceleri ağırlıkta olan sivil ve askeri bürokratlardı. Bu kimseler dış politikayı idare ederken devletin bütünlüğünü sağlamak, bağımsızlığın devamını muhafaza etmek ve ekonomik kalkınmayı başarmak hedeflerinden ayrılmamaya çalışmaktaydılar. Kamu oyu dış politikada önemli bir faktör olmadı, yüzde 15'e varan okur yazar oranının yanında basına, üniversiteye, hükümete ve siyasal hayata hakim durumda olan elit zümre yüzde biri bile bulmamaktaydı. Bu oldukça az sayıda ki İngilizce konuşan elit, İngiliz geleneğine göre veya İn-

(64) Fahir Armaoğlu; 20.yüzyıl siyasi tarihi, 1914-1980. (Ankara, 1983), s.660.

(65) Bkz. Stanley Wolpert; Roots of Confrontation in South Asia (New York, 1982), s.115.

giltere'de eğitim görmüş olduğundan batı ile işbirliği taraftarıydı (66). Dini liderler ise dış politikada her zaman aynı etkinliği gösteremediler. Bunların yanında Sovyet taraftarı kesim ise çok azınlıkta kalmaktaydı.

Özellikle, 1950'lerin soğuk savaş ortamında ve Arap devletlerinin batı karşıtı ve Sovyet yanlısı dış politikalarıyla uzlaşmak çok zor oldu. Dolayısıyla her türlü dış politika yönelimisiçerde belli miktar maliyet unsurunu da beraberinde getirdi. Ençok yarar sağladığı, batı ile olan ilişkiler, dış politikada ağırlıklı bir yere sahip oldu. Dışpolitikada bununla beraber, az miktarda Sovyet karşıtı ve belli ölçüde müselümen yanlısı unsurlara rastlamak mümkündür.

Büyük önder (Kavaid-i Azam) Muhammed Ali Cinnah bağımsızlıktan (14 Ağustos 1947) onbeş ay sonra (1948) ölmüş ve yerine geçen ilk Pakistan Başbakanı Liyakat Ali Han'da 16 Ekim 1951'de Revalpindi'de halka hitaben bir nutuk söylediği sırada öldürülmüştü.

Liyakat Ali Han'ın ölümü ile 1958 yılı arası karışık claylarla doluydu. (67). Liyakat Ali Han'ın yerine geçenler bu görevi yerine getirecek güçte değildiler. Ne memleketin karşılaştığı meseleleri kavriyorlar ne de bu meseleleri çözümlenmeye kalkacak cesaretleri vardı. Eyalet hükümetlerinin etkisi gitgide arttığı için merkezi hükümet devlet işleri üzerindeki kontrolünü günden güne elden kaçırdı. Merkezi hükümet eyalet hükümetlerinin birbiriyle çatışan istekleri karşısında çaresiz kalıyordu. Merkezi hükümet yalnız eyaletlerle çekişmekle kalmıyor, kendi içinde de çeşitli entrikalar ve çatışmalar sürüp gidiyordu.

(66) Bkz., Wayne Wilcox; a.g.m., s.101.

(67) Bkz., Muhammed Eyüp Han; **Efendi Değil, Dost** (İstanbul, İstanbul Matbaası, 1969), s.53.

Muhammed Eyüp Han'a göre dış politikanın başlıca hedefleri güvenlik içinde gelişmektir. Güvenlik ile ilgili düşünceler içinde yurdun savunması ve ideolojinin korunması vardır. Eyüp Han bunu şöyle açıklamaktadır: "Tarih bizi büyük devletlerin çıkarlarının çatıştığı bir geçidin üzerinde yerleştirmiş. Üzerinde yaşadığımız topraklar yüzünden hem Güney Doğu Asya'da hem de Orta Doğu'da stratejik öneme sahibiz. Başlıca kaygılarımız ise Hindistan'ın egemen bir devlet olarak bizim varlığımızı bir türlü hazmedememesinden ileri gelmektedir" (68).

1954 yılına doğru Pakistan, güvenliği için Batı dünyasına dayanmak zorunda kalmıştır. Bağdat Paktı'na ve Güney Doğu Asya Antlaşma Örgütü'ne katıldı. Bağdat Paktı Irak devriminden sonra CENTO adını aldı. Pakistan, hem SEATO hem de CENTO'ya giren tek Asya ülkesi oldu.

Yine Eyüp Han'a göre, bu paktlara girmenin nedeni, ilk günden beri Hindistan'ın Pakistan'a karşı düşmanca tutumuydu: "Durumumuzu güvenlik altına almak için müttefiklere ihtiyacımız vardı. Bundan başka, Pakistan'da eskiden beri Orta Doğudaki komşularımızla, özellikle müslüman olanlarla sıkı ilişkilere girmek isteği vardı. Yalnız aramızda ortak bir inancın bağları bulunduğu için değil, aramızda ortak davranışlar ve değer ölçüleri bulunduğu, aynı tarihi değerleri paylaştığımız ve birbirine benzer meselelerle karşı karşıya bulunduğumuz için" (69).

1956'ya gelindiğinde ittifaklar ağı içinde bir Pakistan'ı görmekteyiz. Asya'da hemen hemen en çok bağlantısı olan bir ülke durumunda. Bağdat Paktı ve SEATO'ya üye ve ABD ile ikili antlaşmalar imzalamış bulunmaktadır. Takip edilmekte olan, ittifaklara dayanan bu dış politika, büyük ölçüde General Muhammed Eyüp Han'ın politikasıdır.

(68) A.g.e., s.125.

(69) Bkz., a.g.e., s.168.

Askeri liderin ABD yardımına gerek duymasını onun şu cümlelerinde görmek mümkün. "Başbakan İyakat Har'ın ölümüyle birlikte gelişen siyasi ortam bize kuvvetli bir ordumuzun olması ve bunun muhtemel bir saldırıya karşı koyacak niteliklere haiz olması inancını vermiştir" (70).

Tabi ki kuvvetli bir ordu iç hesapları olduğu kadar dış hesapları da gerektiriyordu. Pakistan'ın ABD ile yaptığı askeri ittifaklar sonucu ilk on yılda 700 milyon \$ değerindeki askeri malzeme ülkeye gelmeye başladı. Bu rakam daha sonraki yıllarda 4 milyar dolara buldu. Pakistan, güvenliğini ittifaklar yaparak sağlamak amacındaydı. Pakistan'ın Birleşik Amerika ile ittifak yapması ve oradan yardım alması söz konusu olunca, Nehru bu tasarrufların gerçekleştirildiği takdirde, Hint-Pakistan antlaşmasının hükmü kalmıyacağını belirtti.

Bu arada hem kabineler arasında hem de sivil ve askeri bürokratlar arasındaki sürtüşmeler 1 Ekim 1958'de ordunun darbesiyle sonuçlandı. Bu ara dönemde geçen siyasal gelişmelere baktığımızda, 1955 Ağustosunda Çodri Muhammed Ali, Birleşik Cephe partisinin desteğiyle Muhammed Ali Bogra'nın yerine Başbakan oldu. Çodri Muhammed Ali bir anayasa hazırlayarak 23 Mart 1956'da ilân etti ve İskender Mirza bu anayasanın hükümleriyle ilk Cumhurbaşkanı seçildi. Artık hiç kimse kimin hangi partiye bağlı olduğunu bilmiyordu. Bugün Müslüman Birliği partisinden olan birisi yarın Cumhuriyetçilerin arasına katılabiliyordu (71). 1956 Eylülünde Çodri Muhammed Ali yerini, Başkan İskender Mirza'nın güvenini kazanmanın yolunu bulan Suhreverdi'ye bırakmıştı. Aradan bir yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra Suhreverdi 1957'nin Ekim ayında yerini Cundrigar'a bıraktı. O da Başbakanlıkta 59 gün kalabildikten sonra çekildi ve yerine Malik Firuz Han Nun geçti.

(70) Bkz., a.g.e., s.47.

(71) Bkz., a.g.e., s.58-59.

Ayrıca Batı Pakistan eyaletinde Dr.Han Sahip, Cumhurbaşkanı Mirza, Başbakan Muhammed Ali ve Vali Gürmanı'nın (Batı Pakistan Valisi) ortak çabalarıyla Batı Pakistan (eyaletinde) Başbakan oldu. İskender Mirza'nın 193.maddeye başvurarak kabineyi feshetmesinden sonra Başbakanlığa yine aynı Cumhuriyet partisinden Dr.Han Sahip'in liderlikten çekilmesiyle basına geçen Serdar Abdürreşit geçti. Cumhuriyet partisi, 1956 Nisan'ında Dr.Han Sahip tarafından kurulmuş ve üyeleri Müslüman Birliği'nden ayrılan kimselerdir. Batı Pakistan'da eyalet birliği tasarısını savunmaktaydı. Tasarının aracı Pencap, Sind, Balucistan eyaletleriyle muhtar hükümetleri ve sınır bölgesini Batı Pakistan eyaleti adı altında bir tek Birleşik eyalet haline getirmekti (72). Dil ve ırk esaslı üzerine kurulan çeşitli eyaletlerin varlığı, sorumsuzca hareket eden politikacılara her türlü yolsuzluğu yapma imkânı veriyordu ki bu da bölgenin ekonomik ve stratejik çıkarlarını tehdit etmekteydi. Ancak Müslüman Birliği Cumhuriyet Partisi hükümetini devirmek için Milli Avami Partisi ile Eyalet Birliği tasarısını ortadan kaldırmak yönünde işbirliğine girişince Serdar Abdürreşit hem Başbakanlıktan hem de Cumhuriyet Partisi liderliğinden çekildi. Yerine Batı Pakistan da Cumhuriyet Partisi'nin üçüncü Başbakanı olarak Muzaffer Ali Han geçti.

Doğu Pakistan'da ise, Vali Fazlul Hak (Doğu Pakistan Eyaleti Valisi) 31 Mart 1958'de Ataurrahman Han Kabinetini düşürünce ciddi bir buhran başgösterdi. Aynı günün gecesi Fazlul Hak'ın kendisi de Cumhurbaşkanı İskender Mirza tarafından görevinden atfedildi: Yerine geçen Ebu Hüseyin Serkar 12 saat görevinde kalabildi ve Ataurrahman yeniden iktidara geldi. Milli Avami Partisinin hükümeti tutmaması yüzünden kabine düştü ve 19 Haziranda yerine Birleşik Cephe kabinesi geçti. Fakat aynı gün Milli Avami Parti-

(72) Bkz., a.g.e., s.58.

si karşı tarafı destekliyerek kabineyi düşürdü. Ortaklık öyle karıştı ki, Devlet Başkanı 24 Haziran 1958'de Anayasanın 193.maddesine dayanarak Birleşik Cephe kabinesini görevden uzaklaştırdı. Eyaleti yönetme yetkisini Valiye verdi. İki ay sonra Ataurrahman yeniden Başbakan oldu.

1958 yılının ortalarına doğru bütün memleket ciddi bir ekonomik buhran içindeydi. Her ay geliri aşan bir ölçüde yabancı ülkelere 30 ile 40 milyon Rupî arasında borçlanılıyordu. Yabancı döviz stokları 420 milyon rupiye kadar düşmüştü. Bütün bu kargaşalık ortamında sürekli 1956 Anayasasına dayanarak seçim yapılmasından söz ediliyordu. Seçimlerin 1957 Kasım ayında yapılacağı vaad edildi. Fakat sonra 1956 yılına ertelendi (73).

Darbenin yapıldığı sırada Cumhuriyet-Avami koalisyonuna dayanan Malik Firuz Han Nan'un Başbakanlığındaki kabine vardı. 7 Ekim öğleden önce yeni bir iş bölümü yapmak için Avami Partisi hükümetten çekildi. Akşam yeni bir iş bölümü yapılacağı ilân edildi. Fakat bundan önce ülkenin merkezi otoritesi çökmüştü.

İskender Mirza'nın Anayasayı feshetmesi, merkez ve eyalet hükümetlerini dağıtması, sıkıyönetim ilân etmesi ve Muhammed Eyüp Han'ın sıkıyönetim komutanlığına getirilmesiyle perde kapandı. Pakistan Anayasası yerine 29 maddelik sıkıyönetim düzenlemesi getirildi. Darbeden 20 gün sonra Eyüp'ü yeni Başbakan olarak atadı. O günün ertesi de kendisi istifa ederek Londra'ya gitti ve ölünceye kadar orada kaldı. Böylece Eyüp Cumhurbaşkanı oldu (74).

(73) Bkz., a.g.e., s.61.

(74) Bkz., Stanley Wolpert; a.g.e., s.127.

1956 sonrasında Pakistan'ın güvenlik ve dış politikası sivil ve askeri bürokratların eline geçmiştir. Parti çekişmeleri ve kamu oyundaki çalkantılar önemli ölçüde azalmış durumda ve bunlardan yönetim pek etkilenmemektedir. Genelde takip edilen politika batıya daha yakın olurken Sovyetlerle 1965'ten sonra ilişkiler normalleşmeye başladı. Dış politikada belli bir istikrarın yanında ekonomik gelişmede pozitif bir ilerleme kaydedilmiştir. Hükümet kamu oyunun ilgisini dikkete almakla birlikte ondan fazla bir destek de görmemiştir.

1962'de Muhammed Eyüb Han'ın yaptığı Anayasa'ya kadar bir kişi bir oy ilkesine dayanan seçimler yapılamadığından tam anlamıyla demokraside uygulanamadı. 1970'de General Aga Muhammed Yahya Han'ın hazırladığı hükümet kararına kadar direk yasama için seçimler yapılamadı. Gerçi eyalet düzeyinde bazı seçimler yapılmıştı. Bunlardan 1951'de Pencap ve sınır eyaletinde seçim yapıldıysa da hilelerin olduğu söylentileri dolaşmaktaydı. 1954'te Doğu Pakistan (resmi adı Doğu Bengal)daki seçimde Müslüman Eirliği yenilgiye uğradı. Boluçistan'da 1970'e kadar seçimler yapılamadı. İkinci dolaylı seçimler 1956'da meclisin kurulması için yapılmıştı. Genel Vali Gulam Muhammed 1956 Anayasası hükmü altında seçimlere gidilemeyeceğini belirtmekteydi. Eyüb Han'ın dolaylı ve kontrollü seçimlerinden sonra, Yahya Han bir kişi oy temeline dayanan serbest ulusal seçimlerin yapılmasını kabul eden ilk Pakistan lideridir. Doğu Pakistan'da Milletvekilininin 167 sini alarak merkezde 313 sandalyelik mecliste çoğunluğu elde eden Avami Birliği'nin başarısı orduyu ve hükümeti hayrete düşürdü. Çünkü mutlak iktidarı elde etmişti. Oysa parti, Batı Pakistan eyaletinden bir tek sandalye bile alamamıştı. Bu olaylar ve daha sonraki trajedik gelişmelerin sonucunda 1948'den sonra İngiliz Hin-

distan'ı ikinci defa bölünerek bağımsız bir Bengladeş Devleti doğdu (75).

Bu gelişmelere kısaca bakalım. 1962'de sürgündeki Başbakan Suhrewardy'ın yakalanmasıyla birlikte Doğu Bengalde iç karışıklıklar ve öğrenci olayları başladı. Bunun üzerine Dakka Üniversitesi süresiz tatil edildi. 1962 Ağustosunda Suhrewardy'nin serbest bırakılmasıyla birlikte Doğu ve Batı Pakistan'dan eski siyasiler biraraya gelerek ulusal Demokratik Cephe'yi kurdular. 1966'da Doğu Bengal'de Mucib-ür Rahman'ın Avami partisi Bengladeş'in bağımsızlığına kadar Partinin ana ilkesini teşkil edecek olan 6 noktadan meydana gelen programı kabul etti. Otonom bir Bengladeş'in kurulmasını savunan bu ilkeler, ayrı para, vergi ve diğer gelirlerin toplanmasında tam yetki, dış ticarete tam kontrol hakkı, ayrı bir ordu, olgunlara evrensel oy hakkı, Bengalcenin hem resmi hem de yönetim dili olmasıdır. Ancak Mucib ve taraftarlarının yakalanmasıyla birlikte Haziranda bütün Bengladeş'te genel grevler başladı. Bu arada iç karışıklıkların bastırılması için Pakistan'a 14 milyon dolar ABD yardımı yapıldı.

1963'te Eyüp Han tarafından Dışişleri Bakanlığı'na getirilen Eutto Eyüp'ün tutumunu beğenmediğinden 1966'da Kabine'den istifa etti ve 1967'de resmi olarak Halk partisine kurdu. Grevler sokak anarşisine dönüştü 24 Mart 1969'da Eyüp Han'ın görevini sıkıyönetim Komutanı olan General Yahya Han devraldı. Yahya Han tam bir sıkıyönetim ilân ederek 1970 Ekiminde ilk genel seçimlerin yapılarak normal demokratik hayata dönüleceğini bildirdi. Seçimler 3 ay gecikmeyle Aralıkta yapılabildi. Doğuda 167 sandalyeyle ezici bir

(75) Bkz., Craig Baxter; "Pakistan" *Journal of International Affairs*, Winter 1985 Vol 38, No.2, s.311-314. Ayrıca bkz., Amaury de Reincourt, "India and Pakistan in the shadow of Afganistan", *Foreign Affairs* Winter, 1982-83, s.416.

çoğunluk elde eden Avami Partisine karşılık Batı Pakistan'da Butto'nun partisi 138 sandalyeden 81'ini ancak aldı. Böylece 313 sandalyelik mecliste mutlak iktidar Doğu'nun eline geçiyordu. Butto ve Yahya Han'ın bunu kabul edememesi ve seçimleri iptal etmek istemeleriyle birlikte olaylar başladı. Mucib, taraftarlarını Yahya Han'ın güçleriyle işbirliği yapmamağa çağırıyordu. Doğu'da Bengladeş Kurtuluş Ordusu kuruldu ve Hindistan sınırına yakın bir yerde eğitilmeye ve silahlanmaya başladı. Pakistan askerlerinin 25 Mart 1971'de ABD yapısı M-24 tanklarıyla Dakka Üniversitesine ateş açması ve 200 kişinin ölmesiyle olaylar daha da tırmandı (76). Bu arada olaylara neden olduğu gerekçesiyle Mucib yakalandı. Artık halk iç olayların etkisiyle Hindistan'a sığınmaya başlamıştı.

Eylül 1971'de Hindistan topraklarına sığınan göç sayısı yaklaşık 10 milyonu buldu. Bunun Hindistan'a maliyeti, birinci ve ikinci Hindistan-Pakistan savaşından (1948-1965) daha fazlaydı (77). Hindistan, Ekim sonunda Pakistan sınırına asker yığmaya başladı.

1971 Kasımında Kara ve Hava kuvvetleriyle desteklenmiş Hindistan ordusu üç koldan geçerek Doğu Pakistan'a girilmesiyle iki ülke arasında savaş başladı, 15 Aralık 1971'de ateşkes ilanıyla savaş sona erdi.

Bu arada Yahya Han istifa ederek yerini Butto'ya bıraktı. 75 milyon nüfusla Bengladeş Cumhuriyeti kuruldu ve serbest bırakılan Mucib-ür Rahman ilk Başbakan oldu. Cumhuriyetin ilk yıl dönümünde 10 milyona yakın göçmen yurtlarına döndüler. Hindistan'ın arkasından 50 devlet bu yeni devleti hukuki olarak tanıdılar. ABD 4 Nisan 1972'ye kadar bekledi. Pakistan'ın Bengladeş'i tanıması ise 1974'deki İslâm konferansında, İslâm ülkelerinin isteği üzerine

(76) Bkz., Stanley Wolpert, a.g.e., s.140-152.

(77) 200 milyon \$.

olacak ve bu konferansa Bengladeş'te davet edilecektir.

1970'ler Hindistan, Pakistan ve Bengladeş için hızlı bir değişiklik yılları oldu. 1971'de Yeni Delhi ile Dacca arasında başlayan iyi ilişkiler sınır konuları ve suların paylaşılması gibi nedenler yüzünden fazla devam etmedi.

Pakistan'da 1971'den sonra meydana gelen en büyük değişiklik islami şuurun gelişmesi ve Batı Asya ve Kuzey Afrika'daki diğer müslüman milletlerle yakın ilişkiler kurma çabalarıdır. Zulfikâr Ali Butto, 1973'teki yeni anayasayla işbaşına geldiğinden beri "İslami Sosyalizm" adıyla bilinen temel ideolojisi doğrultusunda faaliyetlerde bulundu. 1973'te sanayinin, 1974'te de bankaların büyük bir kısmını millileştirdi. Ayrıca bir de toprak reformunu uygulamaya koydu.

1974'te Hindistan ilk atom bombasını patlattı. Bundan tam on yıl önce de Çin Halk Cumhuriyeti kendi yaptığı atom bombasını patlatmayı başarmıştı. Butto'da bu arada nükleer silahlanma programını başlattı. Her iki ülkenin de içerde fakirliği yenememiş olmasına rağmen silahlanma yarışına hızla devam etmeleri paradoksal bir durumu ortaya koymaktadır.

1974 yılı Bengladeş içinde bir dönüm noktası sayılır. Mucib içerde kötüleşen durumu çözeceğini düşünerek Aralıkta Anayasayı askıya aldı. 1975'te ise Mucib öldürüldü ve taraftarları tutuklandı.

Aynı dönemde Butto'nun Halk partisine karşı özellikle Vali Han'ın Milli Avami Partisi (NAP) nin çoğunlukta olduğu Balucistan bölgesinde muhalefet arttı. Şimdi Paktunistan hareketine ek olarak "Büyük Balucistan" ayrılıkçı hareketi ülkenin güney sınırı, boyunca başlamış bulunmaktaydı. 1973'ten 1976'ya kadar geçen dönem içinde uçak ve bombaların da kullanıldığı hareketi bastırma operasyonlarında binlerce kişi öldü. Bunun yanında yani bu askeri tepöre ek ola-

rak Butto etrafında topladığı ve devamlı genişleyen bir gizli polis ağı kurmuştu. Artan enflasyonla büyüyen siyasal çöküş Butto'nun kamu oyundaki desteğini silip süpürdü.

Milli Avami Partisi'nin oldukça güçlenmesi üzerine 1975'te parti kapatıldı. İleri gelenleri de yakalandı. Bunu, Pakistan Milli İttifakı adıyla bilinen ve her tabandan Butto'ya karşı muhalefeti içine alan ve bir derece diğer muhalefet partilerinin birleşimini temsil eden partinin kurulması izledi. 1977 Ocak ayında partinin başına Mufti Mahmut getirildi. Bu sıralarda şiddet oldukça yükselmiş ve Butto ülkede olağanüstü hal ilan etmişti. Seçimlere bu şartlar altında girildi (Şubat-Mart 1977). Pakistan radyosundan 200 sandalyeden 150 sini Butto'nun kazandığının açıklanmasıyla olaylar ve sokak anarşisi patlak verdi. Nisandeki sıkıyönetim ilanına kadar binlerce protestocu yakalandı, yüzlercesi de öldürüldü. Enflasyon oranları yüzde 25'i aşmış ve döviz rezervleri tükenmeye başlamıştı. İşte bu sıralarda hükümetin nükleer silahlanma programlarını feshetmesinden dolayı ABD ile ilişkiler en düşük düzeye gelmiş, Carter yönetimi Pakistan'a silah sevkini durdurmuştu. Bu arada Butto, Pakistan Milli İttifak'ının liderleri ile anlaşma zemini aradıysa da vakit çok geçti. Nihayet Zia-ül Hak'ın askeri darbesiyle Butto yönetimine ve Partisine son verildi. Seçimler belirsiz bir süre için ertelendi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1947-1972 HİNDİSTAN-PAKİSTAN
ÇATIŞMASI VE ULUSLARARASI SİSTEM

A. ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISI VE ÇATIŞMANIN OLUŞUM DÖNEMİ

1. SOĞUK SAVAŞ VE KUTUPLAŞMA

Gerek teorik çözümlerde esas aldığımız uluslararası sistem teorisinin bir gereği, gerekse Hindistan-Pakistan ilişkilerinin daha iyi anlaşılması için uluslararası sistemi toplu olarak ele alıp bütün gelişmelere baktıktan sonra bu bağlamda bir bölgesel alt sistem olan Dünyanın bu bölgesindeki siyasal gelişmeleri değerlendirmeye çalışacağız. Bunu yaparken, değerlendirmelerimizin çözümlene çerçevemiz içinde geçmiş olduğumuz uluslararası sistem teorisine uymasına gayret edeceğiz. Gerçi bunu yaparken sadece uluslararası sisteme baktığımız ve siyasal sistemlerin içsel gelişmelerinin toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılarının ve karar vericilerin, dış politikanın belirlenmesindeki rollerine gereği gibi eğilmediğimiz için eleştirenler olacak, fakat biz bunları her ne kadar uzlaştırmaya çalışsak da amacımız bir anlamda henüz çok yaygın olmayan uluslararası sistem teorisinin ampirik düzeyde çalışılması ve bunun ne derece baş-
rılabilirdiğini ve doyurucu olduğunu göstermek olacaktır.

İkinci Dünya savaşından sonra dünya ABC ve Sovyetler Birliğinin temsil ettiği iki düşman kampa ayrıldı. Bu savaş

sonrası döneme klasik uluslararası ilişkiler literatürlerinde soğuk savaş denmektedir. Soğuk savaşın çıkışı konusundaki tartışmalarda gelenekselciler, Sovyetleri suçlarken; Revizyonistler de Amerika'yı suçlamaktadır. Çarlık döneminde iki devlet arasında hiçbir şey yokken 1917 devriminden sonra ABD'li siyasiler Sovyet ekonomik ve siyasal sistemine kuşku ile bakmaya başladılar. Ancak Gallup POLLS'a göre en önemli ayrılık 1945 savaş sonrasında kendini göstermeye başladı(78).

Almanya, İtalya ve Japonya'nın yenilmesinden sonra birbiriyle daha dün çatışan uluslar bugün ortak sınırlara sahip oldular. İşgal altındaki veya özgürlüğüne yeni kavuşmuş ülkeler kaçınılmaz bir şekilde soğuk savaşın çatışma alanları haline geldi. İdeolojik antipati ve tarihin getirdiği birikimler herkesin üzerinde oydaşmaya vardığı kuralların ve normların bulunduğu bir uluslararası düzen kurulmasını engelledi.

Her iki devletin de bu çatışmayı meşru gösterecek mantıkları vardı. Amerikan yöneticileri, 1930'lardaki yalnızcılık politikasına tekrar dönülmesi yolunda kongrede ve kamuoyundaki benzer tepkilerden endişelenmekteydiler. Çünkü Birleşmiş Milletler ve benzeri global uluslararası organlarda etkin olarak yer alınması, savaş sırasında bozulan İngiliz ekonomisinin iyileştirilmesi için gerekli desteğin sağlanması ve kolektif güvenlik düşüncesinin gerçekleştirilmesi için gerekli askeri gücün meydana getirilmesi, geleneksel Amerikan yalnızcılık politikasının terkiyle mümkündü ve bunu haklı göstermek için dünyadaki tehlike unsurlarına işaret edilmeye gerek duyulmaktaydı. Böyle bir amaç için Sovyetler Birliği'nin önemi ise günden güne artmaktaydı. Sovyetlerin de aynı ihtiyaç içinde olduğu söylenebilir. Kapi-

(78) Bkz. Ernest R. May; "Cold War" in Joseph S. Nye, Jr, *The making of Amerika's Soviet Policy* (London, Yale Univ. Press, 1984), s.209-210.

talist yayılmacılık ve karşı devrimci düşünceler, proleterya diktatörlüğü ve demokratik merkezîyetçiliğin devamı için sürekli işlenmekteydi. Her iki tarafta gelenekler, inanç sistemleri ve güven gibi faktörleri düşmanlığın sürdürülmesi için mümkün olduğunca kullandılar.

Soğuk savaşın bir takım metodları kaçınılmaz hale gelmesine rağmen gerçek soğuk savaşın bütün özellikleri görülmedi. ABD, çevreleme politikasını uygulamaya başladı. Bu politikanın mantığı 1946 şubatında KENNAN'ın Moskova'dan ettiği telefonla atılmış ve daha sonra Foreign Affairs dergisindeki "X" adlı makalesiyle gelişmiştir (79).

Çevreleme ile ilgili olarak 1. Nerede?, 2. Nasıl?, 3. Hengi durumda? gibi üç soruyu 1950'deki Kore savaşı öncesi ve sonrasında farklı şekilde cevaplamak mümkün. Truman yönetiminden önce;

1. Batı Avrupa, Japonya ve Asya'nın bir kısmı,
2. Öncelikle politik destek ve ekonomik yardım şeklinde,
3. Sovyetler Birliğinin açık bir saldırısı sonucu genel bir savaş tehlikesi ortaya çıkarsa bu politikanın uygulanacağı belirtilirken, 1950'lerin ortasından sonra, Truman-Eisenhower-Kennedy ve Johnson idareleri zamanında şu şekilde değişecektir;

1. Sadece demir perde içinde değil hemen hemen her yerde,
2. Öncelikle askeri güç kullanma tehdidi şeklinde,
3. Sovyetler Birliği'nin veya bir uydusunun açık saldırısı veya bir komünist olmayan ülkenin, Komünist bir ülkenin saldırısına uğraması anında uygulanabilecektir.

Soğuk savaşın daha ilk yıllarında Avrupa demir perde diye tanımlanan hat boyunca ikiye bölündü. Öncelikle İran'-

(79) Bkz., a.g.e., s.210.

da ortaya çıkan Sovyet etkisinin uzantısının ABD tarafından nasıl engelleneceği konusunda tereddütler başladı. Bunun nedeni ise, savaştan sonra askerlerin çekileceği konusunda savaş sırasında anlaşmaya varılmasına rağmen, savaştan sonra Batı ile birlikte, Amerika'nın askerlerini çekmesine karşılık Sovyetler Birliği'nin İran'dan askerlerini çekmek istememesi, hatta Azerbeycan ilini katmaya ve tüm ülkede kontrolü ellerine geçirmeye çalışmalarıdır. ABD, Sovyetlere gönderdiği bir bildiri de İran'ın meseleyi Birleşmiş Milletler'e şikayeti durumunda Amerika'nın bunu destekleyeceğini bildirdi (80). Ancak ABD için İran her ne kadar önemli olsa da, birinci plânda gelen bölgeler arasında değildi, dolayısıyla buraya yönelecek bir askeri hareket daha çok genel bir savaş durumunda sözkonusu olacak değilse diplomatik yollarla çözüm yoluna gidilecekti.

Diğer taraftan Türkiye II.Dünya savaşı sırasında tarafsız kalmış ve hiç bir yabancı devletin işgaline de uğramamıştı. Gerek Türkiye'deki resmi makamlara, gerekse Ankara'daki Amerikan görevlilerine göre Sovyetler Çarlık zamanından beri Boğazlardaki kontrolü ellerine geçirmek için Türkiye'ye baskı yapmaktaydılar. Sovyetlerin bir taraftan Türkiye üzerindeki tutumlarını değerlendiren Truman'ın danışmanları, durumun, İran'dakinden daha ciddi olduğu sonucuna vardılar. Ağustos ortasında Dean Acheson, Robert Petterson ve James Forrestal'ın katıldığı toplantıda ABD için çok önemli olan Türkiye ve Yunanistan'ın korunması için ortak karara varıldı. Karar da Türkiye'ye karşı bir Sovyet saldırısına eldeki tüm imkanlarla karşı koyulması tavsiye edildi. Truman, Türkiye'ye yönelik olarak politikanın uygunluğunu belirterek sonuna kadar yürütülmesini istedi.

1947'de Truman Doktrini ve Kongreden geçirilen yasa ile Yunanistan ve Türkiye sınırındaki Sovyet etkisinin kont-

rol edilmesi gereği üzerinde duruldu. Gerek Kennen'in "X" makalesinde, gerekse Turuman'ın uzun konuşmasında Sovyetler'in bütün sınır boyunca bloke edilmesi konusunda derhal hazırlık yapılması kararlaştırıldı.

1948 ve 1949'da ABD, Batı Avrupa etrafında askeri bir sınır çizilmesini gerekli gördü. Marşal plânını Sovyetler'in şiddetle eleştirmesi ve Batı Avrupa'da sol hareketin plânını etkisiz bırakmak için şiddet eylemlerine girişmesinin yanı sıra 1948 Çek darbesi ve Berlin bloku batının endişelerinin artmasına neden oldu. İngiliz dışişleri sekreteri Ernest Bevin, İngiltere, Fransa ve Benelux Ülkeleri arasında bir savunma ittifakının yapılmasını teklif etti ve bu doğrultuda 1948'de Brüksel Paktı yapıldı (81).

2. 1947 HİNDİSTAN-PAKİSTAN (KEŞMİR) ÇATIŞMASI

1947'de bölgeye, yani Güney Asya alt kıtasına baktığımızda Hindistan ve Pakistan'ın iki bağımsız devlet olarak doğduğunu görüyoruz (82). Hindistan ve Pakistan, birer bağımsız devlet olarak doğduğu sırada ABD dış politikasının daha çok Avrupaya yönelik olduğunu, özellikle Avromanın doğu ve batı diye ikiye ayrılması sırasında bunun daha da netleştiğini görmekteyiz. Doğu Avrupadaki devletlerin Sovyet kontrolüne girmesi ittifak ülkelerinin neşesini kaçırmıştı. Hindistan ve Pakistan ise o anki durumlarıyla ileri de uluslararası sistemde meydana gelebilecek global bir çatışmanın merkezi olmasına ihtimal verilmiyordu.

Bununla birlikte, yeni bağımsızlığına kavuşan bu iki ülkenin ayrılmadan doğan anlaşmazlıkları var ve bu anlaşmazlıklar 1950'lerden Güney Asyayı soğuk savaşın bir kalesi durumuna getirecektir.

(81) Bkz., a.g.e., s.213.

(82) Bkz., Amaury de Reinçourt; a.g.m., s.416.

İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle birlikte Güney Asya zayıf bir duruma düştü ve ayrılıkçı baskılarla karşı karşıya kaldı. Pakistan ve Hindistan arasındaki anlaşmazlıklar her iki ülkenin liderlerinin farklı dünya görüşlerinden ve ayrılmayı farklı şekilde yorumlamalarından kaynaklanmaktaydı. Örneğin; Pakistan'a göre veya Batı Pakistan'a göre, Keşmir ve Doğu Bengal gibi müslümanların çoğunlukta olduğu bölgeler müslüman bir ülke olan Pakistan'a dahil olmalıydı. Çünkü, ayrılığın temeli zaten dini nedenlerden ortaya çıkmıştı ve Pakistan'da bu dini toplum düşüncesine dayanmaktaydı. Hindistan'a göre, ayrılma toplumsal değil bir toprak meselesidir, dolayısıyla Pakistan'ın ileri sürdüğü iki ayrı ulus teorisi de kabul edilmemekteydi.

Keşmir anlaşmazlığı yanında bu iki devlet arasında zaman zaman anlaşmazlıklar olagelmıştır (83).

Alt kıtanın bölünmesi bir toprak meselesi gibi düşünülmüş ve pek çok konular ihmal edilmiş olduğundan sonradan tırer anlaşmazlık konusu olmuştur. Suların kontrolü, azınlıkların durumu ve Pakistan'ın farklı dilleri konuşan ve bin millik Hindistan'la ikiye ayrılması bunlar arasında en önemlileridir. Sularla ilgili problemler 1961'de İndus suları projesinin büyük dış yardımlarla başarılması ile bir parça çözüme kavuşacaktır. Doğu ve Batı Pakistan'ın ayrılığı ise iki ülke arasında 1971'de bir savaşa yol açacak ve Bangladeş'in bağımsızlığını kazanmasıyla sonuçlanacaktır.

Bu anlaşmazlıklardan birisi olan Keşmir yüzünden iki ülke biri 1947-1948'de diğeri 1965'te olmak üzere iki defa birbiriyle karşı karşıya geleceklerdir. Coğrafik olarak her iki dominyona da yakın olan Keşmir ne Pakistan'la ne de Hindistan'la birleşmeyi kabul etmedi. 1947'de 4 milyon nüfusun yüzde 77'si müslüman olan Keşmir'in idarecisi olan Hintli Mihraçe herhangi bir ülkeyle birleşmek yerine iki

(83) Bkz., Leo E.Rose; a.g.m., s.61-93.

ülkeyle de yani, Karaçi ve Yeni Delhi'yle Keşmir eyaletinin uluslararası alanda bağımsızlığını garanti eden bir anlaşma imzaladı (84). Bir anlamda Asya'nın İsviçre'si durumunda olacaktı. Fakat Pakistan'ın emellerini hesaba katmamıştı. Müslüman birliği, Keşmir'i Pakistan'ın bir parçası olarak görmekteydi. İndus nehri suları ve kolları Keşmir'in dağlık bölgelerinden geçmekteydi. Nehrin üst kesimlerini denetimi altına almak istiyordu. Bunu da ancak Keşmir'in dağlık ve tepelik arazisine sahip olmak suretiyle yapabiliyordu. Aynı zamanda Pakistan'ın enerji ihtiyaçları ancak bu sahanın hidroelektrik tesisleri sayesinde sağlanabilirdi.

Pakistan'ın bağımsızlığından hemen bir ay sonra Keşmir'de müslüman köylüler Hintli toprak ağalarına karşı ayaklandılar. Kuzey Batı sınırındaki Waziri ve Mahsud kabileleri de Hintli mihracenin idaresine karşı ayaklanarak Ekim 1947'de Keşmir'in başşehri olan Srinagar'a kadar geldiler. Pakistan, Keşmir'deki durumu çözmek için ilk Birleşmiş Milletler komisyonu bölgeye gönderilinceye kadar işgalcileri desteklemekten kaçındı.

Mihrace Hari Singh resmi olarak eyaleti Hindistan'la birleştirerek, ilk Hindistan genel valisi olarak Yeni Delhi'de bulunan Mountbatten'e yardım için başvurdu. Lord Luis'in askeri tepkisi büyük bir sih taburunu Srinagar'e göndermek şeklinde oldu. Bir taraftan işgalci kabileleler şehrin etrafına yaklaşıyordu. Mountbatten bir gün bekledi, fakat Hindistan Keşmir'in güvenliğini sağlamada geç kalmıştı.

Genel vali Cinnah Hindistan'ın ordu sevkiyatını öğrendiğinde bölgedeki gönüllü mücahidleri desteklemek için derhal Pakistan ordusunu harekete geçirdi. Nihayet savaş Uri-Poonch hattı boyunca fiili olarak yeni sınırın meydana getirilmesine dek devam etti. Azad, Keşmir ve başkent Muzaf-

(24) Bkz., Stanley Wclpelt; a.g.e., s.115-116.

Farabad batıda kalırken Srinagar ile birlikte hemen hemen Keşmir'in büyük kısmı (3/4)ü Doğu'da Hindistan'da kalarak bölündü.

Hindistan 1947'nin son günlerine doğru Pakistan'ın Keşmir'e saldırısını Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine getirdi. Fakat hemen sonra yaptığından pişman oldu. Pakistan dışişleri bakanı Muhammed Zafrullah Han, Pakistan tarafının iddiasını öyle mükemmel bir şekilde savundu ki, diğer delegeler de Keşmir probleminin Pakistan'ın doğusuna sebep olan toplumsal çatışmanın bir uluslararası uzantısı olduğu ve bunun ora halkınca yapılacak bir plebisitle çözülmesi gerektiği konusunda görüş birliğine vardılar. Nehru, plebisit'e karşı olmadığını ancak Pakistan'ın bölgeyi işgale son vermesini ve askerlerini çekmesini istedi (85). Pakistan ise plebisit'ten önce askerlerini çekmesinin Keşmir'i Hindistan işgal kuvvetlerine terketmek olacağını iddia etmekteydi. Nihayet Güvenlik Konseyi Güney Asya'da inceleme yaparak Keşmir'de özgür ve adil bir plebisit yapılmasını sağlamak üzere bir Birleşmiş Milletler Hindistan-Pakistan komisyonu oluşturarak bölgeye gönderdi. 1949 Ocak ayında bir ateş-kes hattı üzerinde anlaşmaya varılmasına rağmen Keşmir'de plebisit yapılması konusunda bir anlaşmaya varılamadı.

Keşmir sürekli patlamaya hazır bir volkan görünümündedir ve Hindistan-Pakistan arasında temel diplomatik sürtüşme nedenidir. Nihayet 1965'te iki devlet Keşmir yüzünden tekrar çatışacaklar. Ancak 1940'ların sonu ve 1950'lerin başında uluslararası sistemdeki gelişmelere paralel olarak Güney Asya alt kıtası olan bu bölgesel alt sistemde durum değişmekte uluslararası sistemde sürekli bir istikrarsızlığa yol açan ve bu istikrarsızlığın tırmanmasına neden olan iki kutuplu sistem ve bunun getirdiği soğuk savaş bölgeye yansımaya başlamaktadır.

(85) Bkz., Stanley Wclpirt; a.g.e., s.116, Amaury de Reincourt; a.g.m., s.416-421.

3. ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISI VE 1965 HİNDİSTAN-PAKİSTAN (KEŞMİR) ÇATIŞMASINA KADAR GELİŞMELER

Nitekim Truman doktrini ve Marshal plânı soğuk savaşın netleşmesinde birer döbem noktası oluyorlar. Genel'de bir ABD politika önermesi olan Truman Doktrini ve Marshal plânıyla ilk dış yardım somut biçimini alıyor. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Monreo doktrininde olduğu gibi geleceğe yönelik bir strateji belirlemek amaçlanmakta burada da Sovyetlerin savaş sonrasında diğer ülkelere baskı yaptığı gündeme getiriliyor. ABD, Sovyetleri savaş sonrasında kurulmak istenen yeni düzeni engelleyici bir öge olarak görüyor. Sovyetler Birliği farklı bir düşünce sistemi teşkil ettiğinden Sovyet tehdidinde olan ülkeleri bir taraftan askeri açıdan güçlendirmek gerekmekte, diğer taraftan da bunların iç gelişmelerini sağlamak ve ekonomik yapıyı kurmak gerekmektedir. Avrupa marşal plânıyla belli bir çerçeveye oturtuluyor.

Sovyetler Birliği buna 1947 Eylülünde Kominformur kurulmasına öncülük ederek ve Molotof Planıyla da Marshal plânına karşılık olarak Doğu Avrupadaki Sosyalist ülkelerde ikili ticaret sistemini kurarak karşılık veriyor.

1948'de Avrupa'nın "de facto" bölünmesi ve Çekoslovakya olayının ardından NATO, Truman doktriniyle başlayan sürecin halkalarının tamenlanması simgelerektir. Senatör Vanderbërg'in görüşmeleri sonucu 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması yapıldı. Bununla birlikte ABD'nin Avrupa'daki taahhütlerinin sınırı genişlediği gibi çevreleme politikasının daha geniş bir alan da tartışmasız bir şekilde uygulanması da gündeme gelmektedir. Aynı yıl 1949'da Çin devrimi gerçekleşirken bir taraftan da Sovyetlerin ABD'nin atom tekeline son verdiği anlaşılır. "Truman Doktriniyle birlikte Batının Sovyetler Birliğini çevreleme politikası da başlamış oluyordu. Bu ise Sovyetler Birliğinin değişip Amerikan Sistemi

için bir tehlike olmaktan çıkmasına dek kuşatılmasını öngörüyordu" (86).

Bunlarla birlikte Kuzey Atlantik Antlaşmasının kabul edilmesiyle çevreleme politikasının uygulama alanını daraltmaya girişilmiştir. Yunanistan, Türkiye ve İran gerek yeterli gücün olmadığı, gerekse eylem alanını geniş tutmamak için paktın dışında bırakılmış ve 1949'daki anlaşma ABD ve Brüksel Paktının 5 üyesinin dışında Danimarka, Norveç, İzlanda, İtalya ve Portekizi içine almıştı.

II. Dünya savaşından hemen önce dünyanın en büyük orduları arasında onyedinci iken, savaş sonrasında en büyük askeri gücü olan ABD bunun yanı sıra yeryüzünün en güçlü ekonomisine de sahip olmuştu. Avrupanın güçlü ülkeleri savaşta yıkılıp yakılarak iflasın eşiğine gelirken savaştan zarar görmeyen Amerika aynı zamanda ekonomisine 25 Milyar dolarlık ek kapasite ekliyor. Bu ortamda Batı da ABD'nin öteki devletlerin davranışlarına istediği yönü verebileceğine tam bir güven duyuluyor.

1949'dan itibaren dış yardım ABD dış politikasının sürekli bir ögesi haline geliyor. Çok kapsamlı sınırlanamayan ekonomik ve askeri nitelikli yardım programları başlatılıyor.

1949'da Truman dört nokta programı adıyla bilinen uluslararası kalkınma yasasını kongreden geçiriyor. Az gelişmiş ülkelere yapılacak yardımı öngören bu programın kabulünde, Marshal planıyla Avrupada kazanılan başarının büyük bir etkisi olmuştur. Bir anlamda az gelişmiş ülkeler Batı yardımı ile kalkınabileceklerine, gelişebileceklerine inandırılmak isteniyor. Bu program doğrultusunda fakir ül-

(86) Bkz., Haluk Cerger; Soğuk Savaşın Yumurtasına, (Ankara, Işık Yayıncılık Bilim Dizisi, 1980).

keler desteklenecek, bunların da uluslararası sistemin bir ögesi oldukları kabul edilecektir. Ancak bu yardım belli bir ülkeden talep gelirse yapılacak ve yardım verildikten sonra ABD bir tür yol gösterici durumda olacak. Her talepte "evet" denmiyeceği gibi, yardımı alan ülkede bunu kullanmanın sorumluluğunu yüklenmiş olacak.

Böylece ABD'nin dünyanın diğer yerlerindeki taahhütleri artarak devam etti. Kongrenin baskısıyla Milliyetçi Çin'e 400 milyon dolarlık yardım yapıldı (87). Çin'e yardım yasasında bunun benzer şartlarda sürüp gideceğinin ve Çin'in eylemlerinden ABD'nin sorumlu olduğunun anlaşılmaması gibi bir çekince konulması gerektiği duyulmuştur.

Aynı çekinceyi Amerika'nın Kore'ye yönelik politikasında da görmekteyiz. Almanya'da olduğu gibi burada da Sovyetler Birliği ve ABD Komünist olan ve olmayan iki ayrı rejimi yerleştirme yoluna gitmişlerdir. Japonya'nın yenilmesinden sonra Kore 38. enleme Kuzey ve Güney olmak üzere Sovyet ve Amerikan işgal bölgelerine ayrılmıştı. 1948 mayısında ABD Güney Kore'ye egemenlik hakkını tanıyarak 38. enlemin güneyinde Singman Rhee'nin başkanlığında Güney Kore Cumhuriyetini kurdurdu. 1947'de yayınlanan bir bildiri de Kore'nin Komünist kontrolüne girmesi halinde ABD'nin çok şey kaybedeceği belirtilmekteydi. Oysa Truman ve onun oluşturduğu ulusal güvenlik meclisi kişiye yönelik bir politikaya karşıydılar (88). Çünkü bunlara göre ABD'nin Kore'de stratejik çıkarları burada asker ve üs bulundurmasını gerektirecek derecede değildi. ABD Güney Kore'nin siyasal bağımsızlığını ve ülke bütünlüğünü korumayı garanti edecek bir yükümlülük altına girmemeli ve doğrudan siyasal, askeri ve ekonomik sorumluluktan vazgeçmeliydi.

(87) Bkz., Ernest R. May; a.g.m., s.214.

(88) Bkz., a.g.m., s.215.

Doğu Asya'da ise, çevrelemenin mavi deniz boyunca uygulanması taraftarı olan hükümette Marshal'ın yerine geçen Dean Acheson 1950'nin başında yaptığı uzun konuşmasında Amerikan savunma sınırının Japonya ve Filipinler'e kadar uzandığını belirtti. Böylece 1950'de çevrelemenin hatları dikkatle gizilmiş bulunmaktaydı.

Dört nokta adıyla bilinen az gelişmiş ülkelere yardımı öngören yasa ABD'nin Güney Asya'daki barışçıl politikasının da bir aracı oluyor. Bu yasa doğrultusunda 1951'de ABD dışişleri Bakanı Chester Bowles'in Yeni Delhi'yi ziyaretleriyle birlikte Hindistan'a yardımlar başlıyor ve Nehru ile olan ilişkiler iyi bir zemine oturtulmaya çalışılıyor. Mahatma Gandhi'nin doğum yıl dönümü olan 1957'de Hindistan'da ABC yardımıyla, toplumsal ve kırsal kalkınma programları başlatılıyor. ABD ile Hindistan arasındaki iyi ilişkiler 1950'lerin ilk üç yılı boyunca çok iyi gitmesine karşılık Dean Acheson yerine geçen John Foster Dulles'in (Eisenhower döneminde devlet sekreteri) Nehru'yu Asya'da kurulan Paktlardan birine üye olmaya ikna etmeye çalışmasıyla bozuluyor. Nehru Dulles'in bir Sovyet emperyalizmi tehlikesini dinlemeyerek süper güçlerin çatışması yüzünden güvenlikleri tehdit edilen Üçüncü Dünya ülkelerinin Asya-Afrika ulusları bağlantısızlık hareketine öncülük etmeye istekli görünmekteydi (89).

Artık 1950'lerde, Acheson'un çevreleme politikasının yerini eleştirilerek maruz kalan John Foster Dulles'in püskürtme ve kurtarma politikası alıyor. Dulles politikasının amacı da soğuk savaş kazanmaktı. Dulles için güç, Sovyet yönetimiyle ilişkide bulunurken başarının aracıdır.

Böylece, 1950 sona ererken seçici çevreleme politikasından vazgeçilerek yaygınlaştırılmasının yanında askeri gücün stratejik nükleer silahlara bağımlılığı da azaltılıyor (90). Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırması geçişi tem-

(89) Bkz., Stanley Wolpert; a.g.e., s.141.
(90) Bkz., Ernest R.May; a.g.m., s.218.

sil etmektedir. 1953'ten sonra ikili antlaşmalar yaparak Kore'nin savunmasını üzerine alıyor.

Aynı şekilde Asya'da Japonya, Filipin Cumhuriyeti, Avustralya, Yeni Zelanda'ya yönelik ikili antlaşmalar düzenleyerek taahhütlerde bulunuyor. 8 Eylül 1951'de Japonya ile Güvenlik Ant. 31 Ağustos 1951'de Filipinler Cumhuriyeti ile karşılıklı savunma ant. ve 3 Eylül 1951'de de Avustralya ve Yeni Zelanda ile ANZUS güvenlik antlaşmalarını yapıyor. Tayvan ve takım adalarına yönelik olarak 1950'deki bildirisinde ana adadan gelecek bir saldırıya karşı burayı savunacağını açıkladı. 1954'te de Milliyetçi Çin'i müttefik olarak kabul ediyor. Güney Doğu Asya ile ilgili olarak Fransa'ya karşı soğuk davranmaktan vazgeçiyor ve komünistlerin desteklediği Vietminh'e karşı mücadelesinde yardıma başlıyor. 1954'te Güney doğu Asya antlaşma örgütünü kurarak Tayland, Pakistan, Güney Vietnam, Laos ve Kamboçya'yı komünist saldırısına karşı koruma taahhüdünde bulunuyor (91).

Avrupada ise Türkiye ve Yunanistan resmi olarak NATO'ya giriyor. İspanya'nın girmesine karşılık Avrupada itirazların yükselmesi üzerine ABD İspanya hükümeti ile burada eskeri, bir üs kurulması ve askeri yardım yapılmasını öngören bir ikili anlaşma imzaladı (92). ABD, benzer şekildeki anlaşmaları Kuzey Afrika'daki yeni bağımsızlığına kavuşan bir çok ülke ile de yapıyor.

Ortadoğu'ya yönelik olarak ABD, Fransa, İngiltere, Türkiye ve Mısır'dan oluşacak ve bu bölgenin bütün olarak savunmasını ve korunmasını üstlenecek bir birleşik savunma komutanlığının kurulmasına geliştirdiysa da bu Mısır'ın yanaşmaması üzerine kurulamıyor. Bunun yerine İngiltere, Türkiye, İran, Irak ve Pakistan'ın katılmasıyla Bağdat Paketi kuruluyor. Gerçi, ABD'nin bu paktın altında imzası bulunmasa da

(91) Bkz., a.g.m., s.218.

(92) Bkz., a.g.m., s.219.

desteklediğini belirtmektedir. 1957'de de Başkan Eisenhower kendi adıyla bilinen doktrini ilân edecek. Buna göre ABD Ortadoğu ülkelerinin milli bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunmasını hem dünya barışı hem de ulusal çıkarları açısından çok önemli görmekte ve dolayısıyla uluslararası kominizmin kontrolündeki herhangi bir ülkenin saldırısına uğrayan her ülkenin yardımı için gerekirse askeri güç kullanılacaktır. Bu politika Süveys krizi ertesinde Sovyetlerin Orta Doğu'daki etkinliğinin artması üzerine söz konusu olacaktır.

Yukarıda da belirttiğimiz 1950'den sonraki ABD politikasında çevrelemenin içeriğinde ki değişikliğin ilk yansıması Fransa'nın Vietminh kuvvetleriyle savaşındaki tavır değişikliğinde oluyor ve ilk ifadesini de Eisenhower'ın Guetemale ile ilgili yaptığı açıklamada buluyor. 1950'nin başından itibaren önce Laos'da daha sonra Güney Vietnam'daki solcu gerillalarla savaşan hükümetlere yardım ederken Kongo'da komünistlerin kontrolü ele geçirmelerini önlemeye çalışıyor.

Ancak Laos, Vietnam ve Kongo'da yapılanlar sınırlı kalırken, ABD Küba'daki Fidel Castro rejimini bir komünist devlet olduğunu ve Sovyetler Birliği'nin müttefiki bulunduğunu açıklamasına rağmen askeri güç kullanarak yıkmaya yoluna gitmeyecektir (93).

Güney Asya alt kıtasındaki devletlerden Pakistan, yukarıda da belirttiğimiz gibi her iki pakta da üye olarak 1954'te ABD ile karşılıklı savunma antlaşması imza etmektedir. Bununla ABD'den modern silahlar ve ekonomik yardım elde ederken Sovyetler Birliği üzerinde istihbarat uçuşları yapmak için kullanılacak U-2 uçaklarına izin veriyor fakat bu uçaklar 1960'da bir U-2 uçağının Sovyetler tarafından düşürülmesinden sonra kullanılması tehlikeye giriyor.

(93) Bkz., Ernest R.Mey; a.g.m., s.219-220.

Pakistan'ın bu paktlara üye olması bir taraftan Güney Asya'daki silahlanma yarışını hızlandırırken, diğer taraftan yeni gelişmelerle Keşmir konusundaki görüşmelerin kesilmesi- ne neden oldu.

Nehru 21 Aralık 1953'te Pakistan'ın ABD ile ittifak yapması ve oradan askeri yardım görmesi yolundaki tasarının gerçekleştiği takdirde HİNT-PAKİSTAN anlaşmasının hükmü kalmayacağını belirtiyor. 20 Ağustos 1953'te Pakistan Başbakanı Muhammed Ali Boğra ve Nehru ortak bir bildiri yayınlamışlardı. Bu bildiride şöyle bir anlaşmaya varılmıştı: "Kesin düşüncemiz şudur ki, Keşmir sorunu, ora halkının isteğine göre çözümlenmelidir. Halkın isteklerini yoklamanın en pratik yolu ise dürüst ve tarafsız bir plenisittir". Bundan başka, plebisitin yöneticisininin 1954 Nisanı sonuna kadar seçilmesinde anlaşmaya varılmıştı. Yine diğer alanlardaki ilişkilerde de bu 1951-1954 arası dönemde belli bir ilerleme havasına girilmiş ve Azınlıklar meselesi bir parça çözüme kavuşturulmuştu (94).

Pakistan, 1954 Mayısında ABD ile karşılıklı savunma yardımı antlaşmasını imzaladı. Bir süre sonra aynı yıl içinde Pakistan, ABD, İngiltere, Fransa, Tayland, Filipinler, Avustralya ve Yeni Zelanda ile birlikte SEATO'ya üye oldu. Bir yıl sonra da Pakistan, başka bir karşılıklı savunma örgütü olan Bağdat Paktına, İngiltere, Türkiye, İran ve Irak'la birlikte katıldı. ABD bu pakta girmede, fakat ilk kuruluş gününden başlayarak buna bağlı kaldı. 1958'de Irak Pakttan ayrılınca, Bağdat Paktı CENTO (Central Treaty Organization) şeklini aldı. Türkiye, İran ve Pakistan o bölgerin ülkeleri olarak pakta kalmaya devam edecek, 1959 yılının başlarında Pakistan (Türkiye ve İran'la birlikte) ABD ile CENTO'nun savunma hedeflerini desteklemek için bir karşılıklı antlaşma

(94) Bkz., Muhammed Eyüp Han; a.g.e., s.142.

imzalayacak. Hem SEATO hem de CENTO paktında imzası olan tek Asya ülkesi Pakistan'dır. İran'daki İslâm devrimi ile CENTO'da sona erecektir.

Pakistan'ın bu paktlara girmesine Hindistan'la birlikte ilk tepki gösteren ülke Sovyetler birliğidir. Sovyetler Birliği o zamana kadar Keşmir anlaşmazlığında tarafsız bir yol tutmuş ve bu konu Güvenlik Konseyinde ele alındıkça Sovyet temsilcisi çekimser kalmıştı. Fakat şimdiki Sovyetler Birliği, Pakistan'ın Bağdaş Paktına girmekle saldırgan bir Batı blokunun üyesi haline geldiğini ileri sürmekte ve Keşmir konusundaki davranışını kökünden değiştirmektedir.

Bu arada zaten Sovyetler Birliğinde STALİN 1953'te ölmüş ve yerine KRUSÇEV BULGANIN ekibi geçmişti. 1953'e kadar Yeni Delhi süper güçlerle dengeli bir ilişki kurma yoluna gitmişti. Fakat sistemdeki yeni değişimlerin etkisi doğrultusunda bir politika belirlemek kaçınılmaz hale gelmiştir. Hindistan Güvenliği açısından Sovyetler Birliği ile ilişkiye geçmeyi gerekli görürken 1955'te Krusçev Bulga'nın ekibinin (1955 yazında Pakistan'ın paktlara üyeliği sözkonusu olunca Nehru, Sovyetlere giderek ilişkiye girmek istediklerini bildirdi) Yeni Delhi'yi ziyaretiyle bu sorutlaşıyor (95). Sovyetler Birliği, Keşmir konusunda Hint politikasını destekliyerek şu görüşü ileri sürmektedir: "Keşmir'de plebisit yapmak ne mümkündür, ne de gereklidir. Çünkü Keşmir, Hindistan'ın bölünmez bir parçasıdır" (96). Böylece Keşmir, Hindistan'ın bölünmez parçası olarak kabul ediliyor. HINT-SOVYET dostluk ve işbirliğinin kapıları aralanıyor. Sovyet yardımı hızla Hindistan'a akmaya başlıyor.

Diğer taraftan Sovyetler'in Hindistan'a yaptığı yardımlar bir taraftan ABD'nin dış yardım yasasına dayanarak yaptığı yardımların, öbür taraftan Dünya Bankasının yatırımları desteklemek amacıyla yaptığı yardımların artmasına ne- (95) Bkz., Ameury de Rehcourt; a.g.m., s.418. (96) Bkz., Muhammed Eyüp Han; a.g.m.

den olmaktadır. Dclayısıyla, Wasington'un Sovyetler'in yayılmacı politikasına karşı başlattığı çevreleme ve kuşatma politikası Sovyetler'in Hindistan'la ekonomik ve diplomatik ilişkilere girmesini kolaylaştırmış bulunmaktadır. Sovyetler 1957'de Keşmir konusu Güvenlik Konseyinde görüşülürken de Hindistanı açıkça destekleyecektir.

Bu arada 1953'te STALİN'in ölmesiyle uluslararası sistemin yapısını değiştirebilecek yeni gelişmeler olmaya başlıyor. Bu tarihten sonra sistemde yumuşama yolunda gelişmeler gözleniyor. 1953'te STALİN'in ölümüyle ABD-SOVYETLER arasında savaştan kaçınma ve silâhsızlanma yolunda girişimlerde bulundu. Bir kaç ay sonra da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda bir Dünya Atom Enerjisi kurulması ve atomun barış için kullanılmasıyla ilgili bir programın beşletilmesini teklif etti. Sovyetler buna olumlu bir tepkide bulunmemekle birlikte ABD yumuşama yolundaki girişimlerine devam etti.

Ancak yumuşama yolunda ilk belirti 1955'in sonbaharında görüldü. ABD'in müttefikleri Washington'a esneklik göstermesi yolunda baskı yaparken, Sovyetler, Avusturya ile barış yapma yolundaki niyetlerini ortaya koyuyorlar. Pek fazla olmasa da Temmuz'da yapılan Cenevre zirve konferansı belli ölçüde bir ruhun ortaya çıkmasına yol açıyor. Bu arada Sovyetler Birliği'nde Krusçev-Bulgahin ekibi işbaşında. Eisenhower'ın yaptığı girişimlere Krusçev red cevabı verirken, Bulganın çatışmanın yumuşatılmasında Sovyet çıkarlarının politik amaçlarla bağlantılı olduğunu belirterek, batılı siyasi liderlerin karşı çıktıkları Avrupa Güvenlik sistemini teklif ediyor. Almanya'nın geleceği konusundaki görüşmede belli ölçüde zorluklar atlatılıyor. Bu arada bazı kültürel ve bilimsel değişimlerde sözkonusu oluyor. Fakat 1956 problemlili bir yıl oluyor (97).

(97) Bkz., Stanley Wolpert; a.g.m., s.142-143.

1959'da Kruşçev'in Washington'u ziyareti KAMP DAVID ruhunun doğmasına yol açıyor. Fakat bu arada silahsızlanma ve TAST BAN yolundaki yapılan girişimlerden bir sonuç alınmıyor. Ancak 1959'da ABD-SOVYET yakınlaşması 1956'da Kruşçev'in işbaşına geçmesi temelleri ideolojik nedenlere dayanan ÇİN-SOVYET sürtüşmesinin artmasına yol açıyor. Bu çatışmaya kısaca baktığımızda, 1957 ekiminden 22.kongrenin yapıldığı 1961 ekimine kadar geçen sürenin, çatışmanın oluşum dönemi olduğunu görüyoruz. İdeolojik alanda çatışma 20. parti kongresinde Kruşçev'in ortaya attığı "Barış içinde bir arada yaşama" düşüncesine eleştirilerle başlıyor. Çin ayrıca, Sovyetlerin ülkelerin kendi toplumsal ve ekonomik yapılarına göre komünizm yorumlamasını ve parlamenter yolla sosyalizm düşüncelerini de şiddetle eleştirirken, Sovyetler'in Dünya Komünist partilerine öncülüğünü de kabul etmiyor. Dış politika alanındaki çatışmalar ise, 1957'de Sovyetler'in Sputnik'i uzaya göndermesinden sonra batıya karşı sert bir politika izleyebilecek güce erişmesine rağmen bu doğrultuda davranmaması ve Batıyla girdiği ilişkilerde kendi inisiyatifini kullanarak Çin'e danışmamasıyla başlıyor. 1959'da Sovyet-Amerikan yakınlaşmasıyla tırmanarak devam ediyor. Ve Küba krizi ve Sovyetler'in Küba'daki füzeleri sökmesi üzerine Fidel Castro'nun yanında yer alıyor. Ancak bu iki devlet arasında bir diğer sürtüşme konusu da 1858 Aigun ve 1860 Pekin antlaşmalarıyla belirlenen Amur Nehri kuzeyindeki ve Ussuri nehri batısındaki topraklardır. Bu sınır sürtüşmesi iki devlet arasındaki 1959'da silahlı çatışmalara kadar varıyor. İki devlet arasındaki çatışma Çin'deki kültür devrimiyle birlikte yeni bir boyut kazanacaktır.

Bu arada alt kıtadaki ilişkileri önemli bir ölçüde etkilemesi açısından ileride tekrar duracağımız U-2 olayı ve Paris zirvesi fiyaskosu geriye dönülmesine yol açıyor. 1960'ların başında global uluslararası sistemin yapısını değiştirecek çok önemli gelişmeler oluyor. Bunlar ABD'nin Küba'daki Fidel Castro rejimine karşı giriştiği Domuzlar Kör-

fezi çıkarmasının fiyaskoyla sonuçlanmasının ardından Küba füzeleri krizi ve Almanya'da Berlin duvarı krizleridir.

Ancak ABD-PAKİSTAN ilişkilerindeki gelişmede U-2 olayının çok önemli etkisi oluyor. Bu uçaklar Sovyetlerin askeri faaliyetlerini yakından takip etmek ve gözlemlemek amacıyla Amerikan merkezi haberalma teşkilatı (CIA) tarafından kullanılmaktaydı. Bu uçaklardan birisi 1960 Mayıs'ında Pakistan'ın Peşaver üssünden kalkarak Sovyet topraklarına girdikten bir süre sonra arızalanarak Sovyetler tarafından farkedilip düşürülüyor. Bunun üzerine başlayan Sovyet tehdidi ve protestosuyla birlikte daha önceden belirttiğimiz gibi kullanılması tehlikeye giriyor.

Gerek uluslararası sistemdeki gerginlik, gerekse bölgede Çin ve Sovyet tehlikesini dengelemek amacıyla ABD, Hindistan'la yakın ilişkilere geçiyor ve yardımları arttırıyor. Hatta 1962'deki Çin-Hindistan sınır savaşında Sovyetler tarafsız kalırken ABD, Hindistan'ı destekliyor. Bu ortamda uluslararası sistemdeki bütün gelişmeler Hindistan'ın lehine'dir. Yani, bir taraftan Çin-Sovyet sürtüşmesi, diğer taraftan ABD'nin halâ Çin'in güney Asya'daki çıkarları açısından bir tehlike olarak görmesi dolayısıyla Çin'in yalnızlığı, öte yandan hem Sovyetler'in hem de ABD'nin Çin düşmanlığı yüzünden Hindistan'ı desteklemeleridir. Diğer taraftan 1960'la birlikte ABD ile ilişkileri duraklama dönemine giren Pakistan bölgesel alt sistemde güvenliğinin tehlikeye girdiğini görür ve Sovyetler ve Çin ile yeni ilişkiler kurmaya çalışır. Ancak Çin ile ilişkiler Çin-Hindistan çatışması öncesi başlamasına rağmen ilk somut netice 1963'te yapılan sınırların düzenlenmesini içeren antlaşmanın yapılmasıyla alınıyor. Sovyetlerle ilişkilerin normalleştirilmesi ise tam anlamıyla 1965'e kadar mümkün olmuyor.

Çin-Hindistan anlaşmazlığı ise, 1954'e dayanmaktadır ve 1959'a kadar alttan alta devam edegeldi. Çin makamları bir emir yayınlayarak Hint ve Tibet paralarının geçerlik-

ten kaldırıldığını duyurmuşlardı. Hint vatandaşlarına kendi güvenlikleri bakımından Tibet'e girmemeleri hatırlatılmıştı. 1959 Ağustosunda bir Çin birliği ASSAM-TİBET sınırı üzerindeki Longju mevkiini işgal etmişti. Ladakh'da bulunan başka bir noktadan işgale uğradı. Bunun arkasından Hindistan ile Çin birbirlerine Potesto notaları verdiler.

Mr.Çu-En-Lai, Nehru'ya şu teklifte bulundu: "Her iki taraf kuvvetlerini 2.500 mil uzunluğundaki sınır çizgisinin 20 km. gerisine çeksin, böylece sınır meselesi çözümleninceye kadar 25 millik askerlerden arındırılmış bir bölge meydana getirilsin" Mr.Nehru o zaman için bu teklifi reddetti.

1960 Nisanın da Nehru ile Çu-En-Lai arasında Yeni Delhi de bir görüşme oldu. Fakat konuşmaları, anlaşmazlıklara çözüm bulunmasını sağlayamadı. Bunun arkasından resmi seviyede çeşitli görüşmeler yapıldıysa da 1961 yılı boyunca Çin-Hindistan ilişkileri uzun süre gerginliğini korudu (98).

1962 Temmuzunda iki sınır olayı patlak verdi. 1962 Eylülünde Çin'liler iki tarafın silahlı kuvvetlerinin bütün sınır boyunca yirmi km. geri çekmelerini, gerginliğin bu sayede ortadan kaldırılması yolundaki tekliflerini tekrar ettiler. Eylül'ün ortalarında da Himalaya sınırının Doğu ucunda yeni sınır çatışmaları oldu. NEFA sınırı 10 Ekime kadar sakin kaldı. Sonra Mc.Mahon hattının batısında ve en ucunda bulunan noktada ciddi bir çarpışma oldu. On gün sonra Ladakh'da önemli çarpışmalar oldu. Çin kuvvetleri Mc.Mahon hattını 90 mil geçerek Se La Pass ve Bomdla'yı işgal ettiler. 20 Kasım 1962'de de Çin hükümeti tek taraflı bir ateşkes emri verdi ve kuvvetlerini Hindistan'la Çin arasında 1959 Kasımında belirlenen kontrol hattının yirmi kilometre gerisine çekmeye başladılar.

(98) Bkz., M.Eyüp Han; a.g.e., s.145-146.

Çin Hindistan savaşında Sovyetler Çin'le aralarındaki sürtüşmeyi gözmeğe çalıştığından bu savaşta kesin bir şekilde herhangi bir tarafı desteklemek yerine tarafsız kalmayı daha uygun buldu. ABD, savaş sırasında Hindistan'a yapılan yardımları önemli ölçüde artırdı. Çünkü ABD, güneye Çin'den gelen komünist tehlikesini Hindistan'ın dengeleyeceğini umuyordu. 1960'ların ilk yıllarında değişen ABD'nin tutumu 1962 Çin-Hint sınır çarpışmasından sonra daha net bir hale geldi.

Amerika'nın bir müttefik ile bir tarafsız arasında güttüğü ayırım belirsiz bir şekil almıştı. Çünkü 25 Aralık 1962'de Hint-Çin sınırında ateşkes durumuna varılmasından uzun zaman sonra Nassau'da yapılan bir toplantıda ABD ve İngiltere şiddetli ihtiyaç gerekçesiyle Hindistan'a silah yardımına devam etmeye ve 120 milyon dolar değerinde malzeme yollamaya karar verdi.

Pakistan hükümeti, Amerika'nın Çin'den çok Pakistan'a karşı güçlenen ve Pakistan için bir tehlike haline gelen Hindistan'a yapılan askeri ve ekonomik yardımlar karşısında ittifak ilişkisine pek güvenilemeyeceğini anlamış ve güvenliğinin korunması için yeni denge unsurları aramağa başlamıştır. Pakistan bu durumda Çin'le olan ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiş buna Pakistan ve Çin arasındaki sınırların gözden geçirilmesi ile ilgili görüşmelerle başlamıştır. Zaten 1962 Çin-Hint sınır çatışması ve beraberinde getirdiği gelişmeler bunu kaçınılmaz hale getirmiştir. Çin'in Pakistan'ı Keşmir konusunda desteklemesi ona pek çok dost kazandıracaktır.

1963'te Pakistan'ın Amerikan politikası karşısında hayal kırıklığına uğramasına yeni bir sebep çıktı. Hint-Çin sınır çarpışmasından sonra Amerika-Hindistan'a durumun gerektirdiğinden fazla ölçüde silah vermeye başladı (99). Silah

(99) Bkz., Stanley Wolpert; a.g.e., s.146-151.

yardımı bundan sonra da Hindistan'a akmaya devam etti. Hem de yalnız Amerika'dan değil aynı ölçüde İngiliz ve İngiliz milletler topluluğunun öbür üyelerinden ...

Pakistan, ABD'nin takip ettiği bu dış politikaya Çin ve Sovyetler Birliği ile normal ve dostça ilişkileri geliştirerek cevap verdi. 1963 Sovyet tarihine Pakistan ile Sovyetler arasında iyi ilişkilerin başlangıç yılı olarak geçti. Aynı yıl Çin-Pakistan arasındaki sınır anlaşmazlığı çözümlendi (100). Yine aynı yıl içinde iki devlet arasında kültürel, askeri ve diplomatik alanda misyonerlerin değişimine başlandı.

Ancak Pakistan, Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği ile arasındaki ilişkileri normalleştirmekle Sovyet blokuna katılıp onun gerektirdiği askeri antlaşmalara girmedi. Normalleştirme belli sınırlar içinde kaldı.

Pakistan'a göre büyük güçlerden hiçbirine güvenilmeli fakat hepsiyle de iyi ilişkiler içinde olunmalıydı. ABD, ekonomik ve askeri yardım için gerekiyordu. Hindistan'a karşı caydırıcı bir rol oynayabilecek ve Hindistan'ın Pakistan'a yapacağı herhangi bir askeri müdahale için güvenlik oluşturacak bir denge unsuru olarak görülmekteydi. Öte yandan Sovyetler ile ilişkiler normalleştirilirse, Hindistan'ı Pakistan'a karşı bir askeri hareketten caydırabilir veya bu doğrultuda Pakistan'a desteğini arttırabilirdi. Ancak genelde Pakistan dış politikası büyük devletlerle ikili ilişkilere dayanmakta çok temel korku unsuru olarak görülen Hindistan'a bir tepki olarak şekillenmektedir.

Öte yandan Hindistan, Çin'e karşı durumunu kuvvetlendirmek ve güvenliğini sağlamak amacıyla süper devletlerin her ikisinden de yardım almayı başarmıştır. Ne var ki Hindistan dış politikasındaki bu önemli değişikliklerden sonra Hindistan'ın bağlantısızlık politikasının tekrar değerlendirilmesi (100) Bkz., Wayne Wilcox; a.g.m., s.111-113.

dirilmesi gerekmektedir. Çünkü Hindistan, gerek Sovyetlerden gerekse ABD'den aldığı yardımlarla ikili bağlantılara girmiş bulunmaktadır (101). Gerçi resmi düzeyde ve kağıt üzerine dökülmüş bir ittifak ilişkisi olmasa da işbirliği ve danışmanlık düzeyinde ilişkiler kurulmuş bulunuyor.

Bu arada, uluslararası sistemde Küba ve Berlin krizlerinin ardından yumuşamanın ilk belirtileri de görülmeye başlıyor. 1963 Haziranında Başkan Kennedy'nin Amerikan Üniversitesinde yaptığı konuşmasıyla Sovyetler'e karşı Amerikan tavrı belli oldu. Zaten Berlin buhranı ve Küba füzele-ri krizi soğuk savaştan yumuşamaya, güç politikasından uzlaşma ve anlaşmaya düzensizlikten düzene geçişi kısaca gücün norm unsuruna göre görece işlev ve ağırlığının azalmasını temsil eder. Artık taarflar güç yerine kurallı ilişkileri yeğleyen bir politika izlemeye başlıyorlar. Bunlardan özellikle Berlin buhranı Almanya ve Avrupa'nın ikili yapısını ve bu ikili sistemin kaifcılığını çarpıcı bir biçimde göstermiş oldu. Bu bunalımlar iki blok arasındaki tehlikeli gerilimi azaltma çabalarının başlamasına neden oldu. Yumuşamanın en önemli normlarının oluşması Berlin çatışmasıyla başlamış ve güç unsurunun işlev ve önemini azaltan etkisini göstermiştir.

Berlin çatışmasından sonra özellikle Batı Almanya'da daha esnek ve uzlaşmacı politikalar aranması gerektiği anlaşıldı. Doğu politikası sürecinin yolu açılmış oldu. Bunalımdan sonra artık Federal Almanya'nın Demokratik Almanya'ya karşı yürüttüğü politikada da zorunlu bir değişiklik oluyordu. Örneğin DAC'ini tanımanın Federal Devlet'e karşı düşmanca bir politika izlemek olduğunu kabullenen HOLLSTEIN Doktrini artık önemini yitiriyor ve Demokratik Alman Cumhuriyeti (DAC) ile diplomatik tanıma düzeyinin altında da olsa ilişkiler kurmak zorunluluğu belirliyordu (102).

(101) Bkz., a.g.m., s.86.

(102) Bkz., Haluk Gerger; a.g.e., s.58-60.

Küba çatışması, ABD ile Sovyetler arasında yumuşamanın temel normlarını oluşturma açısından etkilerini hemen gösterdi. Örneğin; iki süper güç bu çatışmanın etkisiyle "kırmızı telefon" (Hot-line) ve 5 Ağustos 1963'te de atmosferde, uzayda ve su altında nükleer denemelerin yasaklanmasını öngören "Nükleer Denemelerin sınırlandırılması" (Test Ban Treaty) Antlaşmalarını imzaladılar. Bundan sonra Küba bunalımıyla birlikte süper güçler arasındaki gerginliğin azaltılmasıyla gelişen Avrupa yumuşaması ilerlemeye devam etti. Hatta Kennedy, NATO ile Varşova Paktı arasında bir saldırmazlık paktı yapılmasını ileri sürdü, ancak Kennedy'nin öldürülmesi bu girişimi de sonuçsuz bıraktı. Kennedy'nin öldürülmesinden sonra gelen 1964-1968 yılları arasındaki ilişkiler oldukça sessiz bir çevreleme ve sınırlı düzeyde işbirliği şeklinde olacaktır. Gerçekten bu dönemde fiili bir yumuşama yaşanmaya başlıyor. Sovyetler'e karşı iyimser bir tutum içine giriliyor. Bunda Küba krizinin etkisini unutmamak gerekir. Çünkü böyle bir krizin açacağı tehlikelerin büyüklüğünü taraflar artık farketmiş bulunmaktadır. Bu dönemde Washington, Sovyetler'den çok kültür devrimini yaşayan Çin'e yanaşmıştır. Çin'in Sovyetler'i "revizyonist" olarak suçladığı, nükleer savaş tehlikesinin ciddi bir hal aldığı Johnson ve ondan sonra gelenlerin döneminde artık sovyet ideolojisi de eskisi gibi bir tehlike olarak görülmemeye başlandı.

De Facto, yumuşamanın gelişmesi ve kurallı ilişkilerin başlaması üç farklı yolu takip edecektir (103): Birincisi, nükleer alanda olan ve ilk olarak Eisenhower ve Kennedy'nin başlattığı girişim. Bu yıllarda önce nükleer silahların yayılmasını önlemek için yapılan anlaşmanın (non-Proliferation) yapılması üzerinde anlaşılması, Johnson yönetiminin son aylarında da stratejik silahların sınırlandırılması.

(103) Bkz., Stanley Hoffman; a.g.m., s.234-235.

dırılması görüşmelerinin hazırlıklarına başlanmıştır. İkincisi ise; bilimsel, kültürel ve diğer alanlardaki değişimleri içeren anlaşmalar serisidir. Üçüncüsü; politik çatışmalarla ilgilidir. Moskova ve Washington, Vietnam'da karşı karşıya geldikleri sırada çatışmayı uluslararası sistemdeki düzeni alt-üst edecek boyutlara vardırılmaya çalışmışlardır. 1966 Ekiminde Johnson'un Doğu Avrupa'da barışın sağlanması üzerine konuşmasıyla alttan alta kıtanın bölünmüşlüğü kabul edilmiş oluyordu. Vietnam'dan sonra gerek içerden gelen tepkilerle gerekse çatışmanın doğuracağı tehlikelerin anlaşılmasıyla Amerika'nın Çekoslavak işgaline tepkisi yumuşak olacaktır.

4. 1965 HİNDİSTAN-PAKİSTAN (KEŞMİR) ÇATIŞMASI

Pakistan, Keşmir çatışması öncesinde daha önce de belirttiğimiz gibi, Çin ve Sovyetler Birliği ile ilişkileri normalleştirme sürecine girerken Pakistan'ın bu davranışıyla Washington ile Revalpindi'nin arası gittikçe açılmaktaydı. ABD, 1965 Keşmir çatışması arefesinde Pakistan'a yardım konsorsiyum toplantısını erteledi (104). Pakistan sınır meselesinden sonra hava ilişkilerinin düzenlenmesiyle Çin'le ilişkileri geliştirmekteydi. Pakistan hava yolları (PIA) Çin yoluyla Japonya'ya uçuş iznini İngiltere ve Fransa gibi devletlere rağmen yani onlara böyle bir hak tanımazken aldı. Anlaşmadan sonra Çin ile Pakistan arasında gidip gelmeler arttı. Ayrıca Çin ekonomik yardım anlaşması görüşülmeye başlandı. 1963'te Çu-En-Lai, Keşmir'de Self-determinasyon ilkesini desteklediklerini açıkladı.

Hindistan ise, 1960'dan sonra her iki süper devletle aynı derecede ilişkilere girerek askeri ve ekonomik yardım almıştır. Daha savaş bitmeden 1962'nin hemen sonunda
(104) Bkz., Wayne Wilcox; a.g.m., s.111.

bu yardımlar artarak devam etmiş, Amerikan silah ve uçakları Hindistan'a akmaya başlamış ayrıca uzman ve eğitimciler gönderilmişti. 1963'te geldiğinde, Hindistan'a yapılan ABD yardımı Pakistan'a yapılanı çoktan geçmişti. ABD, Pakistan'a yaptığıнын aynısını Hindistan'a yapmıştı. Yani sadece komünizm tehlikesi uğruna Eisenhower ve Dulles Pakistan'ı aynı şekilde silahlandırmışlardı (105).

Bu arada Keşmir'de, 1963'ün Aralık ayından itibaren Hint'li ve Müslümanlar arasındaki çatışmalarla hava tamamen gerginleşti. 1964'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Keşmir konusu tekrar görüşüldü. Pakistan tarafının teklifi yine plebisit yapılması ve self-determinasyon ilkesinin uygulanmasıdır. Bu arada 11 aydır Hindistan'da hapiste bulunan ve Keşmir arslanı olarak bilinen Şeyh Abdullah serbest bırakıldı. Şeyh Abdullah'ın meselesinin çözümüne yardımcı olması amacıyla Pakistan'a gitmesine izin verilmesi istendi.

24 Martta Revalpindi'de büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Bundan iki gün sonra da Nehru ve Eyüp Han'ın Haziranda biraraya gelerek konuyu görüşeceklerini belirtti. Ancak Şeyh Abdullah daha Pakistan'da iken Nehru'nun ölümü üzerine Şastri ve Eyüp Han benzer nitelikte bir görüşme düzenlemeye çalıştırlarsa da Keşmir problemi tekrar çıkmaza girdi. Şeyh Abdullah 1965 Mayısında tekrar tutuklandı.

1965 Nisanında SİND-GUATARAT sınır bölgesinde Pakistan ve Hindistan kuvvetleri arasında küçük bir çatışma çıktı. Anlaşmazlık Eyüp Han'ın Çin'den dönüşünden bir hafta sonra çıkmasından, bu hareket Hindistan tarafından Çin-Pakistan işbirliğinin bir uzantısı olarak algılandı. Çatışma fazla sürmedi ve taraflar anlaşmazlığın çözümünde uluslararası tahkim yolunu kabul ettiler. Ancak iki ülke arasındaki gerilim had safhada kaldı. Nihayet Haziranda Keşmir'de

başlayan sınır sürtüşmeleri Ağustos ve Aralık aylarında ilki Keşmir'de daha sonra da bütün Pakistan-Hindistan sınırı boyunca ABD silahını kullanan iki devlet arasında tam anlamıyla savaşa dönüştü.

Savaş, Keşmir'i Hindistan'la birleştirmek için anayasasında bu doğrultuda değişiklik yapan Hindistan'a karşı Pakistan'ın örgütlü ve plânlı bir hareketiydi. Amacı Keşmir probleminin çözümünde güce yani zorlama yoluna başvurmaktı. Plâna göre belli bir bölgeye yönelik kısa bir hareketle sonuçlanacak ve kısmi bir işgal olayı olacaktı. Böylece zayıf durumda bulunan Şastri rejimi, ya Şeyh Abdullahı'ı bırakmak zorunda kalacak, ya da Eyüp Han'la müzakereye oturacaktı (106)

Ancak varsayımlardan hiçbiri gerçekleşmedi. Savaş hem alan hem de büyüklük olarak tahminlerin ötesine geçti. 6 Aralıkta Hint kuvvetleri seri ataklarla Lahor'a saldırmaya başladılar. Nitekim 22 Aralıkta ateşkes yapıldı ve her iki taraf savaş öncesi durumlarına geri çekildiler.

Hint-Pakistan çatışmasıyla birlikte ABD her iki tarafta da askeri ve ekonomik alanlarda tam bir ambargo uyguladı. Hindistan'ı olduğu kadar Pakistan'ı da hayal kırıklığına uğratan bu ambargo'dan sonra Eyüp Han Amerika'yı bir ittifak ülkesiyle bir bağlantısız ülkeye aynı davrandığından dolayı eleştirmeye başladı. ABD anlaşmazlığın çözümünde sessiz kalırken, Sovyetler her iki ülkenin Taşkent'de biraraya gelerek bir barış anlaşması yapmalarını teklif etti. İlginç olan, Taşkent konferansını düzenleyen devletin bir ABD veya İngiltere gibi bölgeyle savaş öncesinde çok sıkı ilişkide olan bir batılı ülkenin değil de Sovyetler'in olmasıdır. Kosigin böylece Hint-Pakistan anlaşmazlığında tarafsız bir arabulucu rolünü üstlenerek 1966 Şubatında Taşkent anlaşmasıyla (107)

(106) Bkz., Wayne Wilcox, a.g.m., s.110-117.

(107) Anlaşmaya göre her iki ülke de ateşkes hattının gerisine çekilecekler. Anlaşmazlıklarını barışçıl yollarla çözecekler. İçişlerine karışmayacaklar. Aleyhlerinde propaganda yapmayacaklar. Ticari ve kültürel ilişkileri geliştirecekler.

problemin çözüme ulaşmasını sağlarken, Sovyetler'in bu hareketi bölgedeki etkinliğinin artmasına da yol açıyordu.

Bu savaşla birlikte, Hindistan'ın bölgedeki üstünlüğü bir daha görülmüş oluyordu. Pakistan savunma bütçesini iki misline çıkardı. (272.2 milyon dolardan 542.0 milyon dolara). Bu savaşta kaybedilen maddi kaynakların ötesinde bozulan iç istikrar Eyüp rejiminin 4 yıl sallantıda devam ettikten sonra yıkılmasına yol açarken Hindistan'da 1966'da Şastri'den sonra yönetimi ele alan, Gandhi hükümeti döneminde Sovyetler'e bağımlılığın artmasına buna paralel olarak içerde komünist partisinin hükümetteki etkinliğinin artmasına yol açtı.

Savaştan sonra, Çin'le ilişkiler geliştirildi ve Çin tarafından Pakistan'a uçak ve tank yardımı yapıldı. Reval-pindi-Pekin-Jakarta koalisyonunun bir gereği olarak Indonezya deniz gücü Hint-Pakistan kıyı sularına gönderildi. Pakistan için bunun askeri bir destekten öte psikolojik etkisi çok büyük olurken, bir Hint işgaline karşı Çin desteğine güven duyulmasını sağladı.

Hindistan'da Shastri'nin ölümüyle birlikte yerine geçen Gandhi rejiminin ilk yılları da ABD ile ilişkiler belli ölçüde tekrar canlanma gösterdi. Gandhi Washington'u ziyaret ederek 12 milyon ton buğday ve 400 milyon dolarlık 4.beşyılık plân için yardım aldı (108).

Öte yandan, Taşkent anlaşmasının üstünden bir yıl geçmişti ki ABD Pakistan'a konan ambargoya son verdi ve öldürücü olmayan uzay araçlarını Pakistan'a makul fiattan ve öldürücü olanları da sınırlı miktarda olmak üzere vermeye başladı.

(108) Bkz., Stanley Wclpirt; a.g.e., s.148.

Ancak Vietnam savaşının 1967'de tırmanma göstermesi Hindistan'ı olduğu kadar Pakistan'ı da Washington'dan uzaklaştırmıştır. Pakistan SEATO'daki temsilcilerini geri çağırırken CENTO'nun 1967'deki toplantılarına katılmayacağını bildirdi. Gandhi ise ABD'nin Vietnam'a m¼dahalesini haklı gösterecek hiç bir nedenin olmadığını belirterek, tüm yabancı güçlerin çekilmesini ve ÷lkede barışın sağlanması istemekteydi (109). 1968-1969'da Pakistan'da günü dolmuş olan Amerikan üsleriyle ilgili kira sözleşmelerinin yenilenmemesine karar verildi ve 1970'de de Peşavar'deki Amerikan üss¼ kapatıldı.

(109) Bkz., a.g.e., s.150.

B. 1971 HİNDİSTAN-PAKİSTAN İTTİFAKININ ÇATIŞMASI VE BAĞIMSIZ BENGLADEŞ

1. HİNT OKYANUSUNDA SÜPER GÜÇLERİN VARLIĞININ ARTMASI

ABD'nin, ANZUS (1951), SEATO (1954), Bağdat Paktı (1955'te kuruldu 1959'da CENTO adını aldı) ile birlikte İran ve Pakistan'la yaptığı iki taraflı antlaşmalarla başlayan Hint Okyanusuna yönelik politikası 1965'te Diego Garcia'da üslerin kurulmasıyla yeni bir boyut kazandı.

"ABD'nin bölgedeki ilk taahhütleri bölge ülkelerini kominizm tehlikesine karşı korumayı amaçlıyordu" (110). Bu dönemde ABD, Sovyetler ve Çin, daha sonra Üçüncü Dünya devletleri olarak bilinen bölge ülkeleri üzerinde etki kurmak için rekabete giriştiler. Hint Okyanusu bu anlamda Üçüncü Dünya Okyanusu olarak görülmekteydi. Çünkü Dünya nüfusunun üçte birini oluşturan, sömürgeci yeni kurtulmuş olan az gelişmiş ülkeler Hint Okyanusu kıyısında bulunmaktaydı. 1955'deki Bandung Konferansıyla başlayan Asya, Afrika devletleri veya banlantısızlık hareketi bu bölgede başladı.

ABD, bu hareketi büyük bir kuşkuyla karşıladı. "Hint Okyanusundaki devletlerin çoğunluğunun çabasıyla ve hiçbir süper güçle ittifak ilişkisine girmemeyi öngören hareket sonradan Batı sömürgeciliği yerine Komünist etki ve ideolojisinin yer almasına kapı açmıştır (111). Bu fırsat Bandung'ta Çin tarafından değerlendirilirken ABD, Sovyetler ile Çin arasında bölgeye yönelik amaçları açısından bir fark gözetmemekteydi.

(110) Garry Sick; "The Evaluation of U.S.Strategy Toward The Indian Ocean and Persian Gulf Regions" in Alvin R.Rubinstein *The Great Game* (New York, 1983) s.5:-52.

(111) A.g.m., s.50.

1965 Kasımında, İngiltere ile ABD, Diego Garcia ile ilgili yapılan anlaşmaya göre (112), 11 millik ada sınırlandırılacak ve Hint Okyanusuna donanma filoları gönderilecekti. Burada kurulacak haberleşme istasyonlarıyla ABD'nin Dünya haberleşme sistemindeki boşluk da doldurulmuş olacak ve bununla ABD'nin askeri hareketlerine lojistik destek sağlanacaktı.

Diego Garcia gerçekten ABD için ideal bir askeri bölgeydi. Hint Okyanusunun en merkezi yerinde kurulmuş ve büyüleyecek ABD'nin deniz ve hava gücü Hint Okyanusunun dört bir tarafına kısa bir zamanda ulaşabilecek duruma gelmişti. İngiltere ve ABD arasında yapılan anlaşmaya göre, ABD adayı elli yıl kullanma garantisi elde ediyordu. Kira akdine göre, İngiltere ve ABD Diego Garcia'daki savunma imkânlarını 2016 yılına kadar birlikte kullanacaklardı.

Hindistan durumdan hoşnutsuzluğunu gizlemedi ve bu iki ülkenin Hint Okyanusundaki bir bölge için aralarında anlaşma yapmalarını 19.yy.emperyalizmine benzetti. Bununla birlikte Washington ve Londra bölgedeki ülkelerin itirazlarına önem vermediler.

1968'de durum Loksabha'da tartışıldığı sırada Başbakan Gandhi, Pentagon'un Diego Garcia'daki plânına hükümetin bütünüyle karşı olduğunu açıkladı. ABD adaya asker yerleş-tirmeyeceğini açıklarken Gandhi asker bulunmasa da buranın bir üs olduğunu ve yabancı askeri üslerin kurulmasına karşı olduklarını bildirerek Hint Okyanusunun yabancı müdahalesinden uzak birbarış alanı olmasını belirtiyordu (113).

Yaklaşık aynı dönemlerde Sovyetler'de bölgeye deniz filoları yerleştirmeye çalışıyordu. 1966'da ilk Sovyet filoları Hint Okyanusunda görülmeye başladı. Ancak bölgede

(112) Bkz. Joel Larus; "India's Nonalignment and Süperpowers Naval Rivalry in the Indian Ocean" in Larry W.Bowman and Len.Clark ed. *The Indian Ocean in Global Politics*, s.43-50.

(113) Bkz., a.g.m., s.44-46.

bir müttéfik devlet olmayınca stratejik olarak güvenliğini sağlayacak bir üs elde etmesi için 1969'da Somali'de Sovyet yanlısı bir hükümetin iş başına gelmesi ve Moskova ile ilişkiye geçmesiyle mümkün olacaktır. Sovyetler, Berbere'de bir liman inşası programını başlattı. Ayrıca Sovyetler'e özel imtiyazlar tanındı.

Ancak Hindistan'ın Sovyetler Birliği'ne olan tepkisi ABD'ye olandan daha yumuşak oldu. Fakat, Sovyetlerin ileri sürdüğü Asya kolektif Güvenlik tasarısı düşüncesi bölgedeki ülkeler tarafından fazla ilgi görmedi.

2. 1971 ÇATIŞMASI VE BAĞIMSIZ BİR BENGLADEŞ

1968'de Nixon-Kissinger ekibinin işbaşına geçmesiyle cereleminin daha yumuşak bir şekilde devam ettirilmesine karar verildi. Bu doğrultuda, askeri harcamaların azaltılacağı, bundan böyle bölgesel çatışmalara girilmeyeceği ve Amerikan güçlerinin yerel çatışmalarda kullanılmayacağı, Güamda'ki politika belirlemede dile getirildi. Amerikan politikası gözden geçirildi. Çünkü gerek soğuk savaş, gerekse Vietnam çatışması ABD'yi gerçekten yormuştu. 1970'te alınan bir kararla savunma harcamalarının azaltılmasına başlandı. Bu arada Vietnam meselesinin çözümünde Hanoi ile Washington arasında arabuluculuk yapması isteğine Sovyetler Birliği, 1971'de buna olumlu cevap verdi. Bütün bunların yanında, Çin'le de ilişkilerin kurulması kararlaştırıldı. ABD bunları yaparken müttéfik ülkelerle arasının açılmamasına çok dikkat etmekteydi.

Bir taraftan Vietnam savaşı, Berlin görüşmeleri, Sovyet-Batı Almanya anlaşması, Avrupa Güvenliği Konferansa, diğer taraftan SALT kendi mantığı içinde oldukça yavaş yürüyordu.

1969 Haziranında Sovyetler'le ticaretin liberalize edilmesi yolundaki başkanlık kararı geri alındı. Vietnam'da hiçbir ilerleme yok. 1970'de Sovyetler zirve toplantısında engeller çıkardılar. Bütün bunlar Mısır, Ürdün, Küba ve Şili'de ki olaylardan etkilenmekteydi. 1971 Şubatında ise, dünyadaki konjonktür ile ilgili mesajda, her iki ülkenin dış dünyaya yönelik görüş ayrılıkları dile getirilmekteydi.

İlk olumlu neticeler 1971'de SALT görüşmeleri sonucunda ve Kissinger'in 1971 Temmuzunda Çini ziyaretiyle başladı. Gerçi işbirliğinin coğrafik alanında bir değişme olmamıştı. Örneğin, Ortadoğu konusunda biraraya gelinememişti. Fakat, 1971 Ağustosunda Sovyetler'in Nixon'u Moskova'ya davet etmeleri ayrıca bunun yanında Vietnam konusunda yardımcı olacaklarını belirtmeleriyle gelişen olaylar ortak girişimlerin bir anda artmasına yol açtı. Bunlara ek olarak ortak SALT-I, MBFR ve Avrupa Güvenlik Konseyinin kurulması çalışmalarına başlandı. Ayrıca ikili antlaşmalar arttı. Ticaretin geliştirilmesi MFN ve kredi düzenlemeleri konularında anlaşmalar yapıldı. Moskova zirvesinden sonra ABD-SOVYET ilişkileri aynı doğrultu da ilerlemeye devam etti.

Nixon doktrininden sonra, Birleşmiş Milletler de Hint Okyanusunun barış bölgesi olması yolunda hareketler başladı. Daha sonra Srilanka adını alan Seylan, hareketin önderliğini yaptı. Bunu Diego Garcia'daki üslerin kurulmasından beri eleştiren Hindistan'da destekledi. Barış bölgesi tasarısı ilk defa 1970'de Lusaka'da ki bağlantısızlar konferansında ortaya atıldı (114). Konferansta Hint Okyanusunun barış bölgesi yani, süper güçlerin mücadelesinden ve rekabetinden arındırılmış bir bölge olması kararı kabul edildi. Ertesi yılda Hint Okyanusunda büyük devletlerin askeri varlığının sona ermesini içeren tasarı Genel Kuruldan geçti.

(114) Bkz., Garry Sick; a.g.m., s.57.

Nixon yönetimi bu arada 1970'insonunda körfez politikasını da gözden geçirdi. Gerçi İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle bir güç boşluğunun doğmuş olması sözkonusu değildi. Fakat bunun yanında bölgede bir istikrarsızlığın olduğu da açıktı. Ancak bu askeri olmaktan çok siyasal içerikliydi. Körfezdeki durum değerlendirmesinin arkasından Nixon yönetimi görüntüyü azaltma (low-profile) politikasını benimsedi (115). Bu politika daha çok bölgedeki devletlerle güvenlik işbirliğine yöneliktir. Dört önemli unsuru taşımaktadır.

1. Körfez bölgesinde istikrarın sağlanması için İran ve Suudi Arabistan ile işbirliği geliştirilecek,
2. ABD körfez de belli ölçüde güç bulunduracak,
3. ABD körfezdeki diplomatik temsilcilerini ve teknik yardımcılarını arttıracak,
4. Zayıf durumdaki körfez ülkeleri desteklenecek ve bölgeye silah satışı arttırılacak.

Bu, Nixon doktrininin dünyanın neresinde olursa olsun fiziki tatbikata dönüştürülmesiydi. Bu arada ABD'nin Güneydoğu Asya'daki taahhütleri de artmaktaydı. ABD'ye göre, askeri desteğin ve askeri gücün bölgeye gönderilmesi gerekiyordu. Çünkü, bölgede belirecek bir tehlike anında vakit kaybedilmemiş olacaktır.

Bazı stratejik durumlar ABD için bölgeye askeri desteği gerekli hale getirmekteydi. Örneğin; Basra körfezinin gelecekteki savunması ve Sovyetler Birliğinin Hint Okyanusuna yönelik niyetlerinden kuşku duyulmaktaydı. Sovyetlerin 1958'de Irak devriminden sonra bu devletle ilişkileri artan bir seyir izlerken; Bağdat Paktıyla birlikte İran'la kesintiye uğrayan ilişkiler, 1967'den sonra tekrar gelişmeye baş-

(115) Bkz., Garry Sick; a.g.m., s.57.

lamıştı. Sovyetler, İran'la ilişkilerinde özellikle İngiltere'nin 30 Kasım 1971'de körfezden askerlerini çekmesiyle birlikte İran'ın Ebu Musa adaları ve körfez girişini işgal etmesi üzerine Körfez de Şah'la aralarında bir anlaşmazlığın çıkmamasına dikkat ettiler (104). Öte yandan Sovyet politikasının Güneybatı Asya'da diğer önemli bir hedefi olan Irak'la 1972 Nisanında Irak-Sovyet dostluk ve işbirliği antlaşmasını imzalayarak bu devletle ilişkileri daha da ileri götürecektir. Ancak bu hareket Sovyetlerin Suudi Arabistan ve diğer Arap devletleriyle ilişkilerinin belli ölçüde bozulmasına yol açacak.

ABD'nin Hint Okyanusuna yönelik politikasına yeni bir faktörün girmesi yedinci görev gücü filosunun 1971 Aralığında başlayan Hindistan-Pakistan çatışması sırasında bölgeye gönderilmesiyle birlikte oluyor. Bunun savaşa doğrudan bir etkisi olmasada da ABD gücünün her an kullanılabileceği gösterilmiş oluyordu. Bu hareket Barış bölgesi tasarısı üzerindeki çalışmalarını hızlandırdı ve aynı yıl içinde birleşmiş Milletlerde konu ile ilgili ilk Genel Kurul kararı kabul edildi. ABD ise, bu hareketi görüntüyü azaltma politikasının bir istisnası olduğunu belirtmekteydi (116).

Nixon-Kissinger ekibinin 1968'de işbaşına geçmesiyle ABD'nin Güney Asya politikasında da önemli ölçüde değişiklik olmuştur dedik. ABD bir taraftan Vietnam'dan yakasını kurtarmaya çalışırken diğer taraftan Çin'le ilişkilerini geliştirmek istiyordu.

ABD'nin Çin'i tanımasına giden yolda Pakistan Cumhurbaşkanı Yahya Han'ın çok büyük rolü olmuştur. Nixon yönetiminin ilk yılında Pakistan'a yapılan yardım iki misline çıkarılmıştır. 1970 yılında Yahya Han'ın Çin ile ABD arasın-

(116) "Soviet Policy Toward South and Southwest Asia, s.81.

da yaklaşımın gerçekleşmesinde Washington ve Pekin arasında bir köprü vazifesini gördüğü sırada yapılan genel seçimlerde Doğu Pakistan'da Mucib-ür Rahman'ın Avami Partisi büyük bir başarı sağlayarak meclisin çoğunluğunu elde etti. Doğu Pakistan'daki 169 sandalyeden 167'sini kazanarak 313 sandalyelik mecliste üstünlüğü sağlamıştı. Batı Pakistan'da ise oylar çeşitli partiler arasında paylaşılırken en çok oyu alan Zülfikar A. Butto'nun Haik Partisi 81 sandalye alabilmişti,

Yahya Han'ın seçimleri ertelemek istemesiyle başlayan olaylar üzerine, 1971 Martında Dakka Üniversitesinin kampüsündeki sivil halka ateş açılmasıyla olaylar arttı (117) Yaygın bir şiddet yurdun her tarafında yayılarak gelişti. Doğu Pakistan silahlı birliği ve Doğu Pakistan polisi Bengalli ayrılıkçıları destekledi. Bu arada eyalette bulunan Pakistan ordusu Avami Birliğinin merkezlerine saldırıya başladı. Avami Birliği yasaklanıp Mucib tutuklanınca şiddet olayları daha da arttı. Özellikle Hindistan ve Pakistan arasındaki düşmanlığı had safhaya vardırılmıştı. Nihayet bu Pakistan yenilgisiyle ve "de facto" bağımsız bir Bengladeş hükümetinin kurulmasıyla sonuçlandı.

Doğu Bengal'de bu olaylar sırasında ABD senatosunda yardımın kesilmesi yolunda tartışmalar çıkmışsa da bu Nixon idaresini pek etkilemedi. Hatta yardım on misli arttırılarak 5 milyar dolar silah için 250 bin dolar da polis kuvvetleri için yardım yapıldı. Öte yandan anlaşmazlığın ilk 9 ayında Moskova, Pakistan'la düzelen ilişkileri bozmamak için oldukça dikkat etmişti. Öyle ki Bengladeş'in kurulmasından sonra bile onu tanımakta fazla aceleci davranmadı (118). Bununla birlikte çatışma sırasında Hindistan'a askeri yardım sağlamaya başladı.

(117) Garry Sick, a.g.m., s.51.

(118) Stanley Wolpert; a.g.e., s.151.

1968'de Eyüphan hükümetinin içten ve dıştan gelen baskılarla çekilmeye zorlandığı bir sırada bile Revalpindi'yi desteklemeye devam eden Çin, Yahya Han'ın askeri rejimini de aynı şekilde desteklemeye devam etti. 1971 ilkbaharında Doğu Bengal'de iç savaşın patlak verdiği sırada sadece destekliyeceğini belirtmekle kalmadı, Pakistan'daki ekonomik krizin giderilmesi için 20 milyon dolar değerinde yardım yaptı. 1971-1972 yılları boyunca Çin ve Endonezya Pakistan'a silah yardımı yaptılar. Çin çok büyük miktarda MIG-19 uçakları ve orta büyüklükteki T-55 tanklarını göndermekteydi (119).

1971'de Hindistan'ın, artık Amerikan karşıtı bir politika izlemesine yol açan iki olay oluyor. Bunlardan birisi, 9 Ağustos'ta yapılan 20 yıllık Hint-Sovyet barış dostluk ve işbirliği antlaşmasının imzalanmasıyla ilişkilerin resmileştiriliyor ve iki ülke arasındaki bağlar kuvvetlendiriliyordu. Antlaşmanın 4.maddesine göre, Hindistan'ın içinden ve dışından gelecek bir tehlike anında iki devlet arasında danışmanlık kurumu işletilecekti. Sovyetler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda durum görüşülürken de Hindistan'ı desteklemiştir.

İkinci olay ise, Bengladeş savaşı sırasında nükleer taşıyıcıları içeren ABD 7.filosunun Bengal körfezine gönderilmesidir. Nixon yönetiminin Çin ve Pakistan yanlısı politikasının yanısıra Birleşmiş Milletlerde Hindistan'a karşı tutumu Yeni Delhi'nin kızgınlığını had safhaya ulaştırdı.

ABD'ye karşı düşmanlığın asıl kaynağı Hint Okyanusunda bulunan Diego Garcia'da ki üslerdi. Hindistan ABC'nin Diego Garcia'daki üslerine şiddetle karşı çıkarken, Sovyetler'in Berbere'deki durumunu sessiz bir şekilde onaylıyordu.

(119) Bkz., Gavin Boyd, a.g.m., s.288-290.

1971-1977 arası dönemde Hindistan'ın bağlantısızlık politikası büyük bir eleştiri konusu olmuştur. Gandhi'ye göre ise bağlantısızlık demek, bir ülkenin dünya politikasıyla ilgilenmeyeceği anlamına gelmemeliydi. Bu politika Hindistan'ın dünya barışı ile ilgili konularda düşüncesini rahatça açıklamasına neden oluyordu. Yine Gandhi'ye göre Sovyetler ile yapılan barış, dostluk ve işbirliği anlaşması Hindistan'ın bağlantısızlık statüsünü etkilememekteydi. "Sovyetler'le yapılan anlaşmanın Hindistan'ın Sovyet blokuna girdiği yolundaki düşüncesinin doğru olmadığını belirterek" (120). Hindistan'ın geleneksel bağlantısızlık politikasının bundan böyle de devam edeceğini belirtmekteydi.

Ancak bunun yanında savaştan sonra gerek kamuoyunda, gerekse hükümette pro-Sovyet eğilimin arttığı bir gerçektir. Amerika ve Çin'in yıldızları Batı Pakistan'da çok fazla parlarken bu olay Sovyetler'in, Hindistan'a yaklaşmasına ve bölgede etkinliğinin artmasına yol açan çok önemli bir faktör oldu. 1971-1972 yıllarına gelirken Güney Asya'da Sovyet politikası önemli ölçüde başarıya ulaşmış bulunmaktadır. Batı Pakistan'daki Peşaver'de bulunan ABD'nin askeri varlığının 1969'da sona ermesiyle bölgede Sovyet güvenliğini tehlikeye sokacak bir şey kalmamış oluyordu. Sovyetler, ABD-ÇİN ve SOVYETLER BİRLİĞİNİN en hızlı etkileşim yıllarında bile Hint-Pakistan çatışmasında başarılı bir politika izlemiştir (121). Güney Asya'da ABD'nin durumu ise yeni boyutlar kazanmıştır. Çin'in ise Batı Pakistan'la işbirliği artmış bulunmaktadır. 1972'de Sovyetler Birliği'nin bölgede güçlü bir etkileme kapasitesi var ve Moskova Asya bölgesinde önemli bir yere sahip olma yolundadır.

(120) Bkz., Toel Larus; a.g.m., s.42.

(121) Bkz., Thomas P.Thornton; "South Asia and Great Powers", *World Affairs*, Vol.132, No:4, (March, 1970), s.345-358.

DEĞERLENDİRME

Görüldüğü gibi, uluslararası sistem çok kutupluluğa doğru giderken yumuşamanın içinde çatışmada devam etmektedir. Blok önderlerinin, Hint Okyanusunda ve Körfez bölgesinde rekabeti devam ettirmeleri, Kamboçya'da Şinak'ın geri dönmesinin istenmesi, Yahya Han'ın Doğu Bangal'deki şiddet eylemlerinin engellenememesi ve sonuçlarında Hindistan-Pakistan çatışması ve çatışmanın varlığını ortaya koyan ve uluslararası sistemde düzenle düzensizliğin, kurallı ilişkilerle, kuralsız ilişkilerin ve çatışmanın yumuşama ile birlikte devam ettiğini ve sistemde güç öğesinin her ne kadar önemini yitirdiği yolunda iddialar olsa da her zaman başvurulacak bir öçe olarak varlığını koruduğunu göstermektedir.

Yumuşamanın devam ettiği uluslararası sistemin en büyük özelliği yumuşama ile birlikte artan silahlanma yarışı ve iki blok arasında bir nükleer dengenin kurulmasıdır. Artık blok önderleri nükleer savaşa varacak cinsten bölgesel çatışmalardan kaçınmaktadırlar. Çünkü, böyle bir savaşta kazanan olmayacaktır. Dolayısıyla taraflar aralarındaki çatışmayı en aza indirmeye çalışacaklardır.

Öte yandan bu bölgesel alt sistemlerde çatışan evrensel güçlerin Avrupa'da uyum içinde yaşamaları yani düzen ve barış içinde ilişkilerinin devam edebilmesi beklenmemelidir. Bununla birlikte uluslararası sistemden Güney Aya ve Ortadoğu gibi alt sistemlere gelen girdiler buradaki ilişkilerin geleceğini belirleyebilir.

SONUÇ

1947-1972 arasındaki Hindistan-Pakistan çatışması esas olarak sistem düzeyinde kalınarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Burada Hindistan-Pakistan çatışmasının esaslı konuları, Keşmir konusu ve Bangladeş'in bağımsızlığını kazanmasıdır. 1950'lerle birlikte soğuk savaşın bir ürünü haline gelen Keşmir, uluslararası sistemin bir alt sistemi olan Güney Asya bölgesel alt sisteminde her iki ülke içinde stratejik bir öneme sahip olmuştur. 1947'de İngiltere'nin bölgeden çekilmesinden sonra bölgede çatışma başlamış ve devam etmiştir. 1950'lerin iki kutuplu uluslararası sistemi içinde Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliğinin mücadeleleri, bu bölgesel alt sisteme de yansımış, buna bağlı olarak özellikle 1965'te başlayan Hint Okyanusundaki rekabetle birlikte bölge stratejik önemini korumuştur. Ancak 1965'te ABD her ikisi de Amerikan dostu olan bu iki ülkenin dengeli bir ilişki içinde olmasını istemesinden, savaşla birlikte her iki ülkeye de ambargo uygulamıştır. Bunun bir diğer nedeni de 1960'ların başından itibaren uluslararası sistemde yumuşamanın ilk normlarının oluşmasından dolayı ve her iki süper gücün, çıkacak bir nükleer savaşın

doğuracağı tehlikelerin boyutlarını algılamalarından, bu bölgesel çatışmanın uluslararası bir nitelik kazanarak sistemdeki düzeni sarsacak şekilde gelişmesini istememeleridir. Sovyetler Birliği ise Hindistan'ın bağlantısızlık politikasına devam etmesini kendi çıkarları açısından yararlı görmüştür.

Ne var ki bu çalışmada teoriden kaynaklanan bir eksiklik çalışmaya da yansımıştır. Ulusal devletlerin dış politikalarının büyük ölçüde sistem tarafından belirlendiğini varsaymak oldukça yüzeysel bir bakıştır: Çünkü her ulusal devlet farklı coğrafyaya, farklı politik, ekonomik ve stratejik yapıya sahiptir. Bu öğelerden herbirinin dış politikayı belirlemedeki etkisi farklı derecededir. Yine her ulusal devletin farklı siyasal kurumlara, farklı toplumsal yapılara veya farklı lider kadrolarına sahip olduğunun dikkate alındığını söylemek mümkün değildir.

Pakistan, daha iyi bir ekonomik ve toplumsal yapıya sahip olsaydı yine 1950'lerdeki ittifaka girer miydi? Elbette 1960'larda belli bir gelişme düzeyine gelen Pakistan'ın Çin ve Sovyetler Birliği ile ilişkileri normalleştirme çabası içine girdiğini ve Amerika Birleşik Devletlerine bağımlılığını azaltmaya çalıştığını gördükten sonra bunu cevaplamak kolay olacaktır.

Öte yandan, 1950'lerin soğuk savaş ortamında, Hindistan'ın anti-komünist batı ittifaklarına girmemesini ve bağlantısızlık hareketi içinde yer almak istediğini, gerek toplumsal yapıyı (ki sömürge geçmiş olan bu ülkede anti-batı yönünde belli bir hareket var) gerekse Nehru'nun siyasal yapısını ve sosyalist bir kişiliği olduğunu gözönüne almadan açıklığa kavuşturmak zordur.

Gerçekten, teorinin yapısında da gördüğümüz şu ki, siyasal sistemlerde karar vericiler, kamuoyu, siyasal par-

tiler ve baskı gruplarının dış politikayı belirlemedeki etkilerine gerektiği kadar yer verilmemiştir. Kavramsal çerçeve oluştururken de belirttiğimiz gibi Kaplan, Rosecrance ve Modelski elitler üzerinde durmaktadırlar, fakat bunlar arasında elitlerin uluslararası sistemi etkileyebilecek bir öbeme sahip olduğunun belirtilmesini sadece Rosecrance'da görmekteyiz. Oysa karar vericileri de denilen yönetici elit'in yönelimleri, davranışları iç ve dış siyasal gelişmeleri algılayış şekilleri dış politikanın şekillenmesinde çok önemlidir. Bu hiçbirinde tam bir açıklıkla ele alınmıyor. Fakat Rosecrance'da çalışmasında özellikle siyasal sistemlerin dışardan gözlenebilen ilişkileri ve etkileşimleri üzerinde duruyor.

Özellikle Hindistan-Pakistan çatışmasında her iki ülkedeki karar vericilerin siyasal yapılarının ve dış dünyayı algılayış şekillerinin büyük bir önemi vardır. Örneğin; Pakistan'da siyasal liderler sürekli bir şekilde, Hindistan'ın bir tehlike oluşturduğunu ve Pakistan ulusal varlığını tehdit ettiğini vurgulamışlar ve bu dış politikanın temel belirleyicisi haline gelmiştir.

Gerçekten, karar vericilerin dış politikanın belirlenmesindeki önemini, Pakistan'ın Sovyetler Birliği ve Çinle ilişkilerini normalleştirme sürecine girdiği yılların Z. A. Butto'nun Dışişleri Bakanlığına getirildiği yıllara rastladığını gördükten sonra daha iyi anlamaktayız. Yine bunun yanında, Nehru'dan sonra, 1964-1965 yılları arasında Başbakan olan Şastri döneminde Hindistan'ın ABD'den büyük ölçüde yardım almasına rağmen Gendi döneminde tamamen anti-Amerikan bir tutum içine girilmesi de gözden kaçmamaktadır.

Ancak ne var ki yalnız karar vericilerin yapılarına, algılamalarına ve yönelimleri üzerinde durmakta bizi büyük ölçüde yanılgılara götürebilecektir. Çünkü gerek 1953'e ka-

Bekekurum

dar gerekse 1960-1964 arası dönemde Nehru'nun Başbakanlığı sırasında ABD ile yakın ilişkiler kurulmuştur.

Dolayısıyla, sadece aktör düzeyinde kalıp siyasal birimlerin toplumsal, ekonomik, siyasal ve coğrafik yapılarının dış politikayı belirlediğini belirterek bir çözüme gitmek veya karar vericileri ele alarak uluslararası ilişkileri açıklamaya çalışmakta konunun birçok yönlerini eksik bırakacağı için yetersiz kalacaktır. Böyle yapsaydık, Hindistan-Pakistan çatışmasının uluslararası sistemin genel yapısından ve sistemde yer alan ülkelerin tutum ve davranışlarından etkilenmesi veya bunların etkilemesi pek söz konusu edilmeyecekti ve büyük ölçüde bölgesel bir çatışma olarak bakılacak ve taraf olan ülkeler veya karar vericiler düzeyinde kalınacaktır. ACABA??

Dysa görüldüğü gibi, 1962'deki Çin-Hindistan çatışmasında Sovyetler Birliği, gelişmekte olan Çin-Sovyet sürtüşmesini büyük boyutlara vardırmamak ve çözmeye çalışmak istemesinden dolayı Hindistan'a yardım etmekten kaçınırken ABD, Çin tehlikesini dengeleyecek bir faktör olarak görmeye başladığı Hindistan'a büyük ölçüde yardım yapıyor. Öte yandan, 1965'te Keşmir yüzünden çıkan ikinci Hindistan-Pakistan çatışmasında, yeni yeni oluşmakta olan yumuşamanın ilk adımları ile uluslararası sistemin belli bir istikrara kavuşacağına umulduğu yıllara rastlamasından dolayı, süper devletlerin çatışmayı uluslararası düzeni altüst edecek boyutlara vardırmamak istemelerinden herhangi bir tarafı desteklemekten kaçınıyorlar.

Bütün bunlardan dolayıdır ki, biz çalışmamızdan bütün eksiklikleriyle beraber açıklama kapasitesini en fazla ve en doyurucu bulduğumuz sistem düzeyinde kalarak çözümlerimizi buna göre yapmaya çalıştık.

KAYNAKLAR

- ALMOND, Gabriel and James J.Coleman ; **The Politics of the Developing Areas** (Princeton, Princeton University Press 1960)
- ARMAOĞLU, Fahir ; **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1924-1980** (Ankara, Tisa Matbaası, 1983).
- BAXTER, Craig ; "India", **Journal of International Affairs**, Vinter, 1985, Vol.38, No.2, s.306.
- BAXTER, Craig ; "Democracy in South Asia" **Journal of International Affairs**, Vol.38, No.2, (Vinter, 1985)
- BERTALANAFFY, Ludwig Von; **General Siystem Theory** (New York George Brasiliar, 1968).
- BOWMAN, Larry W. and Lan Clark ; **The Indian Ccean in Global Politics** (Colorado, Westiview Press, 1981).
- BURTON, J.W. ; **Systems, States, Diplomacy and Rules** (Cambridge; Cambridge University Press 1968).
- CANTORI, Lcuis and Steven L.Spiegel ; **The International Politics of Regions: A Comporative Approach** (Englawood Clifs, N.J.Prentice Hall, 1970).
- ÇAM, Esat ; **Siyaset Bilimine Giriş** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi yayınları, 1977)

- DEUTSCH, Karl W. ; "Integration and Social System: Implication of Functional Analysis", ed.by., Philip E.Jacob and James V. Yoscano, **The Integration of Political Communities** (Philadelphia, Praeger, 1964).
- DOUGHERTY, James E.and; **Contending Theories of International Relations**, 3 rd.ed., (New York, J.P. R.L.Praftzgraff Jr. Lippinectt Company, 1971).
- EASTON, David ; **A Framework for Political Analysis** (Englawood Cliffs, N.J.Prentice-Hall 1965).
- EASTON, David ; "Systems Analysis; An Example of Functionalism ed.by.James A Gould, **Contemporary Political Thought** (New York, Rinehart and Winston, 1969).
- EASTON, David ; **A Systems Analysis of Political Life** (New York, Wiley, 1956).
- EDWARD E., L.Morse ; **Modernization and the Transformation of International Relations** (New York The Free Press, 1974).
- EYÜP HAN, Muhammed ; **Efendi Değil, Dost** (İstanbul, İstant Matbaası, 1969).
- GERGER, Haluk ; **Soğuk Savaştan Yumuşamaya** (Ankara: Işık Yayıncılık Bilim Dergisi 1, 1968).
- KAPLAN, Morton A. ; **System and Process in International Politics** (New York:Wileyand Sons, 1957).
- KAPLAN, Morton A. ; **Systems and Process in International Politics** (New York, Wiley, 1962).

- KAPLAN, Merton A. ; **New Approaches to International Relations** (New York, St.Martin's Press, 1968).
- KEDHANE, Robert D.and ; **Power and Interdependence: World**
Joseph S.Nye **Politics in Transition** (Boston Brou
1977).
- LIEBER Robert J. ; **Theory and World Politics** (Cambrid-
ge, Wintrop, 1972)
- MACCLELLAND, Charles A.; "System Theory and Human Conflict"i
Elton B.McNeil, ed., **The Nature of**
Human Conflict (Englewood Cliffs, N
J.Prentice Hall, 1965)
- McClelland, A. ; **Theory and the International System**
(New York: MacMillan, 1966)
- MODELSKI, George ; "Agraria and Industria: Two models
of the International Systems", in
Kalaus Knorr Sidney Verba, eds.,
International System: Theoretical
Essays (Princeton, Princeton Univer
sity Press, 1961).
- MORGHENTHAU, Hans J. ; **Politics Among Nations** (New York,
Knoppe, 1978)
- NYE, JR, Joseph S. ; **The Making of Amerika's Soviet Po-
lity** (London, Yale University Press
1984).
- PARSONS, Talcott ; **The Structure of Social Action** (New
York, The Free Press, 1949).
- PARSONS, Talcott ; **The Social System** (New York, The
Free Press, 1951)

- PARSONS, Talcott and Edward A.Shills ; **Toward a General Theory of Action** (New York, Harper and Row, 1962).
- PARSONS, Talcott ; "An Outline of the Social System" in Talcott Parsons Edward A.Shills, Kaspar Naegele and Jesse R.Pitts eds., in **Theories of Society** (New York, The Free Press, 1961).
- PARSONS, Talcott ; **Sosyological Theory and Modern Society** (New York, The Free Press, 1967).
- REINCOURT, Ameury De ; "India and Pakistan in the Shadow of Afghanistan" **Foreign Affairs** (Winter, 1982-83).
- ROSECRANCE, Richard and Arthurstein ; "Interdependence: Myth or Reality?" **World Politics** XXXVI. No.1, (October 1973).
- ROPOFORT Anatol ; "Foreword", Walter Buckley, ed., in **Modern System Research for the Behavioral Scientist** (Chicago: Aldina, 1968).
- ROSECRANCE, Richard N. ; **Action and Reaction in World Politics** (Boston, Little Brown, 1963).
- ROSE, Leo E. ; "India" in Wayne Wilcox, Leo E.Rose Gavin Boyd, eds., **Asia and the International System** (Cambridge, Winthrop, 1972).
- RUBINSTEIN, Alvin Z. ; **The Great Game** (New York, Praeger Puplichers, 1983).
- SINGER, J.David ; **A General Systems Taxonomy For Political Science** (New York, General Learning Press, 1971).

- SCOTTE, Andrew M. ; **The Functioning of the International Political System** (New York, Mac Millan Company, 1967).
- THOMPSON, William R. ; "The Regional Subsystem: A Conceptual Explication and a Propositional Inventory", **International Studies Quarterly**, 17, No.1, (March, 1971).
- THORNTON, Thomas P. ; "South Asia And Great Powers", **World Affairs**, Vol.132, No.4, (March, 1970)
- WALTZ, Kenneth, ; **Uluslararası İlişkiler Kuramı ve George H.Quester DÜnya Siyasal Sistemi**, Çevirir E. Onulduran (Ankara, A.Ü.S.B.F.yayınları, 1982).
- WOLPERT, Stanley ; **Roots of Confrontation in South Asia** (New York, Oxford University Press, 1982).